F.B. SUCIU

NICOLAE TITULESCU.
REPERE MASONICE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SUCIU, F. B.
Nicolae Titulescu. Repere masonice / F.B. Suciu – Iaşi: Junimea, 2011
ISBN 978-973-37-1507-8

94(498) Titulescu, N.
061.236.6

© F.B. SUCIU (fbsuciu@yahoo.com)
© EDITURA JUNIMEA, IAŞI – ROMÂNIA

EDITURA JUNIMEA ACREDITARE
CNCSIS NR. 97/2010

F.B. SUCIU

NICOLAE TITULESCU.
REPERE MASONICE

EDITURA JUNIMEA
IAŞI – 2011

Cuprins

Introducere 7

I. Interferenţe masonice în plan politic şi diplomatic 11
1. Iniţierea şi asccensiunea politică..... 11
2. Folosirea calităţii masonice în interes naţional 22
3. Controverse legate de apartenenţa la masonerie 48
4. Conotaţii masonice ale demiterii 83
II. Europa Unită, între ideal masonic şi interes naţional 96

Bibliografie 116

Introducere

Opera lui Nicolae Titulescu a constituit un reper fundamental nu doar pentru generaţiile contemporane lui, ci şi pentru cele ce i-au succedat, indiferent de natura regimului politic care s-a aflat la conducerea României. Această preocupare faţă de viaţa şi cariera lui o putem justifica prin faptul că N. Titulescu a reprezentat nu doar un spectator, ci unul dintre actorii care au jucat un rol deosebit de important atât în procesul de modernizare a societăţii româneşti, cât, mai ales, în realizarea şi consolidarea statului unitar român. Totuşi, în funcţie de interesul urmărit, fiecare putere a vizat să scoată în lumină, cu precădere, o anumită latură a patrimoniului titulescian, implicând existenţa a trei perioade istorice de valorificare a lui. Astfel, imediat după 23 august 1944, pe fondul ocupării ţării de către trupele armatei sovietice, se auzeau voci în presa naţională ce regretau că nu s-a urmat linia politică a unei alianţe între Moscova şi Bucureşti, pentru care militase, în mod constant, diplomatul român. Desigur, în spatele acestor regrete se ascundeau temerile faţă de condiţiile grele pe care U.R.S.S. le-ar fi putut impune ţării noastre, învinsă în război, şi care, de altfel, aveau să fie confirmate de evoluţia ulterioară a evenimentelor istorice.

Sub regimul comunist, odată cu accederea la putere a lui N. Ceauşescu, din opera titulesciană au fost extrase anumite idei în încercarea de a justifica noua direcţie politică a statului. În mod special, s-a pus accentul pe principiile inspirate de Revoluţia de la 1789 (dreptul popoarelor la autodeterminare, neamestecul în afacerile interne ale altor popoare etc.), invocate, frecvent, de N. Titulescu în discursurile sale pe scena politică internaţională. O altă caracteristică a modului de valorificare a operei, în timpul regimului ceauşist, a reprezentat-o, pe de o parte, sublinierea tentativei lui N. Titulescu de a dinamiza relaţiile dintre România de U.R.S.S., iar pe

de altă parte, de a oculta acţiunile sale antisovietice. Acest fapt se poate explica din perspectiva dorinţei regimului de a elimina eventualele suspiciuni ale Moscovei cu privire la exploatarea propagandistică a concepţiilor titulesciene într-un sens contrar menţinerii ţării noastre în sfera de influenţă sovietică. De altfel, din acest punct de vedere, opera sa a constituit, într-o măsură oarecare, o oglindă fidelă a echilibristicii pe care N. Ceauşescu o practica pe scena internaţională, având în vedere că, deşi vroia să se afirme drept o voce distinctă, printr-o detaşare, treptată, de linia oficială impusă de Moscova, totuşi, acesta trebuia să ţină seamă că era prizonier al lagărului comunist.

22 decembrie 1989 a adus, odată cu libertatea de gândire, şi eliberarea patrimoniului titulescian de cenzura specifică regimului totalitar, fapt ce a permis nu doar un acces neîngrădit la arhivele diplomatului, ci şi o interpretare necondiţionată de impunerea unei linii istorice oficiale. Totuşi, s-a evidenţiat încercarea reprezentanţilor anumitor forţe politice, indiferent de nuanţa lor, de a promova, cu precădere, discursul european al lui N. Titulescu din perspectiva drumului de aderare la U.E. parcurs cu succes de România. De asemenea, ca particularitate specifică perioadei actuale se remarcă tendinţa anumitor cercuri masonice de a exploata din punct de vedere propagandistic calitatea de iniţiat a diplomatului.

Apartenenţa la masonerie a lui N. Titulescu a fost confirmată de importanţi exponenţi ai ordinului naţional[1] şi pare să fi constituit un factor determinant pentru rolul jucat de diplomatul român în viaţa politică internă şi chiar internaţională. Însă misterul care învăluie această organizaţie nu ne permite, din cauza informaţiilor limitate, decât să formulăm anumite ipoteze, pe baza coroborării unor date izolate, fără a avea pretenţia că vom putea

[1] Horia Nestorescu Bălceşti, *Ordinul Masonic Român*, Casa de editură şi presă „Şansa", Bucureşti, 1993, p.564; Claudiu Ionescu, *Istoria şi cultura României au fost profund marcate de masoni*, interviu realizat cu Marcel Schapira – Suveran Mare Comandor de Onoare *ad vitam* al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat; la adresa de internet: http://www.masonicforum.ro/ro/nr3/shap.html

descifra corect în totalitate importanţa laturii masonice în activitatea politică şi diplomatică a lui N. Titulescu. Conştientizăm riscurile ştiinţifice pe care ni le asumăm prin conceperea unor asemenea idei, mai ales în cadrul unei lucrări ce trebuie să respecte o ţinută riguros academică. Totuşi, apreciem oportunitatea întreprinderii unui astfel de demers din perspectiva originalităţii şi, în special, a actualităţii lui, pe fondul tendinţei de a revaloriza, în spaţiul public, imaginea de mason a lui N. Titulescu. Iniţiativa se dovedeşte cu atât mai necesară cu cât putem observa că această tentativă de revalorificare a personalităţii diplomatului se realizează pentru a justifica promovarea anumitor idealuri naţionale legate, în special, de integrarea euroatlantică. Concret, tratarea subiectului nu-şi propune decât să determine influenţa reală a factorului iniţiatic asupra celui politic în activitatea lui N. Titulescu şi rezultatele obţinute pe această filieră. Astfel, unele momente cu relevanţă pentru diplomatul român sunt puse într-o nouă lumină, fiind interpretate sub o altfel de cheie decât aşa cum le întâlnim, de regulă, în literatura de specialitate.

Dat fiind cele prezentate, considerăm că opera titulesciană este inepuizabilă, mai ales în cazul cercetării acesteia sub imperiul libertăţii de gândire, având în vedere permanenta tendinţă a elitelor politice, indiferent de regimul sub care se manifestă, de a se raporta la valoarea sa, pentru justificarea propriilor acţiuni. În consecinţă, riscul de a privi sub un unghi subiectiv viaţa şi opera lui N. Titulescu se va menţine indiferent de regimurile politice care se vor succeda în România.

I. Interferenţe masonice în plan politic şi diplomatic

1. Iniţierea şi ascensiunea politică

a. Iniţierea şi apartenenţa masonică. Întemeierea francmasoneriei româneşti s-a realizat la Paris, unde, în special, în loja „Ateneul Străinilor", au fost iniţiaţi, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, fiii de boieri trimişi la studii în Franţa, printre care s-au numărat fraţii Golescu, Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Costache Negruzzi, Costache Negri, Alecu Russo, Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Christian Tell, Gheorghe Magheru, Ion Câmpineanu[2]. Se pare că N. Titulescu (1882-1941)[3] a urmat, în plan iniţiatic, un destin similar compatrioţilor săi care au jucat un rol fundamental în făurirea României moderne, existând indicii că acesta a dobândit calitatea de mason la Paris în timpul studenţiei (1900-1904)[4].

În ceea ce îl priveşte pe N. Titulescu nu cunoaştem, totuşi, dacă loja în care a fost iniţiat aparţinea masoneriei naţionale sau celei franceze. Insistenţa actualilor reprezentanţi ai Marii Loji Naţionale

---

[2] Emilian M. Dobrescu, *Atlas masonic*, Editura Cartea de buzunar, Bucureşti, 2004, p. 45; Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 205-605.

[3] Conform datelor din registrul civil, N. Titulescu s-a născut la Craiova, la data de 4/17 martie 1882, fiind de religie creştin-ortodoxă, în casa părinţilor săi, f.n., din strada şi suburbia Petri Baziu, fiul al domnului Ion N. Titulescu, în vârstă de 44 de ani, de profesie magistrat, şi al doamnei Mari Titulescu, în vârstă de 31 ani, menajeră; pentru detalii, a se vedea Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. I, 1920-1926, f. 1. Copilăria şi-a petrecut-o pe moşia tatălui său din comuna Tituleşti. În 1907 s-a căsătorit cu Caterina Burca, fiica unui moşier vecin din comuna Tituleşti. A murit în exil în plin război mondial, la Cannes (Franţa), la data de 17 aprilie 1941 (n.a.).

[4] Florin Budai, Dan Simai, *Frăţia umbrelor*¸ articol publicat în săptămânalul „Bihoreanul" / 26.09.2006. Studiile medii le-a urmat la Liceul „Carol I" din Craiova, pe care le-a absolvit în anul 1900 (n.a.).

din România (M.L.N.R.), care se pretind continuatorii ordinului fondat de Constantin C. Moroiu (1880), de a promova imaginea de mason a lui N. Titulescu ar putea constitui o dovadă menită să probeze faptul că acesta a făcut parte din M.L.N.R.. Într-o astfel de eventualitate, este posibil ca N. Titulescu să fi fost iniţiat în loja intitulată sugestiv „Fiii României", de la Bruxelles, care reunea numeroşi compatrioţi aflaţi la studii în străinătate[5]. Însă la o analiză atentă, observăm că N. Titulescu s-a servit abil de calitatea de mason în activitatea sa diplomatică. Singura masonerie a cărei morală, stabilită încă din cursul secolului al XIX-lea, acceptă şi susţine explicit necesitatea implicării în viaţa politică este Marele Orient al Franţei (M.O.F.)[6]. Dar, aşa cum vom constata, şi M.L.N.R., şi Marea Lojă Naţională din Franţa (M.L.N.F.), care, spre deosebire de M.O.F., îşi afirmă regularitatea[7], au fost profund implicate în influenţarea cursului evenimentelor politice. Nu excludem ca diplomatul român, similar altor personalităţi, să fi fost membru atât al unei loji naţionale, cât şi al uneia străine. Această ultimă ipoteză ar putea fi acceptată cu rezervă, din cauza tensiunilor dintre M.L.N.R. şi masoneria franceză, în special M.O.F., dar, aşa cum vom vedea în curând, o asemenea posibilitate se conturează pe fondul folosirii masoneriei ca instrument diplomatic de către statul român.

Un indiciu interesant privind apartenenţa lui N. Titulescu la masoneria naţională şi momentul afirmării acesteia este strâns legat de chiar momentul reîntoarcerii sale în ţară după finalizarea meritorie a studiilor cu titlu de doctor în ştiinţe juridice la Paris. Este cunoscut că masoneria şi-a asumat sarcina modernizării

---

[5] Loja „Fiii României" a fost înfiinţată de M.L.N.R. în anul 1884; pentru detalii a se vedea: Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 325-326.

[6] Christian Jacq, *Francmasoneria. Istorie şi Iniţiere*, Editura Venus & Schei, Braşov, 1994, pp. 240 şi 264.

[7] Pentru detalii cu privire la evoluţia conflictului dintre masoneria regulară şi cea neregulară, a se vedea: Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, pp. 102-199. În 1877, urmare a respingerii obligativităţii credinţei în principiul Marelui Arhitect al Universului, de către M.O.F., această structură a fost declarată neregulară de Marea Lojă Unită a Angliei (M.L.U.A.) şi a scindat mişcarea iniţiatică din Franţa, având în vedere că, în 1913, s-a fondat M.L.N.F. pe principul obligativităţii credinţei în Marele Arhitect al Universului; pentru detalii, a se vedea: Christian Jacq, *op. cit.*, p. 227-236.

României, mai ales prin intermediul unor membri ai lojii naţionale care, deţinând funcţii decizionale la nivelul statului, au promovat o serie de reforme. Într-un asemenea context, ar putea fi interpretată iniţiativa lui N. Titulescu de a se implica activ în procesul de reformă a sistemului de învăţământ superior de drept (1904). Aidoma altor personalităţi ale epocii, precum Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu sau Nicolae Iorga, N. Titulescu şi-a susţinut ideile de la catedra universitară[8], expunându-şi teoriile prin desfăşurarea unei impresionante activităţi publicistice de specialitate[9]. Ne reţine atenţia că, deşi recent întors din străinătate, totuşi iniţiativa sa avea să beneficieze chiar de sprijinul lui Spiru Haret, ministrul liberal al educaţiei[10], dar şi influent membru al masoneriei naţionale[11]. Analiza propunerilor reformatoare ni-l înfăţişează pe N. Titulescu angajat în disputele ideologice specifice epocii, dominate de puternicul curent de opinie contestatar susţinut de conservatori privind ineficienţa aşezării la temelia procesului de dezvoltare a ţării a aşa-numitelor forme fără fond[12].

Nu cunoaştem persoanele de numele cărora s-a legat ascensiunea lui în mişcarea iniţiatică, dar este posibil ca acest fapt să se datoreze lui Take Ionescu, exponent important al masoneriei[13], care l-a promovat în funcţia de deputat şi ministru al Partidului Conservator Democrat (1908, respectiv 1917). N.

---

[8] N. Titulescu a fost membru al Catedrei de Drept a Universităţii Iaşi (1904-1910) şi al Catedrei de Drept de la Universitatea Bucureşti (1910-1941), chiar dacă în acest ultim caz, din cauza misiunilor sale politice şi diplomatice, nu a activat o perioadă mai îndelungată de timp (n.a.)

[9] Pentru detalii cu privire la propunerile sale reformatoare, a se vedea Nicolae Titulescu, *Observaţiuni asupra reorganizării facultăţilor de drept*, în *Discursuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 26-51.

[10] Traian Ionaşcu, *Opera de drept civil şi de drept internaţional a lui Nicolae Titulescu*, în *Discursuri de recepţie*, Editura Academiei, Bucureşti, 1975, p. 5.

[11] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 360.

[12] N. Titulescu considera că modernizarea fundamentului juridic nu trebuia să implice o imitare a altor sisteme juridice, ci trebuiau identificate mijloace proprii; pentru detalii, a se vedea: Nicolae Titulescu, *Observaţiuni asupra reorganizării facultăţilor de drept*, în *Discursuri...*, p. 38.

[13] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 379.

Titulescu a rămas profund ataşat de mentorul său politic, susţinând în 1915 propaganda iniţiată de Take Ionescu, care, alături de campania unui alt mason influent din cadrul Partidului Conservator, Nicolae Filipescu, s-a dovedit cea mai vehementă în favoarea aderării României la Antantă (Tripla Înţelegere)[14].

b. Susţinerea aderării României la Antantă. În absenţa datelor concrete, totuşi, nu putem să nu remarcăm coincidenţa faptului că Take Ionescu şi N. Filipescu, ambii cu un important grad masonic, au fragmentat Partidul Conservator (1908, respectiv 1915)[15], favorabil Puterilor Centrale, pentru ca, în timpul războiului mondial, să devină partizanii aderării României la Tripla Înţelegere. O altă coincidenţă cu posibile semnificaţii a constat în faptul că acţiunea dizidentă susţinută de N. Filipescu se derula pe fondul intrării Italiei în război de partea Antantei (mai 1915), un stat cu o evoluţie istorică similară României: gravitând, în perioada antebelică, în jurul Triplei Alianţe, care va forma nucleul Puterilor Centrale, dar situându-se pe o poziţie de neutralitate la momentul izbucnirii conflagraţiei[16]. De altfel, constatăm că faimosul discurs proantantist al lui N. Titulescu[17] a fost rostit în contextul desprinderii grupului condus de N. Filipescu din Partidul Conservator, ceea ce nu făcea decât să încurajeze mişcarea dizidentă. Un discurs care insista asupra necesităţii recuperării, indiferent de jertfe, a Ardealului[18], fiind în deplină concordanţă cu interesele naţionale, dar şi cu promisiunile făcute de aliaţi Bucureştiului pentru a atrage România de partea Triplei Înţelegeri.

Pe acest fond, s-ar putea ca N. Titulescu să fi susţinut pe filieră politică şi masonică, împreună cu Take Ionescu şi N.

---

[14] Emilian M. Dobrescu, *op. cit.*, p 46.

[15] Formaţiunea lui Take Ionescu şi grupul reprezentat de N. Filipescu au fuzionat, în anul 1916, formând Partidul Conservator Naţionalist din care a făcut parte şi N. Titulescu (n.a.).

[16] Cursul evoluţiei istorice a continuat să prezinte similitudini, astfel că România a urmat exemplul Italiei, intrând în război de partea Antantei (n.a.).

[17] Aripa dizidentă condusă de N. Filipescu s-a desprins în mai 1915, iar discursul a fost rostit de N. Titulescu la data de 3 iunie 1915 (n.a.).

[18] Nicolae Titulescu, *Inima României*, în *Discursuri...*, p. 142-143.

Filipescu, un plan amplu al unor cercuri de interese, cel mai probabil franceze, ce viza afectarea poziţiei Puterilor Centrale pe scena politică românească şi angrenarea ţării noastre în război alături de Antantă. Pe de o parte, coincidenţa efectuării studiilor universitare la Paris ar putea constitui în cazul celor trei un argument care să ne justifice existenţa, într-un plan strict afectiv, a legăturilor speciale dintre aceştia şi Franţa. De altfel, atât în cazul lui Take Ionescu, cât şi al lui N. Titulescu ecuaţia acestei necunoscute pare să se simplifice, dată fiind notorietatea lor de francofili convinşi. Pe de altă parte, nu putem să facem abstracţie de preocuparea Franţei de a-şi extinde sfera de influenţă în răsăritul continentului, în detrimentul Puterilor Centrale, pentru realizarea politicii sale de încercuire a Germaniei[19]. În consecinţă, devine plauzibilă ipoteza că Parisul a urmărit să exploateze în propriul beneficiu sentimentele francofile ale numeroşi politicieni din Europa Orientală şi apartenenţa la o reţea ocultă cu legături la nivelul M.O.F. sau M.L.N.F..

Apreciem că motivul pentru care aceste personalităţi, inclusiv N. Titulescu, au susţinut cauza proantantistă cu atâta insistenţă, ar putea consta în credinţa sinceră că serveau, implicit, interesele româneşti, iar cursul istoriei le-a confirmat că au avut dreptate. Desăvârşirea procesului de unitate naţională implica, în mod necesar, alianţa României cu Franţa şi Anglia, care susţineau dreptul popoarelor la autodeterminare. Ar fi eronat să concluzionăm că era vorba numai de poziţia unor masoni izolaţi, grupaţi în jurul lui Take Ionescu şi N. Filipescu, printre care se număra şi N. Titulescu. În realitate, era poziţia susţinută de conducerea M.L.N.R. şi materializată prin fapte evidente chiar din 1915, în perioada neutralităţii României. Prin Marele Maestru Constantin M. Moroiu, M.L.N.R. i-a acordat unui important general francez, în timpul

[19] De asemenea, Franţa a fost interesată, în permanenţă, să afecteze coeziunea Triplei Alianţe, din perspectiva unei confruntări care se profila între Paris şi Berlin. Astfel, într-o negociere secretă din anii 1900-1902, Parisul a obţinut asigurări din partea Romei că Italia nu va participa, sub nici o circumstanţă, alături de Germania, într-un război împotriva Franţei (n.a.).

vizitei la Bucureşti, medalia jubileului de 25 de ani de la fondarea ordinului precum şi titlul de membru de onoare[20]. În absenţa altor date, accesarea, nu doar pe linie diplomatică, dar şi masonică, a sprijinului militar francez pentru organizarea armatei române, care se va materializa în perioada 1916-1918, o menţionăm doar ca o simplă ipoteză[21]. Ar fi greşit să concluzionăm că făurirea României Mari, prin unirea Ardealului cu Ţara, a fost un proiect strict masonic. În argumentare, ar trebui să ne gândim numai la I.I.C. Brătianu, un premier liberal, dar neiniţiat, care a jucat, în cele din urmă, un rol decisiv în intrarea ţării în război de partea Triplei Înţelegeri. De asemenea, ar fi injust să omitem în context numele reginei Maria, dar mai ales al regelui Ferdinand I, prin a cărui domnie s-a scris cea mai glorioasă pagină din istoria României.

Indiscutabil, masoneria a fost un canal de influenţă prin care Franţa a reuşit să-şi promoveze foarte bine interesele în România în timpul războiului mondial. Însă această situaţie trebuie să o privim şi dintr-un unghi diametral opus, pentru că masoneria a fost un instrument prin care ţara noastră a obţinut sprijinul francez pentru desăvârşirea unităţii naţionale. Iar o asemenea teză este foarte simplu de acceptat, dacă observăm convergenţa evidentă a intereselor Bucureştiului şi ale Parisului, deşi trebuie să precizăm că acestea se circumscriau unor scopuri diferite. Totodată, urmând firul istoriei, nu trebuie să uităm că, încă de la 1848, elita politică românească a privit francmasoneria ca un mijloc prin care îşi putea îndeplini visul de autodeterminare naţională[22].

---

[20] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p.147. Credem că în text s-a produs o eroare de tipar, fiind vorba, în realitate, de generalul francez Paul Pau (n.a.).

[21] O presupunere care se fundamentează pe realitatea interesului M.O.F. de a influenţa conducerea armatei franceze, prin controlul avansărilor în grad. Semnificativ, în acest caz, a fost scandalul din 1904, când s-a deconspirat faptul că M.O.F. deţinea fişe destinate să diferenţieze exact pe ofiţerii cu adevărat republicani de cei catolici. Aceste fişe erau prezentate Ministerului de Război, controlat de M.O.F., prin intermediul premierului mason Emile Combes, care favoriza avansarea republicanilor în detrimentul catolicilor; pentru detalii, a se vedea: Christian Jacq, *op. cit.*, p. 234.

[22] Ovidiu Vuia, *Sfârşit sub zodia cărţii şi a studiului (cu Pamfil Şeicaru în exil)*, vol. I, Editura Rita Vuia, 2007, p. 297 (sau la adresa de internet: www.ovidiu-vuia.de);

c. Participarea la război şi exilul. În 1916, cauza proantantistă a triumfat definitiv la Bucureşti, prin intrarea României în război de partea Triplei Înţelegeri, chiar dacă masoneria naţională era îndoliată, urmare a dispariţiei lui N. Filipescu şi Constantin M. Moroiu, care au trecut la Orientul Etern[23]. Masoneria internaţională a continuat să joace un rol important pentru destinul ţării, în general, şi al lui N. Titulescu, în particular, pe timpul conflagraţiei mondiale.

În iunie 1917, la Paris, s-au derulat lucrările Congresului masoneriei aliate şi neutre, pentru susţinerea ideii preşedintelui S.U.A., Woodrow Wilson, privind necesitatea înfiinţării Societăţii Naţiunilor. Acest congres fusese precedat, în ianuarie 1917, de Conferinţa masonică interaliată, unde s-a declarat că războiul era unul al păcii, pentru securitatea naţiunilor pacifiste, împotriva militarismului, unicul mijloc ce asigura triumful ideilor masonice, iar că victoria aliată reprezenta victoria pacifismului[24]. În realitate, credem că declaraţiile reflectau, indirect, nevoia menţinerii coeziunii între aliaţi şi a sacrificiilor ce trebuiau făcute împotriva Puterilor Centrale, din cauza situaţiei dificile de pe front[25]. Pe acest fond, în România, în cursul anului 1917, cu sprijinul misiunii militare franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, s-a reorganizat armata regală[26].

---

[23] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, pp. 322 şi 441-442. Nu punem la îndoială patriotismul celor doi masoni, însă ţinem să precizăm că de numele acestora s-au legat anumite controverse neelucidate, al căror mister ar putea fi dezvăluit, măcar în cazul Marelui Maestru al M.L.N.R., pe filieră iniţiatică. Astfel, este de notorietate faptul că Constantin M. Moroiu a fost implicat într-un scandal de falsificare de timbre (1889), în timp ce N. Filipescu l-a ucis în duel cu spada (1897) pe George Em. Lahovary (n.a.).

[24] Pierre-Yves Beaurepaire, *L'engagement pacifiste et internationaliste des Francs-maçons des Baleares (fin XIXe Siècle-début XXe Siècle). Naissance et affirmation d'une culture politique*, articol publicat în revista „Cahiers de la Méditerranée", vol. 68/2004 ; http://cdlm.revues.org/index585.html.

[25] Pentru detalii, cu privire la situaţia defavorabilă a aliaţilor de pe front, a se vedea: René Souriac, Patrick Cabanel, *Histoire de France, 1750-1995: Monarchies et républiques*, vol. I, Presses Univ. du Mirail, 1996, pp. 158-160.

[26] Spencer Tucker, Priscilla Mary Roberts, *World War I: encyclopedia*, vol. II, Publisher ABC-CLIO, 2005, p. 996.

De asemenea, considerăm că nu întâmplător, în iulie 1917, grupul lui Take Ionescu, recunoscut pentru vehemenţa proantantistă, obţinea funcţii importante în guvernul refugiat, alături de Casa Regală, la Iaşi. Astfel, lui Take Ionescu îi revenea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, iar lui N. Titulescu, portofoliul finanţelor. Decizie, probabil, pe deplin justificată, dacă ne gândim şi la cursul defavorabil al evenimentelor de pe frontul de răsărit, cauzat de tulburările interne izbucnite în Rusia (februarie 1917). Era nevoie de o afirmare neechivocă a intransigenţei nu doar pentru ce se întâmplase în 1916 pe frontul din Moldova, ci mai ales pentru ce avea să urmeze. În acest moment cu o deosebită semnificaţie istorică pentru soarta ţării, s-au desfăşurat bătăliile defensive de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz (iulie-septembrie 1917), unde apreciem că poziţia fermă a Casei Regale şi cea a guvernului au fost hotărâtoare. Însă victoriile nu au apărat doar independenţa şi suveranitatea României, ci şi interesele aliate pe frontul oriental, împiedicându-l pe August von Mackensen să ocupe Odessa, iar pe Leopold de Bavaria, Moscova[27]. Observăm că, din cauza României, Germania nu a putut să beneficieze de imensele resurse umane şi materiale ruseşti, capabile să contrabalanseze sprijinul american pentru Antantă şi chiar să schimbe soarta războiului[28]. Cucerirea *Heartlandului*[29] ar fi presupus o consolidare a poziţiei Puterilor Centrale pe masa eurasiatică şi, implicit, accesarea de noi opţiuni, inclusiv militare, în detrimentul Antantei. Credem că aceste importante realităţi geostrategice au cântărit enorm în balanţa deciziei aliaţilor de a considera România un stat învingător la

[27] Ion Agrigoroaie, *Iaşii în anii 1916-1918. Opinie publică şi stare de spirit în timp de război 1916-1917*, Editura Anteros, Iaşi, 1998, p. 174.

[28] O constantă a strategiei germane, care, în varianta aplicării soluţiei militare, a fost actualizată în timpul celui de-al doilea război mondial. În mod paşnic, Berlinul a încercat să-şi asigure alimentarea cu resurse ruseşti prin Tratatul de la Rapallo (1922) (n.a.).

[29] Teorie elaborată de Halford MacKinder (1904) privind existenţa unui areal bogat în resurse umane şi materiale al cărui control permite dominarea mapamondului şi care se identifică, în linii generale, cu teritoriul Rusiei, iar mai târziu (1919) al U.R.S.S. şi cu spaţiul pretins de Moscova că se afla în sfera sa de influenţă (n.a.).

sfârşitul războiului mondial, deşi, între timp, Iaşii semnaseră Tratatul de la Bucureşti cu Puterile Centrale (7 mai 1918).

Particularizat la situaţia lui N. Titulescu, prin numirea la conducerea unui minister strategic, acestuia i se recunoştea importanţa atât la nivelul partidului condus de Take Ionescu, clasei politice româneşti, dar, posibil, şi al ierarhiei masonice naţionale. În aceste clipe decisive pentru destinul românesc, aflat în fruntea Ministerului de Finanţe, N. Titulescu şi-a asumat mari responsabilităţi care, probabil, au contat mult în succesul înregistrat ulterior în cariera politică şi diplomatică. Într-o perioadă foarte scurtă, dar cu o profundă încărcătură istorică (iulie 1917-ianuarie 1918), ministrul a asigurat importul de alimente pentru populaţie[30], gestionarea intereselor financiare ale României din teritoriile aflate sub ocupaţia inamicului[31], obţinerea unui important împrumut din partea guvernului de la Londra, necesar susţinerii efortului de război[32]. Însă, mai ales, în calitate de ministru, s-a implicat în asigurarea materială a armatei regale, aflată într-o situaţie critică pe front[33], alocarea sumelor de bani necesare aprovizionării populaţiei şi a trupelor, prin intermediul Crucii Roşii Americane din România[34], şi a acordat o atenţie deosebită necesităţii satisfacerii consumului de tutun pentru soldaţii aflaţi pe front, care juca un rol important în menţinerea unui moral adecvat la nivelul trupelor[35].

---

[30] De exemplu, importul de zahăr din Rusia; pentru detalii, a se vedea: Arhivele Naţionale de Istorie Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond Nicolae Titulescu, dosar 11/1917, f. 1. Telegramă către Ministerul de Finanţe trimisă de consulul României la Odessa, din data de 22 iulie 1917.

[31] *Ibidem*, f. 2. Scrisoare către Ministerul de Finanţe din data de 30 octombrie 1917.

[32] *Ibidem*, f. 3. Telegramă a lui N. Titulescu către guvernatorul Băncii Naţionale a României din data de 23 octombrie 1917.

[33] *Ibidem*, f. 8. Telegramă a Ministerului de Război către Ministerul de Finanţe din data de 20 noiembrie 1917.

[34] *Ibidem*, f. 10. Telegramă a preşedintelui Crucii Roşii Americane din România către Ministerul de Finanţe din data de 6 decembrie 1917.

[35] *Ibidem*, f. 14. Telegramă a Ministerului de Război către Ministerul de Finanţe din data de 22 noiembrie 1917. Gravitatea situaţiei invocate de Ministerul de Război era susţinută de un referat al biroului de informaţii, prin care se sublinia că un punct sensibil ce afecta starea morală a ostaşilor de pe front îl reprezenta lipsa de tutun. În

Pe timpul guvernării, Take Ionescu şi N. Titulescu şi-au conservat linia intransigentă proantantistă în pofida situaţiei dificile în care se afla România pe frontul din Moldova, după armistiţiul cerut şi obţinut de Rusia (octombrie 1917). O poziţie pe care vicepreşedintele guvernului nu ezita să o afirme şi în străinătate, chiar dacă armata regală părea să fie înfrântă. Astfel, Take Ionescu, însoţit de N. Titulescu, în cadrul unei întâlniri la Londra cu Eduard Benes, care reprezenta interesele viitoarei Cehoslovacii pe lângă aliaţi, a căzut de acord cu acesta din urmă că războiul trebuia câştigat şi urmat de o politică în comun în Europa Centrală[36]. A fost în acelaşi timp o întâlnire extrem de importantă care a marcat debutul public al ideii lui Take Ionescu de a crea un sistem de securitate colectivă în estul şi centrul continentului prin formarea unui bloc compus din România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia şi Grecia. Ideea se va materializa, după victoria aliaţilor, prin înfiinţarea Micii Antante, constituită însă numai din România, Cehoslovacia şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor. Continuatorul acestei linii strategice a lui Take Ionescu nu putea fi decât discipolul său, N. Titulescu, care a reuşit, de altfel, să consolideze şi să extindă formula de securitate colectivă regională prin reorganizarea Micii Înţelegeri (1933), respectiv înfiinţarea Înţelegerii Balcanice (1934), compusă din Grecia, Turcia, Iugoslavia şi România[37].

Exprimându-şi credinţa în victoria aliată, care, aşa cum am

---

nota secretă se preciza că armata germană a sesizat vulnerabilitatea şi nu ezita să o exploateze, aruncând cu tutun spre liniile de apărare româneşti. Acest fapt îl determina pe soldatul român să nesocotească ordinele şi să caute ţigări, fiind, astfel, capturat de trupele germane şi pus să trimită cărţi poştale camarazilor prin care le povestea că era tratat cu havane şi ţigarete, încurajând fenomenul dezertării; pentru detalii a se vedea: *Ibidem*, f. 16. Copie după referatul nr. 157 din 13 noiembrie 1917 al Biroului Informaţiilor.

[36] Edvard Benes, *My war memoirs*, Ayer Publishing, 1971, p. 315.

[37] Deşi Polonia nu a dorit să adere la alianţa regională, totuşi Bucureştiul a reuşit să semneze alături de Varşovia un pact defensiv contra Moscovei (1921); pentru detalii, a se vedea: Marcel Mitraşcă, *Moldova: a Romanian province under Russian rule: diplomatic history from the archives of the great powers*, Algora Publishing, 2002, p. 10.

văzut, îi va împlini visul strategic, Take Ionescu avea să menţină linia proantantistă, diferenţiindu-l prin fermitate inclusiv faţă de preşedintele Consiliului de Miniştri. Dacă I.I.C. Brătianu, acoperit de o scrisoare a puterilor aliate, a propus regelui Ferdinand I să ceară armistiţiul, Take Ionescu a optat pentru rezistenţă. Alături de alţi politicieni, printre care se număra şi N. Titulescu, a redactat un memoriu adresat lui Ferdinand I, unde îşi exprima convingerea deplină în victoria Antantei. O intransigenţă care, în urma continuării negocierilor cu inamicul, a presupus demisia membrilor conservator-democraţi ai guvernului (ianuarie 1918)[38]. Nu ştim, totuşi, dacă această poziţie rigidă a grupului Take Ionescu din cadrul guvernului şi cea moderată, reprezentată de I.I.C. Brătianu, corespundeau, în realitate, unei strategii a statului român, care viza ca, în funcţie de conjunctură, să adopte un anumit tip de poziţie în cadrul negocierilor.

În mod firesc, după semnarea păcii cu Puterile Centrale, a urmat exilul lui Take Ionescu şi N. Titulescu la Paris (1918-1919), alături de alţi intelectuali, precum Octavian Goga, Vasile Lucaciu ş.a..Din capitala Franţei, N. Titulescu a continuat să sprijine ideea de unitate naţională şi a protestat împotriva planurilor avansate de diverse puteri pentru dezmembrarea statului român[39]. De asemenea, în toamna lui 1918, împreună cu alţi compatrioţi, a contribuit la formarea Consiliului Naţional al Unităţii Române în vederea promovării intereselor ţării în străinătate[40], iar alături de nume ilustre, precum Toma Ionescu, Elena Văcărescu, E. Pangrati, C. Mille ş.a., s-a remarcat în cadrul conferinţelor ţinute, la Şcoala Interaliată de Înalte Studii Sociale de la Paris, despre România[41]. Este de subliniat faptul că eforturile depuse de N. Titulescu şi de consiliu nu trebuie privite izolat, ci se circumscriau multiplelor

---

[38] Jacques de Launay, *A cincea valiză*, Editura Agni, Bucureşti, 1993, p. 19.

[39] Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu. Concepţie juridică şi diplomatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p. 26-27.

[40] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 337.

[41] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 192.

iniţiative ale emigraţiei româneşti de a susţine interesele naţionale în străinătate[42]. Prin conferinţele şi discursurile ţinute la Paris, prin interviurile acordate, prin articolele scrise prin diverse ziare străine, precum şi prin contactele cu diverse personalităţi ale vieţii politice internaţionale, putem spune că N. Titulescu a susţinut cu fermitate justeţea cauzei României pentru care acceptase să se autoexileze[43].

Într-un plan al interferenţei factorului politic şi al celui iniţiatic, activitatea desfăşurată prin intermediul Consiliului Naţional al Unităţii Române a contribuit la impunerea ideii fundamentale a tratatelor semnate în 1919-1920, respectiv dreptul popoarelor la autodeterminare[44]. Din perspectiva Antantei, ideea a stat la baza izbucnirii războiul mondial, privit, în literatura iniţiatică, drept un amplu experiment masonic internaţional[45]. De altfel, după cum am observat, ipoteza pare a fi susţinută de însăşi declaraţia Conferinţei masonice interaliate, potrivit căreia războiul mondial reprezenta unicul mijloc de triumf a ideilor masonice (1917).

2. Folosirea calităţii masonice în interes naţional

a. Contextul internaţional specific perioadei interbelice.

Reiterăm ideea, avându-l în centrul atenţiei chiar pe N. Titulescu, că realizarea deziderатului românesc de unire a fost posibilă datorită convergenţei dintre interesele naţionale şi cele ale masoneriei internaţionale. Un caz însă pe care nu îl particularizăm doar la ţara noastră, dat fiind că, de pildă, la Conferinţa de la Versailles, cele patru puteri învingătoare îşi exprimau simpatia faţă de Cehoslovacia, un stat democratic şi laic, adică masonic, aşa cum avea să îl perceapă extrema dreaptă mai târziu[46]. De altfel, atât Thomas Masaryk, cât şi Eduard Benes, oamenii politici de care a fost strâns legat destinul Cehoslovaciei interbelice, au fost iniţiaţi,

---

[42] Marcel Ştirban, Gheorghe Iancu, Ioan Ţepelea, Mihai Racoviţan, *Istoria României. Transilvania,* Vol. II, Editura „George Barițiu", Cluj-Napoca, 1997, p. 4-5.

[43] Ion Grecescu, *op.cit.,* p. 27.

[44] *Ibidem,* p. 22.

[45] Emilian M. Dobrescu, *op. cit.,* p. 18.

[46] Serge Bernstein şi Pierre Milza, *op. cit.,* p. 39.

iar, nu întâmplător, mai târziu, după ocuparea ţării de către Germania (1938), Adolf Hitler a desfiinţat lojile, le-a confiscat proprietăţile şi a arestat numeroşi masoni, dintre care o parte au fost exterminaţi[47].

Într-adevăr, putem spune că victoria Antantei împotriva Puterilor Centrale a reprezentat, într-o măsură oarecare, victoria democraţiei, susţinută de masonerie, împotriva autoritarismului politic. De accea, în perioada interbelică, Franţa a urmărit să-şi consolideze influenţa în Europa Centrală şi Orientală atât din punct de vedere politic, cât şi masonic. Imediat după război, s-a înregistrat adoptarea unui număr semnificativ de constituţii democratice inspirate din cea franceză (1875), dintre care s-au evidenţiat Austria şi Cehoslovacia (1920), Polonia şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (1921), România (1923). În paralel, masoneria franceză a cunoscut un succes deosebit în această parte a continentului, astfel că M.O.F. a reuşit să înfiinţeze loji obediente în Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (1919), Polonia (1920), România (1921) şi Cehoslovacia (1923)[48]. Considerăm că statele revizioniste au sesizat foarte bine că masoneria era un instrument eficient al exercitării influenţei franceze în Europa Centrală şi Orientală, motiv pentru care au interzis structurile iniţiatice şi au derulat campanii vehemente de denigrare a membrilor ordinului, printre care s-a numărat, inevitabil, şi N. Titulescu. Curentul antimasonic s-a dezvoltat în Germania, dominată de un profund sentiment de nemulţumire faţă de clauzele ce i-au fost impuse prin Tratatul de la Versailles (1918). Acest spirit a animat mai ales mediile militare, imediat după înfrângerea Berlinului în conflagraţia mondială, mareşalul Erich von Ludendorff fiind un critic sever al masoneriei, considerată un instrument al evreilor de a conduce lumea şi de a subjuga Germania[49]. Având în vedere legăturile lui Adolf Hitler cu

[47] Albert Gallatin Mackey, H. L. Haywood, *Encyclopedia of Freemasonry*, Part 3, Kessinger Publishing, 2003, p. 1403.

[48] Serge Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. IV, Editura Institutul European, Iaşi, 1999, p. 39.

[49] Albert Gallatin Mackey, H. L. Haywood, *op. cit.*, p. 1166.

Erich Ludendorff, credem că acest fapt a influenţat decisiv modul cum regimul nazist se va raporta la masonerie şi liderii acesteia, în rândurile cărora se număra şi N. Titulescu.

Tratăm cât se poate de serios ipoteza implicării francmasoneriei, mai ales a celei franceze, în diplomaţia antebelică şi în cea din timpul războiului mondial. Desigur, scopurile sale nu aveau decât un interes strict politic, fiind subordonate unui centru de putere ce viza să exploateze aceste pârghii de influenţă cu ramificaţii internaţionale[50]. Însuşi Woodrow Wilson recunoştea, indirect, această ingerinţă a structurilor oculte, acuzând masoneria din diplomaţia internaţională că era responsabilă de erorile ce au determinat izbucnirea conflagraţiei[51]. Deşi perioada interbelică instituise un nou tip de diplomaţie, influenţa factorului iniţiatic asupra celui politic a persistat, chiar dacă s-a diminuat constant, pe fondul democratizării relaţiilor internaţionale, pentru care, în mod paradoxal, militase însăşi masoneria aliată în timpul războiului mondial.

În ce priveşte influenţa reală a francmasoneriei, suntem nevoiţi să subliniem că nu orice proiect socio-politic lansat de această structură a presupus, în mod implicit, şi o materializare a sa. Trebuie să privim ordinul cu realism, deoarece era constrâns de propriile limite, iar, aşa cum o va demonstra cursul istoriei, în perioada interbelică, extremismul politic s-a dovedit mai puternic. De altfel, fondul acestui conflict a marcat cariera diplomatică a lui N. Titulescu, iar forţa extremismului politic a cântărit greu în balanţa demiterii sale. În pofida limitelor factorului iniţiatic, nu putem omite că masoneria, în special cea franceză, a reprezentat un fel de laborator unde s-au experimentat anumite idei, din care o

---

[50] Masoneria secolului al XIX-lea a fost, cu precădere, politică şi socială; pentru detalii, a se vedea: Christian Jacq, *op. cit.*, p. 250.

[51] Christopher Hill, *The changing politics of foreign policy*, Palgrave Macmillan, 2003, p. 75. De asemenea, precizăm că, în 1919, masoneria internaţională reprezenta o adevărată forţă, având în obedienţă 34 470 de loji şi 2 662 053 de membri; pentru detalii, a se vedea: Achille Ricker, Jean-André Faucher, *Histoire de la franc-maçonnerie en France. Lettre liminaire de Me Richard Dupuy*, Nouvelles Editions Latines, p. 397.

parte au luat forma concretă a unor instrumente diplomatice şi alianţe politice. Reţinem cu titlu exemplificativ în categoria instrumentelor juridico-diplomatice, având ca scop menţinerea păcii universale, Societatea Naţiunilor (1919) şi Tratatul Briand-Kellog (1928), iar în categoria alianţelor politice, care urmăreau promovarea la putere a stângii politice, Cartelul de Stânga (1924) şi Frontul Popular (1936).

Nu întâmplător, remarcăm că noua construcţie a securităţii colective, al cărei partizan a fost N. Titulescu, era strâns legată de masoneria internaţională. În argumentare, evidenţiem coincidenţa faptului că la Geneva s-a înfiinţat nu doar Societatea Naţiunilor în 1919, ci şi Asociaţia Masonică Internaţională (A.M.I.) în 1921[52]. Desigur, împărtăşim punctul de vedere că A.M.I. nu a încercat să controleze Liga Naţiunilor[53], însă privim aceste organizaţii ca instrumente ale aceluiaşi cerc politico-masonic, reprezentând cu precădere interesele franceze. Observăm absenţa din cadrul A.M.I. a puterilor masonice anglo-saxone, fapt de natură a explica politica izolaţionistă americană şi tendinţele similare manifestate de englezi. Dacă masoneria engleză nu s-a prezentat la eveniment, în schimb, cea americană a participat prin intermediul Marii Loji din New York. Însă, ulterior, deoarece nu s-a votat în unanimitate principiul existenţei Marelui Arhitect al Universului, din cauza opoziţiei M.O.F. şi Marii Loji a Luxemburgului, loja americană s-a retras împreună cu cea olandeză[54]. Însă credem că, atât la Washington, cât şi, mai ales, la Londra, aceste rezerve exprimau convingerea că A.M.I. nu era decât un instrument politico-diplomatic prin care Franţa tindea să-şi impună supremaţia pe continent. Izolaţionismul puterii politice şi masonice engleze a fost decisiv, după cum vom vedea, în numirea lui N. Titulescu în calitate de ministru al României la Londra.

---

[52] Achille Ricker, Jean-André Faucher, *op. cit.*, p. 399.

[53] Albert Gallatin Mackey, H. L. Haywood, *op. cit.*, p. 1288.

[54] Jose Orval, *Une histoire humaine de la Franc-Maçonnerie speculative*, Editions du CEFAL, 2006, p. 315-316.

b. Făurirea şi consolidarea României Mari. În mediul iniţiatic, se pretinde că N. Titulescu a deţinut un înalt grad masonic[55], poziţie ce i-ar fi permis să se implice în viaţa politică internă şi internaţională. Pe acest fond i se atribuie reuşita diplomatică a făuririi României Mari, sens în care ar fi fost sprijinit de masoneria internaţională[56]. În absenţa unor date suplimentare, nu putem să ne pronunţăm cu exactitate asupra susţinerii reale de care ar fi beneficiat N. Titulescu şi, implicit, Bucureştiul, pe această filieră. Însă nu putem nega că, pentru realizarea obiectivelor naţionale, statul român s-a folosit de orice pârghie, inclusiv masonică, pentru a influenţa diplomaţia străină. O astfel de ipoteză se profilează clar în lumina dificultăţilor întâmpinate de I.I.C. Brătianu în timpul negocierilor cu puterile învingătoare, pentru recunoaşterea frontierelor României Mari[57]. O evoluţie ce nu a urmat un curs favorabil României decât odată cu înscrierea în elita masonică internaţională a lui Alexandru Vaida Voevod, care îl seconda pe I.I.C. Brătianu la tratativele de pace la sfârşitul războiului mondial. Greutăţile premierului erau cauzate de renunţarea de către tatăl său, I.C. Brătianu, la calitatea de iniţiat (1866)[58], dar şi, în concepţia noastră, de faptul că acesta nu era mason.

Momentul ne confirmă, totodată, că nu doar N. Titulescu, ci întreaga clasa politică românească s-a servit de masonerie pentru promovarea intereselor naţionale. Astfel, Al. Vaida Voevod preciza că înscrierea sa în M.O.F. (1919) era cunoscută de premierul liberal I.I.C. Brătianu şi făcea parte dintr-o acţiune diplomatică derulată pe lângă cercurile iniţiatice din Franţa, în scopul capacitării lor faţă de interesele politice româneşti[59]. În consecinţă, o iniţiativă

---

[55] Radu Sergiu Ruba, *Masoneria română în exil*, interviu realizat cu Marcel Schapira – Suveran Mare Comandor de Onoare *ad vitam* al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat; la adresa de internet:
http://atelier.liternet.ro/articol/523/Radu-Sergiu-Ruba/Masoneria-Romana-in-exil.html

[56] Emilian M. Dobrescu, *op. cit.*, p. 46.

[57] Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 296.

[58] *Ibidem*, p. 296-297.

[59] Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 146-147.

diplomatică ar fi putut-o constitui numirea lui N. Titulescu ca reprezentant al României la semnarea Tratatului de pace cu Ungaria (Trianon, iunie 1920), având în vedere gradul său masonic înalt. Nu excludem ca apartenenţa lui N. Titulescu la această elită iniţiatică să se fi manifestat încă din 1919, cu prilejul semnării, alături de I. Cantacuzino, a Pactului Societăţii Naţiunilor în numele României.

Odată cu afirmarea pe scena politică mondială, diplomatul pare să fi obţinut sprijinul în anumite situaţii concrete, deoarece, potrivit reprezentanţilor ordinului naţional, cercurile masonice internaţionale ar fi continuat să-l susţină pe N. Titulescu în special în conflictele sale cu partea maghiară. În explicarea unui astfel de gest favorabil, se reţine faptul că Miklos Horthy interzisese francmasoneria în Ungaria (mai 1920)[60]. E vorba de o ipoteză de lucru pe care o luăm în calcul având în vedere o serie de coincidenţe ce par să o confirme. Astfel, remarcăm că N. Titulescu l-a înlocuit pe Al. Vaida Voevod în cadrul delegaţiei române de la conferinţa de pace (martie 1920)[61], fapt pe care îl interpretăm ca o necesitate a reprezentării în continuare a intereselor naţionale prin exponenţi ai elitei masonice internaţionale. Prezenţa lui N. Titulescu a menţinut cursul negocierilor pe o direcţie favorabilă Bucureştiului. Puterile învingătoare au aprobat cererea diplomatului român de a modifica prevederea din proiectul de tratat ce stipula ilegitimitatea operaţiunilor militare ale ţării noastre împotriva Ungariei (1919). De asemenea, Consiliul Suprem şi Consiliul miniştrilor de externe au ţinut seama de memoriul înaintat de delegatul român, alături de alţi reprezentanţi, care demonstrau

---

[60] Radu Sergiu Ruba, *Masoneria română în exil*, interviu realizat cu Marcel Schapira – Suveran Mare Comandor de Onoare ad vitam al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat; la adresa de internet:

http://atelier.liternet.ro/articol/523/Radu-Sergiu-Ruba/Masoneria-Romana-in-exil.html.

Miklos Horty a dispus desfiinţarea francmasoneriei la 18 mai 1920; pentru detalii, a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 149.

[61] Marcel Ştirban ş.a., *op. cit.*, p.190. De altfel, începând cu data de 13 martie 1921, Al. Vaida Voevod nu a mai deţinut nici calitatea de preşedinte al Consiliului de miniştri, nici pe cea de membru al delegaţiei române la conferinţa de pace (n.a.).

netemeinicia pretenţiilor maghiare referitoare la obţinerea unor concesii pe seama ţărilor vecine[62]. Importanţa rolului jucat de N. Titulescu în succesul împotriva Ungariei avea să fie confirmat în curând prin delegarea sa pentru reprezentarea României atât la Conferinţa de la Spa privind reglementarea datoriilor de război (iulie 1920) [63], cât şi la semnarea Tratatului de la Severs, prin care Turcia recunoştea frontierele ţării noastre (august 1920)[64].

Probabil că succesele internaţionale obţinute, în cursul anului 1920, pe filieră diplomatică şi masonică au cântărit decisiv în balanţa redesemnării lui ca ministru de Finanţe în cadrul guvernului Al. Averescu-Take Ionescu (7 iunie 1920-17 decembrie 1921). N. Titulescu a avut ca misiune elaborarea unui program, care să permită instituirea unui regim fiscal modern[65] menit să înlocuiască anarhia ce stăpânea acest sector deosebit de important încă din momentul izbucnirii războiului. Scopul programului consta în realizarea unui mecanism fiscal, care să asigure o dezvoltare durabilă şi pe baze solide a economiei româneşti. În acest sens, s-a urmărit încurajarea surselor bugetare sigure, reprezentate de veniturile obţinute din producţie. Fundamentat pe ideea de echitate socială, în centrul acestui edificiu, fusese aşezat conceptul formării, în detrimentul claselor bogate, a unei pături mijlocii, provenită din rândul ţărănimii, muncitorimii şi chiar al intelectualităţii, faţă de care se încerca garantarea unui venit minim[66]. În pofida opoziţiei puternice pe care a întâmpinat-o în forul legislativ, cu sprijinul

---

[62] Memoriul a fost înaintat alături de N. Pasic (Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor), E. Venizelos (Grecia) şi E. Benes (Cehoslovacia); pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, p.190.

[63] N. Titulescu a condus delegaţia României la Spa, unde ţara noastră a obţinut 1% din reparaţiile germane şi 10,5 % din cele orientale; pentru detalii, a se vedea: Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2005),* Editura Fundaţia „România de mâine", Bucureşti 2005, p. 67.

[64] Tratatul de la Severs a fost semnat, în numele României, de N. Titulescu alături de D. Ghika; pentru detalii, a se vedea; Marcel Ştirban ş.a., *op. cit.*, p. 191.

[65] Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 403.

[66] Pentru detalii, cu privire la acest proiect de reformă, a se vedea: Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 67-85.

parlamentar asigurat de grupul condus de N. Iorga, proiectul a fost, în cele din urmă, adoptat (25 iunie 1921). Însă acest program nu va fi aplicat, deoarece guvernul din care făcea parte şi N. Titulescu a fost demis (17 decembrie 1921), fără ca ministrul de Finanţe să fi putut transmite modalităţile de aplicare[67]. Deşi nu a reuşit să-şi materializeze concepţia reformatoare, totuşi, eforturile ministrului de Finanţe pentru ameliorarea situaţiei economice a ţării s-au concretizat pe plan internaţional. Astfel, cu prilejul reprezentării României la conferinţa de reglementare a despăgubirilor de război (Spa, 5-16 iulie 1920), N. Titulescu a respins propunerea aliaţilor, care acordau 1 % din reparaţiile datorate ţării noastre, obţinând ca această cotă să fie revizuită[68]. Totuşi, pentru a menţine linia obiectivităţii studiului personalităţii lui N. Titulescu, trebuie să precizăm că, în pofida unor aprecieri referitoare la succesele sale, au existat momente când i s-a contestat gândirea de economist, fiind atacat în presă, pe un ton vehement. În acest sens, i se reproşa incapacitatea de a negocia, în mod corespunzător, interesele ţării, pe fondul unui efort susţinut al statului român de a finanţa activitatea sa diplomatică. Concret, s-a invocat acordul realizat la Washington (1926) pentru reglementarea datoriei de război a ţării faţă de Statele Unite, în care o parte a mass-media acuza incompetenţa lui N. Titulescu, având în vedere că, atât timp cât datoria Franţei faţă de S.U.A. era de 85 de ori mai mare decât cea a României, Bucureştiul ar fi trebuit să plătească o anuitate de atâtea ori mai mică decât cea a Parisului[69].

În enumerarea momentelor în care se profilează eventualitatea ca acesta să fi obţinut sprijinul internaţional pe o filieră diplomatică şi, posibil, masonică pentru consolidarea statului unitar român, trebuie amintită chestiunea optanţilor maghiari (1923-

---

[67] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 28.

[68] *Ibidem.*

[69] În concluzie, se pretindea că, din cauza incompetenţei lui N. Titulescu, România trebuia să plătească cu peste 47 de milioane de dolari mai mult faţă de obligaţia financiară ce îi revenea în mod real, sumă care de altfel reprezenta întreaga datorie a ţării faţă de S.U.A.; pentru detalii, a se vedea: A.N.I.C., fond Nicolae Titulescu, dosar nr. 23, f. 20. Articol publicat în ziarul *Cuvântul* din data de 18 mai 1926, semnat de Titus Enacovici.

1930), unde ţara noastră a fost reprezentată de N. Titulescu la dezbaterile din cadrul Consiliului Societăţii Naţiunilor. Acest caz nu a constituit doar un simplu proces, cantonat într-o dezbatere strict juridică, ci scopul cauzei a avut un profund caracter politic, prin care Ungaria a încercat să afecteze imaginea ţării noastre pe plan internaţional şi, mai ales, să aducă atingere unuia dintre atributele fundamentale ale statului român: punerea în discuţie a suveranităţii sale printr-o tentativă de revizuire legală. Chestiunea optanţilor îşi avea originea în realităţile socio-economice generate de transformările politice impuse de consecinţele războiului mondial, care au consfinţit unirea Transilvaniei cu România. Reformei agrare pe care ţara noastră dorea să o înfăptuiască la sfârşitul războiului i se opuneau anumite clauze ale Tratatului de la Trianon[70]. În pofida eforturilor Budapestei de a menţine procesul cât mai mult în atenţia Ligii Naţiunilor şi a opiniei publice internaţionale pentru a compromite Bucureştiul, în cele din urmă, aşa cum N. Titulescu propunea încă din 1923, afacerea optanţilor se va reglementa prin conexare cu alte litigii româno-ungare[71].

---

[70] Prin adoptarea legii privind reforma agrară din România (1921), se hotăra exproprierea suprafeţelor de peste 100 de hectare sau iugăre şi exproprierea în întregime a proprietăţilor rurale aparţinând absenteiştilor, însă de la această regulă erau exceptaţi cei din Transilvania care deţineau întinderi sub 50 de iugăre. Absenteiştii reprezentau persoanele care, în perioada 1 decembrie 1918-21 martie 1921, lipsiseră din ţară fără a se afla în îndeplinirea unei misiuni oficiale. În schimb, tratatul de pace cu Ungaria, deşi acorda locuitorilor din provinciile fostei Austro-Ungarii, cetăţenia statului cu care acestea se uniseră, prevedea ca excepţie, pentru populaţia de origine maghiară, posibilitatea să opteze pentru vechea cetăţenie şi să se stabilească pe teritoriul ţărilor respective. Persoanele care alegeau cetăţenia maghiară aveau libertatea de a păstra imobilele deţinute pe teritoriul celuilalt stat, unde îşi avuseseră domiciliul înainte să-şi exprime opţiunea, menţionându-se, totodată, că bunurile, drepturile şi interesele supuşilor unguri de pe teritoriul fostei monarhii nu puteau fi confiscate sau lichidate; pentru detalii, a se vedea: D. Şandru, *Procesul optanţilor*, în *Titulescu şi strategia păcii,* coordonator Gh. Buzatu, Editura Junimea, Iaşi, 1982, p. 170-172.

[71] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. I, 1920-1926, doc. nr. 132, f. 1. Telegramă descifrată din data de 9 octombrie 1923. Cf. Grigore Gafencu, *Însemnări politice (1929-1939)*, ediţie îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 214.

Rezolvarea problemei a cunoscut o formă concretă şi definitivă prin convenţia adoptată la cea de a doua Conferinţă de la Haga privind reparaţiile orientale şi occidentale (20 ianuarie 1930), completată de Convenţia de la Paris (28 aprilie 1930), unde chestiunea optanţilor a fost conexată cu datoriile de război ale Ungariei faţă de România[72]. Nu avem cum să punem la îndoială justeţea cauzei susţinute şi contribuţia sa la soluţionarea procesului în favoarea ţării noastre, însă nu putem să nu observăm că diplomatul român a beneficiat, în situaţii critice, de intervenţia decisivă a unor delegaţi din cercul franco-englez de interese, dintre care s-a evidenţiat mai ales Austen Chamberlain, reprezentantul Londrei în Consiliul Ligii Naţiunilor. Nu trebuie să uităm că Austen Chamberlain a fost preşedintele comitetului care a elaborat raportul favorabil României ce recunoştea că reforma agrară nu constituise o măsură de lichidare a proprietăţilor optanţilor maghiari deoarece avea un caracter general, nu crea inegalitate de tratament juridic între cetăţenii ţării, indiferent de naţionalitate, nici prin conţinutul textului legii, nici prin aplicarea sa. De asemenea, se evidenţia că România, ca un stat suveran, era capabil să legifereze asupra bunurilor sale (septembrie 1927)[73]. De altfel, acest raport, care purta chiar numele lui Austen Chamberlain, avea să fie calificat, peste ani, drept magistral de către N. Titulescu, fiind în opinia sa, unicul document al forului de la Geneva ce ataca, în mod explicit, însăşi chestiunea optanţilor maghiari[74]. Austen Chamberlain a fost, totodată, delegatul care a recomandat, iar forul de la Geneva a admis, să se renunţe la rezolvarea problemei, urmând ca aceasta să fie reglementată pe calea negocierilor directe dintre Ungaria şi România (iunie 1928)[75], aşa cum a susţinut întotdeauna N. Titulescu, deschizând implicit calea conexării cu reparaţiile de război.

---

[72] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. IV, 1930-1932, f. 1077-1080 şi D. Şandru, *op. cit.*, p.189.

[73] D. Şandru, *op. cit.*, p. 177.

[74] Nicolae Titulescu, *Învăţămintele procesului optanţilor*, în *Discursuri...*, p. 288.

[75] D. Şandru, *op. cit.*, p. 180-184.

Suntem însă nevoiţi să precizăm că acest sprijin diplomatic, dublat de o filieră iniţiatică, pe care Bucureştiul l-ar fi putut accesa din partea franco-englezilor, inclusiv prin N. Titulescu, pentru consolidarea statului român, a avut un caracter limitat, chiar dacă interesul ambelor puteri faţă de ţara noastră avea o profundă conotaţie geostrategică. Probabil că, în viziunea Parisului, făurirea României Mari corespundea necesităţilor de formare a unui puternic bloc regional în Europa Orientală care să asigure încercuirea Germaniei dinspre răsărit, în timp ce Londra era preocupată să blocheze printr-un stat latin accesul Moscovei la ţările slave Peninsula Balcanică şi, implicit, la Marea Mediterană. Limitele susţinerii pe linie masonică şi diplomatică au devenit evidente în momentul în care consolidarea statului român presupunea lezarea intereselor franco-engleze. Semnificativ în acest caz a fost episodul demersurilor întreprinse de România pentru desfiinţarea Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.), din care mai făceau parte Anglia, Franţa şi Italia[76]. Menţinerea C.E.D., organism înfiinţat în urma Războiului Crimeei (1853-1856), constituia o soluţie inacceptabilă pentru statul român. În justificarea poziţiei Bucureştiului, nu ar trebui avut în vedere numai faptul că existenţa comisiei afecta profund interesele ţării, ci mai ales anacronismul acesteia în raport cu spiritul vremurilor interbelice, modelat de victoria principiilor Revoluţiei de la 1789. Desăvârşirea procesului de unitate naţională, care se fondase în cazul României pe dreptul popoarelor la autodeterminare, era absolut incompatibilă cu funcţionarea unui organism care nu respecta acest principiu, lezând atributele fundamentale ale statului. În perioada interbelică, nemulţumirea Bucureştiului era, în realitate, alimentată de întreaga evoluţie istorică a C.E.D., deoarece, pe fondul afirmării României ca stat independent şi suveran, competenţele organismului, în loc să fie limitate, au fost extinse

[76] Pentru detalii cu privire la evoluţia Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.), a se vedea: Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2001, p. 41-43.

în mod constant[77]. Din cauza neînţelegerilor din cadrul comisiei, N. Titulescu avea să-l confrunte în faţa Consiliului Societăţii Naţiunilor pe nimeni altul decât pe Austen Chamberlain, care reprezenta interesele celorlalţi membri ai C.E.D., respectiv Anglia, Franţa şi Italia (1926)[78]. A urmat un proces în faţa Curţii Internaţionale de Justiţie de la Haga, pe care România l-a pierdut (8 decembrie 1927)[79], iar, din păcate, pentru N. Titulescu, chiar dacă nu a reprezentat Bucureştiul în această cauză, eşecul a survenit odată cu numirea lui pentru prima dată ca ministru al Afacerilor Străine (24 noiembrie 1927-10 noiembrie 1928). În timpul exercitării celui de-al doilea mandat la conducerea portofoliului de externe (20 octombrie 1932-29 august 1936), profitând de precedentul creat de Ankara care revizuise legal clauzele Tratatului de la Laussane (1923) privind regimul strâmtorilor Bosfor şi Dardanele (1936), N. Titulescu a reluat eforturile de suprimare a C.E.D.[80]. Deşi, pe fondul demiterii sale, nu a mai putut să se ocupe de reglementarea chestiunii dunărene în favoarea României, în cele din urmă, rezolvarea acestei probleme s-a făcut în sensul dorit de fostul ministru de externe, prin suprimarea C.E.D. şi înfiinţarea unui organism sub controlul guvernului de la Bucureşti (1938).

---

[77] Deşi, iniţial, era provizorie, comisia a dobândit un caracter permanent, pentru ca prerogativele sale să fie sporite, gradual, de la gurile de vărsare ale Dunării la segmentul Sulina-Isaccea (1878), iar, ulterior, pe porţiunea Sulina-Galaţi (1883), fără consimţământul României, care devenise membră a C.E.D. (1878), după obţinerea independenţei de stat. La sfârşitul Primului Război Mondial, puterile învingătoare insistă pentru semnarea unui nou statut al C.E.D., (23 iulie 1921), însă discuţiile cu acest prilej aveau să fie marcate de tensiunile existente între România şi ceilalţi membri ai comisiei, cu privire la regimul legal al sectorului Galaţi-Brăila; pentru detalii, a se vedea: J.H.W. Verzijl, *The Juris Prudence Of the World Court*, Editor Brill Archive, p. 119-121.

[78] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, vol. I, *Documente*, 1920-1926, f. 559-560. Telegramă descifrată din data de 11 decembrie 1926.

[79] J.H.W. Verzijl, *op. cit.*, p. 123.

[80] Viorica Moisuc, *Istoria relaţiilor internaţionale până la jumătatea secolului al XX-lea*, ediţia a III-a, Editura Fundaţiei „România de mâine”, Bucureşti, 2007, p. 251-252; A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, vol. VI, 1936-1941, doc. nr. 1070, f. 1. Telegramă descifrată din data de 29 iulie 1936.

c. Conotaţiile masonice ale numirii în funcţia de ministru la Londra. În situaţia lui N. Titulescu, o altă acţiune diplomatică românească, derulată pe filieră masonică, ar fi putut consta în titularizarea lui în calitate de ministru la Londra (decembrie 1921-iulie 1927, august 1928-octombrie 1932), unde îşi avea şi îşi are sediul cea mai importantă lojă regulară din lume, respectiv Marea Lojă Unită a Angliei (M.L.U.A.)[81]. În acest ultim caz, credem că, prin numirea lui N. Titulescu la Londra, Bucureştiul a urmărit nu doar descifrarea corectă a politicii externe britanice[82], ci şi obţinerea sprijinului englez pe o linie diplomatică dublată de una masonică. Numai interpretarea sub o astfel de cheie explică faptul că România a preferat să desemneze într-una dintre cele mai importante capitale europene o persoană fără experienţă diplomatică majoră, însă capabilă şi, mai ales, influentă prin apartenenţa la structuri oculte. Contextul numirii sale poate să constituie un argument suplimentar pe care să-l luăm în calcul pentru această ipoteză, având în vedere că a fost desemnat foarte uşor de Take Ionescu, deşi nu se mai afla în relaţii apropiate cu acesta. Astfel, titularizarea în portofoliul de la Londra s-a făcut la cererea lui N. Titulescu, însă solicitarea a fost adresată lui Take Ionescu prin intermediul unei cunoştinţe comune, deoarece legăturile dintre cei doi se deterioraseră. A fost ultimul document al guvernului conservator-democrat, realizat cu o neobişnuită rapiditate, pe care Take Ionescu l-a semnat trist şi decepţionat[83]. Dintr-un anumit punct de vedere, credem că numirea sa este cu atât mai stranie cu cât N. Titulescu nu vorbea deloc limba engleză, pe care a învăţat-o foarte repede la Londra[84].

---

[81] M.L.U.A. este cunoscută drept Loja Mamă a Lumii, recunoaşterea acesteia fiind foarte importantă pentru afirmarea pe plan mondial a oricărei structuri masonice regulare (n.a.).

[82] Cf. Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă…*, p. 111.

[83] Constantin Xeni, *Nicolae Titulescu*, în *Pro şi contra Titulescu*, coordonator George Potra, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 602; pentru detalii suplimentare cu privire la acest subiect, a se vedea şi: Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 415.

[84] A.F. Franguilis, *Europa a pierdut în Nicolae Titulescu pe unul dintre cei mai mari slujitori ai săi*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 224-225.

Nu putem, totodată, face abstracţie de realitatea că diplomatul român a acceptat să fie numit la post într-o ţară a cărei climă îi periclita grav sănătatea. N. Titulescu avea prin ereditate o natură maladivă, moştenind astfel firea bolnăvicioasă a tatălui său. Anemia permanentă, starea excesivă de nervozitate şi crizele de insomnie denotau existenţa unui dezechilibru fizic profund. Pe acest fond, s-a conturat ideea că, treptat, a început să abuzeze de medicamente şi de somnifere, iar în ultimii ani, eter şi chiar morfină[85]. Deşi analiza comparată a documentelor pare să infirme o asemenea ipoteză[86], cert rămâne faptul că fragilitatea constituţiei sale i-a marcat întreaga existenţă, suferind încă din copilărie de bolile tipice ale hipertiroidienilor: gripe, migrene, nevralgii, nevrite, otite etc.[87]. Din cauza precarităţii stării de sănătate, N. Titulescu a fost nevoit, în permanenţă, să schimbe aerul, preferând să-şi petreacă timpul vara la mare, iar iarna la munte[88]. Pentru a se feri de ceţurile Londrei şi de clima schimbătoare a Genevei, şi-a petrecut

---

[85] Constantin Xeni suspecta că N. Titulescu ar fi folosit nu doar morfină, ci şi cocaină în scop medical, de care ar fi devenit dependent şi care ar fi accentuat dezechilibrul său fizic şi psihic, de unde şi dispariţia sa prematură; pentru detalii, a se vedea: Constantin Xeni, *op. cit.*, p. 597 şi 612.

[86] Pe de o parte, există afirmaţiile lui A.F. Franguilis, care precizează că s-a întâlnit, în 1940, cu N. Titulescu şi, deşi era bolnav şi trist, acesta şi-a păstrat inteligenţa până în ultima clipă a vieţii; pentru detalii, a se vedea: A.F. Franguilis, *A fost, poate, cel mai mare diplomat al timpului său*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 223. De asemenea, există însemnările din memoriile lui Carol al II-lea, care precizează că a fost informat de Ion Christu că l-a întâlnit pe N. Titulescu, care era perfect sănătos, iar că ştirile despre faptul că diplomatul înnebunise nu erau decât nişte zvonuri; pentru detalii, a se vedea: Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III, *15 decembrie 1939-7 septembrie 1940*, ediţie de Nicolae Rauş, Editura Scripta, Bucureşti, 1998, pp. 46 şi 68. Pe de altă parte, există afirmaţia lui Constantin Xeni, care menţiona că N. Titulescu ajunsese să-şi facă singur, spre sfârşitul vieţii, injecţii de morfină şi chiar cocaină, pe care şi le procura cu sume importante de bani, iar la sfatul unor medici, i s-au administrat afrodisiace; pentru detalii, a se vedea, Constantin Xeni, *op. cit.*, p. 612. Înclinăm să respingem această ultimă ipoteză, deoarece informaţiile despre starea psihică normală a lui N. Titulescu provin de la persoane care l-au contactat direct (n.a.).

[87] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 15.

[88] George Anastasiu, *O prodigioasă facultate de a găsi soluţii şi formule inedite*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 9.

majoritatea concediilor la Veneţia, Cap Martin, Nisa, Cannes şi San Remo pe timp de vară, iar la Saint Moritz, iarna[89].

Se pare că sprijinul englez, acordat ţării noastre pe linie iniţiatică, prin intermediul diplomatului român, a fost extrem de consistent. Nu punem la îndoială calităţile sale, dar anumite succese nu ar putea fi explicate decât printr-o astfel de interpretare. Odată cu debutul exercitării efective a mandatului de ministru la Londra (ianuarie 1922), primul lucru cerut şi obţinut în câteva zile, a fost ratificarea, de către Anglia, a Pactului privind recunoaşterea unirii Basarabiei (1920)[90]. Din păcate, ratificarea acordului nu era însă suficientă în vederea reglementării favorabile României a chestiunii basarabene pe plan extern, mai ales că, aşa cum vom constata, garanţiile oferite în acest sens depindeau de politica engleză internă. De asemenea, foarte repede, a introdus leul pe piaţa de schimb şi cotarea acţiunilor şi obligaţiunilor româneşti la Stock Exchange, pe Wall Street şi la Bursa de la Paris[91]. În acest caz, nu contestăm că în obţinerea rezultatelor financiare deosebite nu a contat calitatea sa de fost de ministru de Finanţe, însă acest fapt este insuficient pentru a explica facilitatea şi celeritatea succeselor înregistrate.

Credem că filiera succesului obţinut în chestiunea basarabeană de N. Titulescu, în calitate de diplomat mason, a fost intuită la Moscova, care a urmărit să-i limiteze influenţa în Anglia. De aceea, poate că nu întâmplător, în perioada 1923-1925, îl întâlnim la Londra, în calitate de ambasador al U.R.S.S., pe

---

[89] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 6.

[90] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. II, 1927-1929, f. 626. Telegramă descifrată din data de 9 martie 1927. Recunoaşterea legală, pe plan internaţional, a unirii Basarabiei cu România a continuat să reprezinte o prioritate a lui N. Titulescu, care şi-a direcţionat activitatea pentru obţinerea ratificării protocolului din partea puterilor garante, respectiv Anglia, Franţa, Italia şi Japonia. Demersurile întreprinse pe această linie erau decisive pentru confirmarea apartenenţei legale a Basarabiei la România, deoarece, potrivit prevederilor acordului, intrarea sa în vigoare era condiţionată de ratificarea sa de către toate ţările semnatare; pentru detalii, a se vedea: Dan Constantin Mâţă, *Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România;* la adresa de internet: http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html.

[91] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 33.

Christian Rakovski, cunoscut pentru românofobia sa[92]. Disputa care a urmat cu C. Rakovski, unul dintre cei mai înverşunaţi adversari ai ţării noastre, o acceptăm ca pe un argument suplimentar cu privire la sentimentul profund de loialitate al lui N. Titulescu faţă de România. Mai important este faptul că, încă din acest moment, se conturează premisele ce exclud, aşa cum vom arăta, valabilitatea acuzelor care insinuează apartenenţa sa la cercuri oculte de stânga, în special sovietice.

Discuţiile tensionate dintre cei doi, consemnate de documente, precum şi campaniile de presă pe care le-au iniţiat, pentru a susţine teza românească, respectiv sovietică referitoare la chestiunea basarabeană, le percepem numai ca partea vizibilă a conflictului diplomatic asupra provinciei dintre Prut şi Nistru. În realitate, a fost un război, cu profunde implicaţii politice şi, posibil, masonice, între N. Titulescu şi C. Rakovski, vizând obţinerea sprijinului englez. Misiunea ministrului român nu a fost simplă, pentru că, odată cu accesul la putere a guvernului de stânga, condus de Ramsey MacDonald (1924), Bucureştiul a fost nevoit să împartă cu Moscova victoriile diplomatice. În perioada cât C. Rakovski s-a aflat în misiune la Londra, Anglia a recunoscut oficial U.R.S.S. (februarie 1924), iar, în completarea acestui gest favorabil, a semnat un tratat economic cu sovieticii (1924). Poate că aceste merite nu reveneau direct sau exclusiv diplomatului comunist, însă intenţia lui Ramsey MacDonald de a organiza o conferinţă româno-sovietică, pentru reglementarea diferendului basarabean, purta amprenta lui C. Rakovski[93]. Intenţia premierului britanic genera temeri serioase la

---

[92] Numirea lui C. Rakovski ca ambasador la Londra conţine, în special, profunde conotaţii politice de ordin intern specifice U.R.S.S.; pentru detalii, a se vedea: Stelian Tănase, *Clienţii lu' tanti Varvara*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 98-99; În privinţa lui C. Rakovski, au existat suspiciuni privind apartenenţa la masoneria internaţională; pentru detalii, a se vedea: J. Landowski, *Red Symphony-Christian Rakovski*, Christian Book of America, 2002, p. 38. Acceptăm cu anumite rezerve calitatea de mason a lui C. Rakovski, din cauza contextului în care ar fi făcut declaraţia, respectiv, în anul 1938, fiind anchetat şi interogat la ordinul lui I.V. Stalin, şi chiar din cauza autenticităţii sursei. (n.a.)

[93] Pe fondul oficializării relaţiilor cu Moscova, la Londra, s-a desfăşurat o conferinţă anglo-sovietică, în care C. Rakovski propunea, în principal, o colaborare

Bucureşti, unde premierul liberal I.G. Duca era îngrijorat că Anglia ar fi putut să pretindă ţării noastre desfăşurarea unui plebiscit în Basarabia sau, chiar, să consimtă la concesiuni teritoriale faţă de U.R.S.S.[94]. În cadrul discuţiilor cu Ramsey MacDonald, a fost nevoie de întreaga abilitate a lui N. Titulescu pentru a împiedica materializarea acestei iniţiative. Astfel, cu prilejul întâlnirii, diplomatul român a insistat pe necesitatea ca premierul englez să-şi precizeze poziţia privind compatibilitatea dintre Pactul basarabean şi negocierile pe care le derula cu Moscova. Incomodat, Ramsey MacDonald nu putea decât să formuleze un răspuns favorabil ţării noastre, asigurând că, în cadrul tratativelor cu U.R.S.S., Londra nu viza să pună, în mod formal, în discuţie chestiunea basarabeană. De asemenea, organizarea unei conferinţe româno-sovietice era condiţionată de existenţa unui acord între Bucureşti şi Moscova, astfel că, dacă în urma unor discuţii, separate şi, în prealabil, cu fiecare parte interesată, Londra constata imposibilitatea realizării unui consens, nu intenţiona să mai convoace reuniunea[95].

Conflictul româno-sovietic, desfăşurat la Londra între N. Titulescu şi C. Rakovski, a presupus şi un adevărat război mediatic, în care a fost implicată şi presa britanică. Conştient de implicaţiile apropierii anglo-sovietice, care puteau afecta poziţia României la Londra în soluţionarea diferendului, N. Titulescu a recomandat iniţierea unor campanii pentru mediatizarea tezei româneşti în presa britanică. Diplomatul sugera ca în articole să se insiste asupra a trei aspecte ce justificau legitimitatea unirii Basarabiei, printre care se numărau: argumentul etnografic, potrivit căruia ruşii nu reprezentau decât 10 % din întreaga populaţie a regiunii, cel istoric şi principiul autodeterminării

---

limitată în plan economic, însă, în secundar, atingea subiecte politice, aducând în discuţie chestiunea basarabeană; pentru detalii, a se vedea: Lidia Pădureac, *Activitatea diplomaţiei române în contextul relaţiilor sovieto-engleze (1924-1926);* la adresa de internet:

http://www.nationalmuseum.md/ro/pub/rev/pdf/vol_1_2/31_Padureac..pdf

[94] A.M.A.E, fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. I., 1920-1926, doc. nr. 163, f. 1. Telegramă din data de 26 iulie 1924.

[95] *Ibidem*, doc. nr. 166, f. 1. Telegramă din data de 30 iulie 1924.

consfinţit prin desfăşurarea a trei alegeri generale. Nevoit să se adapteze la realitatea de moment a politicii lui Ramsey MacDonald, N. Titulescu se pronunţa şi pentru utilitatea relevării, în cadrul articolelor, a sincerităţii intenţiilor României în vederea normalizării raporturilor cu U.R.S.S., însă acestea nu se puteau concretiza din cauza nerecunoaşterii frontierelor sale de către statul vecin. Totodată, consolidarea tezei româneşti presupunea ca Anglia să conştientizeze angajamentele luate faţă de Bucureşti prin ratificarea Pactului basarabean (1922)[96].

În schimb, pentru a contracara propaganda iniţiată de N. Titulescu, materializată prin publicarea în presa britanică a unor articole favorabile tezei româneşti, C. Rakovski a realizat o broşură despre concepţia U.R.S.S. referitoare la diferendul basarabean[97]. Reacţia Moscovei l-a convins pe ministrul român că reglementarea chestiunii nu constituia pentru Uniunea Sovietică decât un pretext politic pentru a se afirma pe scena diplomatică europeană. În argumentare, N. Titulescu evidenţia că Basarabia era nesemnificativă comparativ cu vastitatea spaţiului sovietic şi, mai ales, cu alte cesiuni teritoriale mult mai importante consimţite de către Moscova. De altfel, C. Rakovsky a admis, în mod indirect, justeţea afirmaţiilor ministrului român, adăugând că reglementarea statutului provinciei constituia o modalitate de a verifica sentimentele celorlalte popoare faţă de U.R.S.S.[98]. Discuţiile ni se par extrem de interesante deoarece relevau poziţia exactă a Moscovei cu privire la rolul jucat de Basarabia în politica sa externă. Era vorba de o regiune fără o importanţă strategică majoră, folosită ca laborator unde se testa reacţia oficialităţilor şi a opiniei publice europene. În cadrul acestor experimente, importanţa spaţiului pruto-nistrean era asigurată de situarea lui în proximitatea centrului geografic al continentului, fiind, implicit, relativ aproape de Europa Occidentală.

---

[96] *Ibidem*, f.n.

[97] V. F. Dobrinescu, *Nicolae Titulescu şi Marea Britanie*, Editura Moldova, Iaşi, 1991, p. 93.

[98] *Ibidem*, p. 93-94.

d. Apartenenţa la elita masonică internaţională. Obţinerea sprijinului englez era cu atât mai necesară cu cât Londra tindea să se izoleze nu doar masonic, aşa cum am văzut, ci şi politic, limitându-şi intervenţia doar în partea vestică a continentului şi solicitând, insistent, Franţei să renunţe la politica sa răsăriteană[99]. Dezinteresul britanic faţă de situaţia foştilor aliaţi din centrul şi orientul Europei era percepută ca un pericol nu doar în capitalele ţărilor vizate, ci şi la Paris, care nu-şi putea operaţionaliza, în mod eficient, planul strategic de încercuire a Germaniei. Implicit se periclita existenţa Micii Înţelegeri, pentru care militaseră atât Take Ionescu, cât şi N. Titulescu, ce asigura supravieţuirea statului român, dar fiind circumscrisă şi politicii răsăritene a Franţei[100].

Pe acest fond se conturează posibilitatea ca N. Titulescu să fi aparţinut, alături de alţi lideri regionali, precum Eduard Benes[101], unei elite masonice internaţionale, căreia să-i fi reprezentat interesele, ce par să fi coincis, în special, cu obiectivele strategice franceze. De aceea, nu ne surprinde că însuşi diplomatul român a recunoscut public, printr-o telegramă mediatizată la Paris, că a avut de suferit din cauza Franţei şi s-a sacrificat pentru aceasta (1938)[102]. De asemenea, trebuie să privim dintr-un unghi diametral opus, în sensul că, atât timp cât securitatea României, dar şi a Cehoslovaciei se fundamentau pe alianţa cu Franţa, era în interesul lui N. Titulescu şi a lui Eduard Benes de a exploata acest canal de influenţă pentru ţările lor.

---

[99] A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 86.

[100] Politica externă a României interbelice se baza pe trei piloni importanţi: în primul rând, apartenenţa la Mica Înţelegere, consolidată atât prin alianţa defensivă cu Varşovia contra Moscovei, cât şi prin înfiinţarea Antantei Balcanice; în al doilea rând, susţinerea Ligii Naţiunilor; în al treilea rând, consolidarea relaţiilor cu puterile învingătoare din Occident, Franţa şi Anglia; pentru detalii, a se vedea: Marcel Mitrașcă, *op. cit.*, p. 10.

[101] Cu prilejul vizitei efectuate de Eduard Benes în ţara noastră (24-27 septembrie 1933), între acesta şi Marele Orient al României (M.O.R.) se produce un schimb de mesaje; pentru detalii, a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 186.

[102] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Ediţie îngrijită de Al. Gh. Savu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 361.

În evidenţierea ipotezelor referitoare la apartenenţa sa la un cerc de interese franco-engleze, nu trebuie să omitem că N. Titulescu a aderat la partide sau guverne din România conduse de oameni politici care mizau pe alianţa Bucureştiului cu Parisul şi Londra[103]. Avem în vedere, în cele din urmă, oameni politici ca I.I.C. Brătianu, Alexandru Averescu, Take Ionescu şi Iuliu Maniu, care, asemenea lui N. Titulescu, au contribuit enorm la făurirea României Mari, proiect naţional posibil într-o măsură determinantă datorită sprijinului obţinut din partea Parisului şi al Londrei.

De altfel, apartenenţa la elita masonică internaţională şi personalizarea relaţiilor diplomatice specifică perioadei interbelice justifică atitudinea de egalitate promovată de N. Titulescu în discuţiile cu diplomaţii englezi şi francezi. Din acest motiv, nu suntem de acord că propria convingere în forţa dreptului internaţional l-a făcut pe N. Titulescu să nu conştientizeze în discuţii, la Londra sau Paris, că reprezenta un stat cu interese limitate şi să trateze de pe poziţii egale[104]. Documentele sale probează că diplomatul român îşi afirma convingerea că securitatea ţării era dependentă de puterile învingătoare, dar mai ales de consolidarea legăturilor dintre Franţa şi Anglia, pentru care, aşa cum vom vedea, se va implica în mod activ. Totodată, ar fi oportun să subliniem în această situaţie că, pe fondul făuririi României Mari, creşterea teritorială i-a permis Bucureştiului să influenţeze mai mult viaţa

[103] În perioada 1908-1922, N. Titulescu a făcut parte din Partidul Conservator Democrat (P.C.D.). În 1922, P.C.D., afectat de decesul fondatorului său, Take Ionescu, a fuzionat cu Partidul Naţional Român, condus de Iuliu Maniu, context în care şi N. Titulescu a aderat la noua formaţiune, însă fără a fi activ din punct de vedere politic. Între 1937 şi 1941, N. Titulescu a devenit membru activ al Partidului Naţional Ţărănesc. De altfel, semnificativ ni se pare că, anterior să adere la P.C.D. (1908), N. Titulescu viza să se înscrie în Partidul Naţional Liberal (P.N.L.), care, de asemenea, era proantantist. Considerăm că, în argumentare, se poate invoca şi calitatea sa de membru al guvernului Gh. Tătărescu (1932-1936), format din liberali, care susţineau o linie politică similară pe plan extern. (n.a.)

[104] Cf. Nicolae Drăguşin, *Nicolae Titulescu: patriot sau trădător?*, articol publicat în cotidianul „România liberă” / 15.05.2008.

politică internaţională, fapt ce a coincis, în special, cu ministeriatul lui N. Titulescu[105]. Această realitate ar putea argumenta, într-o măsură oarecare, impresia unei pretinse poziţii de egalitate pe care diplomatul ar fi adoptat-o în relaţiile cu marile puteri.

Apartenenţa la elita iniţiatică internaţională ar putea explica, totodată, accesul lui N. Titulescu la conducerea unor instituţii şi ataşamentul faţă de idei aparţinând francmasoneriei: Liga Naţiunilor, respectiv Europa Unită[106]. În consecinţă, în identificarea unor motive, care să explice succesul său internaţional şi implicit al ţării, materializat prin dubla alegere a lui N. Titulescu la conducerea forului de la Geneva (1930-1931), nu putem împărtăşi, în exclusivitate, ipoteza potrivit căreia cele două mandate de preşedinte au constituit recunoştinţa comunităţii internaţionale, pentru modul cum diplomatul român a susţinut prevederile Pactului Societăţii Naţiunilor, menite să consolideze pacea generală[107]. De altfel, în alegerea sa, în două rânduri consecutive, ca preşedinte al Ligii Naţiunilor, N. Titulescu a beneficiat, în special, de sprijinul unor state aliate, prietene sau neutre, care s-a diminuat de la un mandat la altul. În contrapondere, pe fondul crizei economice şi politice internaţionale, opoziţia statelor revizioniste din cadrul Societăţii Naţiunilor s-a consolidat.

Însăşi situarea lui N. Titulescu în centrul unor importante negocieri franco-engleze, pe care le-a şi mediat din cauza caracterului lor tensionat, ar putea reprezenta un indiciu că implicarea lui s-a datorat nu doar calităţilor personale, ci şi apartenenţei la cercuri de influenţă specifice masoneriei internaţionale ce excedează cadrul politic formal. De pildă, reţine atenţia rolul jucat de N. Titulescu în aplanarea disputei între Paris şi Londra în privinţa adoptării în comun a unei politici în materia

[105] I. Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2005)…*, p. 7.

[106] Pentru detalii cu privire la ideea masonică de Europa Unită, a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 63.

[107] Cf. Marius Hriscu, *Pledoarie pentru Titulescu*, revista „Historia”, nr. 63/2007, p. 36-37.

despăgubirilor de război, sens în care a mediat întâlnirea între premierul englez, Ramsey MacDonald, şi omologul francez, Edoaurd Heriot (1924), deşi fusese numit recent ministru al României la Londra (1921)[108].

Dintr-o astfel de perspectivă, considerăm că ar fi important de stabilit în ce măsură numirea lui N. Titulescu în calitate de ministru la Londra a fost susţinută şi de Franţa, preocupată de a-şi consolida alianţa cu Anglia. De altfel, coincidenţă sau nu, momentul numirii sale la Londra a corespuns accentuării tensiunilor dintre Anglia şi Franţa. Era vorba de o situaţia conflictuală rezultată nu numai din divergenţele de opinii, dar şi dintr-o puternică opoziţie de personalităţi între premierii celor două ţări, respectiv Lloyd George, pe de o parte, Aristide Briand şi, mai ales, Raymond Poincaré, pe de altă parte[109]. În concepţia Parisului, diplomatul român ar fi putut asigura un canal suplimentar pentru promovarea intereselor franceze în Marea Britanie, aşa cum, de altfel, o făcea şi la Societatea Naţiunilor. Nu trebuie să uităm că, pe fondul crizei internaţionale generate de către Adolf Hitler prin remilitarizarea Renaniei (7 martie 1936), N. Titulescu a încercat să-l convingă pe titularul diplomaţiei de la Londra, Anthony Eden, asupra necesităţii trimiterii de trupe britanice la frontiera Germaniei aşa cum dorea Parisul, de îndată ce Societatea Naţiunilor ar fi constatat că au fost încălcate prevederile Pactului de la Locarno[110]. În paralel, diplomatul român acceptase, la solicitarea premierului Pierre Flandin, ca, în calitate de reprezentant al Micii Înţelegeri la Geneva, să sprijine punctul de vedere al Parisului în faţa Ligii Naţiunilor privind necesitatea constatării neîntârziate a nerespectării Tratatului de la Locarno[111].

În consecinţă, o constantă a activităţii desfăşurate la Londra a fost insistenţa pentru menţinerea alianţei dintre Franţa şi Anglia,

---

[108] George Anastasiu, *op. cit.*, p. 8.

[109] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 33.

[110] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. VI, 1936-1941, f. 2257-2258.

[111] *Ibidem*, f. 2257.

care, totodată, corespundea obiectivelor de securitate ale României. De altfel, N. Titulescu a fost în permanenţă interesat de soliditatea relaţiilor dintre Paris şi Londra. Pe acest fond, aveau să se manifeste temerile sale în contextul remilitarizării Renaniei, sesizând foarte bine punctul vulnerabil al politicii franceze de securitate, respectiv inconsistenţa legăturilor cu Anglia din cauza unei concurenţe politice pe relaţia cu Berlinul[112].

În realitate, este posibil ca neînţelegerile franco-engleze, constatate de N. Titulescu în plan diplomatic, să fi fost generate de grave tensiuni existente la nivelul elitei masonice internaţionale, respectiv între M.O.F. şi M.L.U.A.. Nu împărtăşim teza că, de fapt, M.L.U.A. a vizat să-l determine pe Adolf Hitler să atace U.R.S.S., pentru a distruge acest stat ateu, considerat o creaţie a M.O.F.[113]. Rezervele noastre se fundamentează pe faptul că, pentru a asigura supravieţuirea nu doar a democraţiei, ci chiar a masoneriei, ale căror existenţă era ameninţată de nazism şi comunism, M.L.U.A. era nevoită să colaboreze cu M.O.F. Aşa cum alianţa politico-masonică dintre Anglia şi Franţa permisese democraţiei să înfrângă, în timpul primei conflagraţii mondiale, autoritarismul politic european, numai o coaliţie a M.L.U.A. cu M.O.F. putea să se opună eficient totalitarismului. Însuşi N. Titulescu observa că, deşi vroia să obţină atât prietenia Germaniei, cât şi a Franţei, Anglia era conştientă că Berlinul constituia principalul adversar în această relaţie, astfel că, în cele din urmă, ar fi preferat să se alieze cu Parisul[114].

Mai degrabă, cauza acestui conflict ar fi putut consta în concepţiile strategice promovate de cele două forţe masonice, pentru contracararea totalitarismului. În ambele situaţii, se evidenţiază necesitatea realizării unei înţelegeri cu extremismul politic, fie de stânga, în cazul Parisului, fie de dreapta, în cazul

---

[112] *Ibidem*, vol. V, 1934-1935, f. 2040.

[113] Teorie aparţinând lui John Daniel, susţinută în lucrarea *Two faces of freemasonry*, Day Publishing, Longview Texas, 2007 (n.a.)

[114] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. V, 1934-1935, f. 2104. Telegramă descifrată din data de 4 iulie 1935.

Londrei. Această stare de fapt nu face decât să ne confirme că, în perioada interbelică, extremismul politic s-a dovedit a fi o forţă superioară influenţei masoneriei.

Desigur ambele puteri iniţiatice nu urmăreau, prin poziţia adoptată în conflictul politico-diplomatic, decât să susţină obiective de securitate specifice ţărilor pe care le reprezentau. Pe de o parte, pentru a asigura încercuirea Germaniei, care manifesta intenţii revanşarde, aşa cum vom observa, Parisul, cu sprijinul deplin al M.O.F., era dispus la o alianţă cu Moscova împotriva Berlinului, exercitând presiuni asupra partenerilor săi răsăriteni din cadrul Micii Înţelegeri să susţină un asemenea proiect strategic şi să-şi normalizeze relaţiile cu sovieticii. Pe de altă parte, pentru a afecta poziţia U.R.S.S. pe plan mondial, rivală capabilă să-i ameninţe imperiul colonial, dat fiind controlul exercitat de sovietici asupra *Heartlandului*, Londra, fără să ştim cert dacă a avut susţinerea M.L.U.A. în acest sens, pare să fi fost interesată să favorizeze ascensiunea Berlinului în detrimentul Moscovei.

Având în vedere influenţa factorului iniţiatic asupra celui politic, considerăm că nu doar în plan masonic, ci nici măcar la nivel diplomatic Anglia nu a dorit vreodată să-l instige pe Adolf Hitler să declanşeze un război împotriva Uniunii Sovietice, aşa cum suspecta I.V. Stalin[115]. O conflagraţie al cărei rezultat ar fi presupus fie victoria nazismului, adică stăpânirea *Heartlandului* de către Germania, fie victoria comunismului, adică preluarea controlului de către U.R.S.S. asupra unui segment important al *Rimlandului*[116], nu ar fi avantajat geostrategic Anglia. Credem însă că, mai degrabă, fundamentându-şi politica pe principiul balanţei puterilor, Londra ar fi fost pe deplin mulţumită ca fiecare colos să-şi fi ţinut adversarul ideologic într-o poziţie de şah perpetuu din care ar fi

[115] Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva „Mitrokhin”*, Editura Orizonturi, Bucureşti, 2007, p. 67.

[116] Teorie formulată de Nicolas Spykman (1942), care aprecia că, pentru controlul mapamondului, nu era necesară stăpânirea *Heartlandului*, ci a regiunilor sale marginale, respectiv a *Rimlandului*, format, în linii generale, din litoralul eurasiatic (n.a.).

rezultat, inevitabil, o remiză geostrategică. În special U.R.S.S. ar fi fost nevoită să-şi concentreze, în principal, eforturile politice şi economice în Europa, pentru a preveni extinderea sferei de influenţă nazistă în centrul şi estul continentului, trecând astfel într-un registru secundar pretenţiile sale teritoriale în Asia, unde Anglia era direct vizată. În consecinţă, Londra putea să controleze în continuare *Rimlandul* printr-un şir de colonii ce înlănţuia ţărmul sudic al Eurasiei, începând cu Gibraltar-Malta şi sfârşind cu Singapore-Hong Kong, plus India în centrul acestui sistem care îi asigura supremaţia mondială.

Astfel, pentru Anglia, relaţiile cu Germania, care putea reprezenta o contrapondere reală la ameninţarea sovietică la nivel mondial, deveniseră o prioritate. Nu întâmplător, încă din 1935, odată cu debutul politicii lui Adolf Hitler de anulare a clauzelor Tratatului de la Versailles, prin reintroducerea serviciului militar obligatoriu, N. Titulescu avea să constate că Londra intenţiona să deţină, în exclusivitate, monopolul relaţiilor cu Berlinul, fiind îngrijorată de o eventuală concurenţă din partea Parisului[117]. De asemenea, diplomatul observa că Anglia adopta o poziţie de temporizare şi temperare a unor măsuri ferme ce ar fi trebuit luate contra Germaniei pe timpul remilitarizării Renaniei[118]. De altfel, rezultat al dependenţei strategice faţă de Anglia, Franţa a acceptat propunerea Londrei de a nu se interveni militar împotriva Germaniei în acest moment decisiv de cotitură al cursului istoriei spre cea de a doua conflagraţie mondială[119]. Zadarnic, N. Titulescu anticipa că remilitarizarea Renaniei însemna pentru Franţa imposibilitatea intervenţiei în apărarea aliaţilor din centrul şi răsăritul continentului în cazul unui atac german[120]. Inutil, în continuarea exprimării unor temeri similare, P. Flandin avertiza, în cadrul unei discuţii cu partea engleză, că, după ce Germania îşi

[117] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente,* vol. V, 1934-1935, f. 2104. Telegramă descifrată din data de 4 iulie 1935.

[118] *Ibidem*, vol. VI, 1936-1941, f. 2278-2279.

[119] Em. Bold şi I. Ciupercă, *Europa în derivă…*, p. 172.

[120] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 113.

consolida poziţia în zona renană, Cehoslovacia era pierdută, iar războiul generalizat devenea inevitabil[121]. Prin concesiile făcute lui Adolf Hitler, Anglia deschidea uşa conciliatorismului, care avea să presupună anexarea Austriei de către Germania (martie 1938) şi dezmembrarea Cehoslovaciei (septembrie 1938). Mai grav, pe timpul cât Neville Chamberlain a deţinut funcţia de premier, Londra reuşise să impună pe deplin această linie politică şi guvernului de la Paris, controlat, aşa cum vom vedea, de către M.O.F. prin intermediul a numeroşi miniştri masoni socialişti şi, mai ales, radicali[122]. Eşecul conciliatorismului avea să se producă odată cu semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop (august 1939), instrument diplomatic prin care totalitarismul reuşise să izoleze democraţia şi, implicit, masoneria pe masa eurasiatică. Dacă un război germano- sovietic nu avantaja Londra, cu atât mai mult o alianţă între Adolf Hitler şi I.V. Stalin nu servea intereselor britanice. În consecinţă, partizanul conciliatorismului, Neville Chamberlain, care favorizase ascensiunea Germaniei, avea să fie înlocuit din funcţia de premier de Winston Churchill (mai 1940)[123].

În mod paradoxal, după victoria Germaniei asupra Franţei (1940), Angliei, singura putere reprezentând democraţia şi masoneria europeană, nu-i rămăsese decât varianta alianţei cu regimul comunist pentru a putea înfrânge nazismul. De altfel, acest fapt avea să se petreacă imediat în chiar anul trecerii lui N. Titulescu la Orientul Etern (aprilie 1941), pe fondul ofensivei militare declanşate de Adolf Hitler împotriva lui I.V. Stalin (iulie 1941). Am putea spune că se recunoştea implicit valabilitatea strategiei M.O.F. ce prevedea necesitatea exterminării totalitarismului de dreapta, cu sprijinul extremismului politic de stânga, proiect strategic susţinut şi de diplomatul român în măsura în care această iniţiativă nu leza

---

[121] Henry Kissinger, *Diplomaţia*, Editura All, Bucureşti, 2002, p. 266.

[122] În perioada 1936-1940, guvernul de la Paris a fost condus de către Leon Blum – socialist, Camille Chautemps – radical, şi Edouard Daladier – radical (n.a).

[123] În literatura de specialitate, se cunoaşte faptul că Winston Churchill a fost iniţiat în 1901, însă există indicii potrivit cărora acesta s-ar fi retras din masonerie în 1912 (n.a.).

interesul național.

3. Controverse legate de apartenenţa la masonerie

a. Contextul şi fondul criticilor. Probabil, urmărind un interes strict legat de promovarea imaginii în spaţiul public, reprezentanţii actuali ai ordinului naţional nu fac decât să sublinieze avantajele de care România a beneficiat din partea masoneriei internaţionale, prin intermediul lui N. Titulescu. Însă au fost momente în care deciziile politice, inspirate de masoneria franceză, au periclitat poziţia ţării noastre pe scena internaţională şi l-au pus pe diplomatul român în situaţii extrem de dificile. Din păcate, această tăcere a M.L.N.R. se întoarce chiar împotriva lui N. Titulescu, deoarece lipsa explicaţiilor concrete cu privire la activitatea sa masonică permite interpretări fundamentate pe acuzaţiile referitoare la presupusa lui apartenenţă la structuri oculte care serveau interese sovietice sau evreieşti.

Însă, mai grav, urmare a negocierilor cu Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru afaceri străine, în vederea normalizării relaţiilor Bucureştiului cu U.R.S.S. (1932-1934), N. Titulescu a fost acuzat că ar fi fost agentul Moscovei[124]. O astfel de viziune nu poate fi însuşită, iar pentru a demonstra fragilitatea unui asemenea demers, e foarte simplu să opunem acestor opinii o listă interminabilă cu personalităţi contemporane lui N. Titulescu, care au evidenţiat calităţile deosebite şi numeroasele servicii aduse ţării de diplomatul român, cuprinzând chiar şi numele unor adversari politicideclaraţi: Octavian Goga[125], Gheorghe Brătianu[126] sau Nicolae Iorga[127]. Nu putem accepta nici valabilitatea insinuărilor potrivit cărora calitatea de agent sovietic a diplomatului român ar putea rezulta din legăturile sale suspecte

---

[124] Mihail Sturdza, *Complicitatea lui Titulescu*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 515.

[125] Octavian Goga, *Reale servicii ţării sale*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 262.

[126] Gheorghe I. Brătianu, *Tendinţe conducând la rezultate periculoase*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 70.

[127] N. Iorga, *O răbdătoare inteligenţă*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 300.

cu oameni politici sau de presă francezi, care au fost dovediţi ca spioni ai Moscovei, precum Gabriel Péri sau Pertinax[128]. În acest caz, nu s-a dorit a pune în lumină decât o latură a complexităţii relaţiilor dezvoltate de diplomatul român cu diverse personalităţi franceze. Astfel, analizând documentele sale, putem observa că N. Titulescu a stabilit legături foarte strânse, care presupuneau inclusiv schimbul de informaţii, nu doar cu simpatizanţi comunişti, ci şi cu exponenţi ai întregului spectru politic francez, precum Aristide Briand, P. Flandin, Louis Barthou, P. Laval, Edouard Herriot etc. Aceste conexiuni nu reprezentau decât o parte a raporturilor complexe dezvoltate de diplomatul român în Franţa. Este cunoscut că N. Titulescu obişnuia să facă schimb de opinii şi cu importanţi membri ai conducerii armatei, respectiv cu generalii Maurice Gamelain, şeful Marelui Stat Major, şi Louis Maurin, ministrul de Război. Însă poate că argumentul forte al demontării unei astfel de supoziţii îl reprezintă faptele sale concrete, care au presupus, în repetate rânduri, aşa cum am văzut şi vom vedea în continuare, situarea lui N. Titulescu pe poziţii contrare intereselor Moscovei. Deşi respingem ipoteza apartenenţei diplomatului român la serviciile de informaţii coordonate de Moscova, totuşi, nu putem nega posibilitatea ca acesta să fi fost influenţat de politicieni din anturajul său care aveau calitatea de agenţi sovietici, aşa cum a fost cazul lui Pierre Cot, ministrul Aerului în Franţa[129].

Acuzaţia formulată, frecvent, la adresa lui N. Titulescu de către anumiţi lideri politici, făcându-se subtil aluzie la apartenenţa sa la elita masonică internaţională, în sensul că

[128] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. III, Editura RAO, Bucureşti, 2004, p. 84.

[129] Calitatea de agent sovietic a lui P. Cot a fost indicată de Walter Kriviţki, important ofiţer de informaţii sovietic defector, care a participat la operaţiuni secrete în timpul Războiului civil din Spania (1937), şi a fost confirmată, în perioada postbelică, de decriptările *Venona* ale cifrului sovietic; pentru detalii, a se vedea: Christopher Andrew şi Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Editura ALL, Bucureşti, 1994, p. 311-312.

diplomatul reprezenta mai mult interesele Genevei în România decât ale ţării la Societatea Naţiunilor[130], deşi pare îndreptăţită, într-o anumită măsură, trebuie privită în contextul specific perioadei istorice. Deoarece România depindea de puterile învingătoare, iar marja de acţiune a oricărui guvern de la Bucureşti se limita la resurse financiare modeste, politica internă a ţării era subordonată, în mod determinant, celei externe. Pentru a asigura supravieţuirea României, din punct de vedere geopolitic, N. Titulescu ajunsese să fie un garant al sprijinului politic şi economic oferit de franco-englezi, cu preţul orientării unilaterale a politicii ţării noastre către acest pol[131].

O particularitate a unor aprecieri constă în faptul că subiectivismul acestora pare să fi fost accentuat de tentativa regimului comunist, motivată probabil şi de interesele personale ale lui N. Ceauşescu[132], de a valorifica opera lui N. Titulescu din perspectiva promovării unor scopuri propagandistice. Credem că această reacţie a fost determinată, în special, de punerea în evidenţă a apropierii dintre Bucureşti şi Moscova, pentru care a insistat la un moment dat ministrul Afacerilor Străine. Însă, în realitate, literatura de specialitate din perioada comunistă a ocultat, în mod intenţionat, iniţiativele antisovietice ale diplomatului român, făcând un imens deserviciu memoriei sale[133]. Nu putem să nu remarcăm coincidenţa că, în paralel cu tendinţa regimului N. Ceauşescu de a valoriza patrimoniul gândirii lui N. Titulescu, exponenţi ai mişcării

---

[130] A.C. Cuza, *Mai mult reprezentantul Genevei în România, decât reprezentantul României la Geneva,* în *Pro şi contra Titulescu...*, p.179.

[131] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 85.

[132] N. Ceauşescu, cunoscut pentru afirmarea unui patriotism local excesiv, era originar din Tătărăi (în prezent, sat inclus în localitatea Scorniceşti), situat în vecinătatea comunei Tituleşti (n.a.).

[133] Pentru detalii, a se vedea operele dedicate lui N. Titulescu anterior evenimentelor anului 1989, publicate sub semnătura lui Ion M. Oprea sau Ion Grecescu. Totuşi, în context, trebuie evidenţiate şi meritele autorilor respectivi, constând în readucerea în atenţia opiniei publice a patrimoniului gândirii diplomatului român, care fusese plasat într-un con de umbră după 1941, în pofida momentului pasager de revalorizare a operei lui N. Titulescu în perioada 1944-1947 (n.a.).

legionare din exil, precum Mihail Sturdza, reluau seria de atacuri la adresa diplomatului român[134]. Din păcate, constatăm că imaginea lui N. Titulescu a fost exploatată între limite extreme din cauza conotaţiilor ideologice antagoniste ale disputei propagandistice, fapt ce avea să afecteze grav formarea unei opinii echilibrate cu privire la persoana sa.

b. Schimbarea obiectivelor politice ale masoneriei internaţionale. 1917 a fost anul când, prin lojile sale clandestine, masoneria franceză a încercat să se implice în evenimentele din Rusia, reuşind, în prima fază a desfăşurării acestora, să sprijine preluarea guvernului la Sankt Petersburg de către Gheorghi Evghenevici, prinţ de Lvov, şi Alexandr Kerensky, ambii cu un înalt grad iniţiatic[135]. Însă intervenţia a eşuat odată cu cea de a doua etapă a revoluţiei, când, ajunşi la putere[136], V.I. Lenin şi L. Troţki s-au împotrivit prezenţei oricăror structuri oculte pe teritoriul Rusiei sovietice[137]. Gestul ordinului francez, fără efecte concrete asupra ţării noastre, ne accentuează, totuşi, convingerea că această convergenţă de interese dintre Paris şi Bucureşti, pe filieră masonică şi diplomatică, era limitată şi conjuncturală, în raport cu Rusia, care, aşa cum vom vedea, constituia ţinta prioritară a M.O.F în Europa Orientală.

---

[134] Lucrarea, care, în perioada comunistă, redescoperă valoarea gândirii lui N. Titulescu a fost scrisă de Ion M. Oprea în 1966 – *Nicolae Titulescu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, an în care şi Mihail Sturdza edita o carte în care se evidenţiau criticele severe la adresa diplomatului român – *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Editura Dacia, Rio de Janeiro – Madrid (n.a.).

[135] Observăm că masoneria franceză a susţinut un guvern rus care milita pentru continuarea războiului împotriva Germaniei, ceea ce, mai târziu, regimul comunist a refuzat (n.a.). V.I. Lenin şi L. Troţki nu au fost masoni, în pofida unor afirmaţii contrare, care se bazează pe o mistificare jurnalistică în scopuri propagandistice; pentru detalii, a se vedea: Achille Ricker, Jean-Andre Faucher, *op. cit.*, p. 397. Cf. Emilian M. Dobrescu, *op. cit.*, p. 51-52. În acest ultim caz, se consideră că V.I. Lenin a fost iniţiat, în 1914, în Loja „Uniunea din Belleville" din Paris (n.a.).

[136] Achille Ricker, Jean-Andre Faucher, *op. cit.*, p. 397.

[137] Această ostilitate avea să fie confirmată şi cu prilejul Celui de-al IV-lea Congres al Internaţionalei Comuniste (1922), când se interzic legăturile cu francmasoneria mondială, fiind incompatibilă calitatea de membru de partid cu cea de mason; pentru detalii, a se vedea: Christian Jacq, *op. cit.*, pp. 236-237.

Participarea atât a M.O.F., cât şi a M.L.N.F. la Congresul de la Geneva din 1921, prin care se urmărea redefinirea naturii ordinului după Primul Război Mondial, inaugura noua politică a masoneriei franceze. Hotărârile luate cu acest prilej însemnau că, politic, ordinul trebuia să se situeze la stânga cu scopul de a organiza o puternică apărare naţională şi să promoveze spiritul civic[138]. A fost o decizie ce avea să afecteze profund sprijinul pe care Bucureştiul trebuia să-l primească la Paris, mai ales că ne raportăm la o perioadă când M.O.F. influenţa politica internă şi, implicit, externă a Franţei.

Intenţiile M.O.F. şi M.L.N.F. s-au materializat curând, astfel că, în 1924, au reuşit să reunească sub autoritatea lor reprezentanţii partidelor de stânga[139]. În urma câştigării alegerilor, exponentul Cartelului de Stânga, Edouard Heriot, a fost promovat în funcţia de premier al Franţei, oficializând relaţiile cu U.R.S.S. (octombrie 1924)[140]. Nu putem decât să intuim scopul real al deciziei lui Edouard Herriot de normalizare a relaţiilor cu U.R.S.S., aflată într-o strânsă corelaţie cu o hotărâre similară a guvernului englez Ramsey MacDonald (februarie 1924)[141], mai ales că atât M.O.F., cât şi M.L.N.F. se împotriviseră ocupaţiei franceze a bazinului carbonifer Ruhr (1923) şi susţinuseră aplicarea planului, avansat de Charles Dawes, pentru reducerea datoriilor de război ale Germaniei[142]. Nu ştim în ce măsură acest gest al Parisului demonstra că Franţa începea să se conformeze politicii engleze,

---

[138] În context, se proclama, pe de o parte, fraternitatea, iar, pe de altă parte, caracterul filozofic şi progresist al instituţiei, care trebuia să se implice pentru ameliorarea materială, socială, intelectuală şi morală a condiţiei umane; pentru detalii, a se vedea: Christian Jacq, *op. cit.*, p. 237.

[139] *Ibidem*, p. 238. Masoneria a intermediat şi arbitrat discuţiile între candidaţii Partidului Radical, Partidului Socialist, Partidului Socialist Independent şi ai Partidului Comunist; pentru detalii, a se vedea: Achille Ricker, Jean-André Faucher, *op. cit.*, p. 402.

[140] Jose Orval *op. cit.*, p. 317.

[141] Eşecul ocupaţiei militare franceze a bazinului carbonifer Ruhr trebuia compensat prin afectarea legăturilor Germaniei cu U.R.S.S., stabilite, în 1922, prin Tratatul de la Rapallo (n.a.)

[142] Jose Orval, *op. cit.*, p. 316.

anterior realizării Acordurilor de la Locarno (1925), dar, în mod cert, N. Titulescu a conştientizat periculozitatea lui pentru situaţia ţării noastre. Diplomatul român a urmărit să-l convingă pe premierul francez, Edouard Herriot, în privinţa inoportunităţii acestei decizii, deoarece se amplifica echivocul creat în Anglia prin normalizarea raporturilor cu U.R.S.S..În timp ce Londra declarase, prin nota oficială, că recunoştea guvernarea Moscovei asupra teritoriilor fostului imperiu unde îşi exercita autoritatea, fapt ce excludea Basarabia, U.R.S.S. aprecia că Anglia acceptase suveranitatea sa asupra tuturor provinciilor Rusiei ţariste, cu excepţia celor care s-au constituit în state independente având consimţământul sovietic. Ministrul ţării noastre la Londra insista şi asupra obligaţiei marilor puteri aliate de a-şi asuma tratatele ratificate privind situaţia României, pentru a nu lăsa impresia unei izolări a Bucureştiului pe scena politică internaţională[143].

Ideologic, apropierea de Moscova a fost favorizată nu doar de plasarea M.O.F. la stânga spectrului politic, care din acest punct de vedere nu făcea decât să continue o tradiţie antebelică, ci şi de un discurs cu accente anticapitaliste[144]. Este cunoscut că, încă din perioada antebelică, principala susţinere politică a M.O.F. a fost asigurată de Partidul Radical din care făcea parte şi Edouard Herriot[145]. Însă mai interesantă ni se pare coincidenţa faptului că

---

[143] Observăm manifestarea unor semne vizibile ale duplicităţii politicii franceze, având în vedere că Edouard Herriot ţinea să-l asigure pe N. Titulescu că un asemenea gest diplomatic nu urma să se realizeze imediat, pentru a se acorda timp României să discute cu Franţa în privinţa chestiunii, şi că, în declaraţia privind utilitatea restabilirii relaţiilor diplomatice cu U.R.S.S., Franţa intenţiona să invoce divergenţele ideologice existente, precum şi nerespectarea angajamentelor luate de Rusia în timpul războiului mondial; pentru detalii, a se vedea: A.M.A.E, fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. I., 1920-1926, doc. nr. 147, f. 2.

[144] De fapt, poziţia masoneriei franceze era strâns legată de cursul evoluţiei istorice a Celei de a Treia Republici, căreia i-a influenţat destinele (n.a.). Astfel, sub Cea de a Treia Republică, Franţa s-a consolidat din punct de vedere democratic, chiar dacă a acceptat cu reticenţă capitalismul; pentru detalii, a se vedea: René Souriac, Patrick Cabanel, *op. cit.*, p. 138.

[145] Christian Jacq, *op. cit.*, p. 237. De altfel, guvernul condus de acesta a asigurat punerea în aplicare a tuturor iniţiativelor exprimate de M.O.F. cu prilejul unor conventuri anterioare: suspendarea ambasadei Franţei de la Vatican, introducerea legii

sfârşitul războiului a însemnat pentru N. Titulescu debutul afirmării făţişe a opţiunilor politice de stânga. Îşi exprima ferma convingere că viitorul politic aparţinea partidelor de stânga, fiind chiar dispus, în eventualitatea în care s-ar fi înfiinţat o formaţiune radical-socialistă, să preia conducerea acesteia. Considera că, date fiind transformările survenite la nivelul societăţii româneşti pe fondul creării României Mari, seniorii politicii, precum I.I.C. Brătianu şi chiar Take Ionescu, ar fi trebuit să se retragă[146]. De altfel, proiectul de reformă a sistemului fiscal susţinut de N. Titulescu (1921), fundamentat pe ideea de echitate socială, ne semnalează metamorfoza ideologică suferită de diplomatul român.

c. Tensionarea relaţiilor cu masoneria internaţională. Efectele schimbării politicii anglo-franceze au fost nefaste pentru România, care risca să înfrunte singură Moscova în diferendul basarabean. Acest fapt a fost înţeles imediat şi de N. Titulescu, care, aşa cum am observat, a încercat să-i convingă pe Edouard Herriot şi Ramsey MacDonald că greşise. Schimbarea radicală, intervenită atât la Londra, cât şi la Paris în privinţa relaţiilor cu Moscova, nu avea cum să nu producă efecte nedorite pentru România şi în cadrul Micii Înţelegeri, alianţă regională ce miza, în special, pe sprijinul Franţei. Astfel, Eduard Benes îi sugera lui N. Titulescu ca Bucureştiul să promoveze o politică amicală faţă de Moscova prin recunoaşterea regimului comunist, cât mai repede posibil şi în mod necondiţionat. Potrivit lui Eduard Benes, un asemenea gest diplomatic ar fi accelerat atât procesul de normalizare a raporturilor ţării noastre cu U.R.S.S., cât şi o apropiere a Micii Antante de Uniunea Sovietică (1924)[147].

---

republicane în Alsacia şi Lorena, introducerea unui sistem de învăţământ unic, recunoaşterea drepturilor sindicale ale funcţionarilor etc.; pentru detalii, a se vedea: Jose Orval, *op. cit.*, p. 313.

[146] Constantin Xeni, *op. cit.*, p. 601; pentru date suplimentare, a se vedea şi: Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost…*, p. 415

[147] Iniţiativa se justifica în viziunea lui Eduard Benes prin faptul că menţinerea *statu-quo*-ului în Europa Centrală şi Orientală nu se putea realiza decât printr-o înţelegere cu Moscova. Totodată, Eduard Benes urmărea să ajungă la un acord general între Praga şi Varşovia, estimând că pericolul unui atac sovietic viza mai ales Polonia;

Pe fondul consolidării poziţiei U.R.S.S. pe scena politică internaţională, pentru Moscova, intimidarea Bucureştiului avea să se înscrie într-un registru mai vast, ce presupunea nu doar afectarea integrităţii, ci şi a suveranităţii României. Uniunea Sovietică crea iluzia unei posibile agresiuni militare împotriva ţării noastre, stârnind îngrijorarea diplomaţiei româneşti, fapt ce l-a determinat pe N. Titulescu să consulte o serie de diplomaţi britanici[148]. În paralel, Moscova iniţiase o amplă campanie propagandistică prin care a facilitat scurgerea de informaţii în presa occidentală ce prezenta superioritatea armatei sovietice şi încerca să acrediteze ideea unui conflict între Bucureşti şi Ankara, care ar fi minimalizat interesul Londrei faţă de ţara noastră. Scopul U.R.S.S. era de a intimida Bucureştiul, astfel încât România să pretindă noi garanţii foştilor aliaţi din timpul războiului, precum Anglia, care trebuia convinsă de existenţa unui pericol real pentru acceptarea unor concesii în tratativele cu partea sovietică[149]. Nu trebuie să uităm că 1924 a fost şi debutul unei grave agresiuni la adresa identităţii naţionale româneşti prin înfiinţarea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldoveneşti (R.S.A.M.)[150] şi, implicit, crearea artificială a limbii şi poporului moldovenesc. Înfiinţarea R.S.A.M. a survenit pe fondul eşuării iniţiativei Moscovei de a proclama Republica Sovietică Moldovenească chiar pe teritoriul Basarabiei, prin regizarea evenimentelor de la Tatar-Bunar (septembrie 1924)[151], sens în care U.R.S.S. a urmărit să anexeze provincia dintre Prut şi Nistru.

Pe linie masonică, se conturează posibilitatea ca România să

---

pentru detalii, a se vedea: A.M.A.E, fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. I., 1920-1926, doc. nr. 149, f. 1. Telegramă din data de 20 iunie 1924.

[148] Lidia Pădureac, *Activitatea diplomaţiei române în contextul relaţiilor sovieto-engleze (1924-1926);* la adresa de internet:

http://www.nationalmuseum.md/ro/pub/rev/pdf/vol_1_2/31_Padureac..pdf

[149] Desigur, în urma documentării asupra situaţiei, Londra a descifrat repede intenţiile Moscovei şi a înştiinţat Bucureştiul că exclude eventualitatea unui atac sovietic; *Ibidem.*

[150] Ion Constantin, *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 29-30.

[151] Marcel Mitraşcă, *op. cit.*, p. 122.

fi fost sancţionată de Franţa, pentru poziţia intransigentă adoptată în relaţiile cu Moscova, alături de care Parisul şi M.O.F. încercau noi combinaţii politice. Numai într-o astfel de cheie putem interpreta faptul că, la Congresul de la Bruxelles al A.M.I., M.O.F. s-a opus cererii M.L.N.R. de a deveni membră a asociaţiei (septembrie 1924)[152], adică să fi accesat noi pârghii de influenţă în favoarea ţării noastre. Declaraţia lui Jean Pangal, Marele Maestru al ordinului naţional, ocazionată de lucrările Conventului anual al M.L.N.R. (octombrie 1924), ne confirmă tensiunile politico-masonice dintre România şi Franţa. În context, Jean Pangal reafirma scopul organizaţiei, respectiv consolidarea statului unitar naţional român, şi îi acuza pe membrii atelierelor aflate sub obedienţă străină de pe teritoriul ţării, mai ales pe cei subordonaţi M.O.F., că nu reprezentau interesele naţiunii[153]. În mod firesc, tensiunile masonice româno-franceze nu puteau decât să se accentueze, astfel că la şedinţa de la Paris a Comitetului A.M.I., M.O.F. s-a opus în continuare cererii M.L.N.R. de a deveni membră a organizaţiei internaţionale (mai 1925), însă, mai grav, în contrapondere la ordinul naţional (iulie 1925), a înfiinţat Marele Orient al României (M.O.R.). Aşa cum rezultă din precizările M.O.F., constituirea M.O.R. a fost privită cu ostilitate nu doar de M.L.N.R., ci şi de guvernul român, care nu tolera prezenţa unor loji sub obedienţă străină. Din acest motiv, M.O.R. cerea dezlegarea de jurământ de obedienţă faţă de M.O.F., care de altfel, i-a fost acordat, pentru a se constitui în Putere Masonică Naţională Independentă, paralelă însă cu M.L.N.R.. Constituirea M.O.R. a obstrucţionat serios demersurile întreprinse de M.L.N.R. pentru a deveni membră a A.M.I., deoarece nu se respectau anumite garanţii privind existenţa unei unităţi masonice[154]. Remarcăm importanţa faptului că autorităţile de la Bucureşti susţineau M.L.N.R., fapt ce demonstrează încă o dată ipoteza că masoneria făcea parte din

[152] Pentru detalii cu privire la congres, a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 161.

[153] *Ibidem*, p. 162-163.

[154] *Ibidem*, p. 165 şi urm..

realitatea puterii, fiind folosită ca un instrument politico-diplomatic.

Probând duplicitatea liniei politice faţă de România, deşi în 1924 legislativul francez ratificase Pactul basarabean, fapt ce a consolidat poziţia Bucureştiului în cadrul tratativelor cu Moscova pentru reglementarea diferendului (Viena, martie-aprilie 1924)[155], în 1925, Parisul a restituit U.R.S.S. flota generalului albgardist Petru Wrangel, internată la Bizerta. Nu trebuie să ne surprindă că, deşi modificase considerabil echilibrul de forţe în Marea Neagră prin această decizie, periclitând situaţia ţării noastre, Edouard Herriot propunea, în discuţiile cu N. Titulescu şi C. Diamandy, soluţia ca, în temeiul Tratatului de la Lausanne, să se creeze o bază navală franceză la Constanţa[156].

Anul 1924 a evidenţiat că masoneria internaţională era dispusă să sacrifice România, abandonând-o în faţa Moscovei, care nu ezita să ne pună în discuţie suveranitatea şi integritatea ţării. Un abandon care avea să fie urmat în curând, pentru Bucureşti şi aliaţii regionali, de o politică echivocă, materializată prin respingerea Protocolului de la Geneva (1924), instrument ce viza reglementarea pe cale paşnică a diferendelor, şi, mai ales, semnarea Acordurilor de la Locarno (1925), ce deschideau calea revizionismului în Europa Centrală şi Orientală în favoarea Germaniei. Duplicitatea franceză s-a tradus inclusiv prin aplicarea unei politici discriminatorii între aliaţii răsăriteni, cu prilejul semnării tratatelor bilaterale (1925-1926), prin care Parisul încerca să atenueze temerile generate de Acordurile de la Locarno. În context, N. Titulescu avea să constate că Franţa nu era dispusă să ofere garanţii similare Belgradului şi Bucureştiului, aşa cum o făcuse pentru Praga şi Varşovia. Comparând prevederile acordurilor realizate pe de o parte cu Polonia şi Cehoslovacia, iar pe de altă parte cu România, N.

[155] I. Ciupercă, *Probleme ale relaţiilor internaţionale ale României după primul război mondial*, Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", XVIII, Iaşi, 1981, p. 359.

[156] I. Ciupercă, *Problema construirii unei baze navale în România (1919-1939)*, în *România în faţa recunoaşterii unităţii naţionale. Repere*, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1996, p. 91.

Titulescu remarca faptul că, în situaţia unei agresiuni străine, Franţa împărţise aliaţii din regiune în două categorii: ţări pentru care era pregătită să intervină militar, respectiv Polonia şi Cehoslovacia, şi state pentru care se limita doar la o cooperare la nivel diplomatic, cazul României[157].

Observăm că discriminarea se manifesta şi pe linie masonică, unde ordinul naţional român nu putuse să acceadă în A.M.I., în timp ce lojile din Cehoslovacia şi Polonia deţineau calitatea de membre fondatoare[158]. Însă trebuie să subliniem că duplicitatea politicii franceze avea cauze profunde, fiind, în realitate, o contradicţie între principiile masonice. Atât Edouard Herriot, cât şi Aristide Briand au urmărit reconcilierea cu Berlinul sub autoritatea morală a forului de la Geneva[159]. De fapt, se exprima un deziderat al ordinului francez, care, încă din timpul Congresului masoneriei aliate şi neutre (1917), luase forma convingerii că, după înfrângerea Germaniei, Berlinul trebuia să fie acceptat ca membru al Societăţii Naţiunilor[160]. Nu întâmplător, Germania avea să adere la Liga Naţiunilor (1926) imediat după semnarea Pactelor de la Locarno[161], fapt, probabil, facilitat şi de apartenenţa la masonerie a lui Gustav Stresemann[162]. În schimb, semnarea Acordurilor de la Locarno, prin care se realiza reconcilierea franco-germană, crea premisele revizionismului în răsăritul continentului, fiind în contradicţie cu înseşi principiile masonice privind instaurarea păcii universale.

Rezultat al diminuării sprijinului pe care România îl

---

[157] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României...*, p. 152-171.

[158] Nici ordinul din Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor nu făcea parte din lista membrilor fondatori; pentru detalii cu privire la lista lojilor naţionale fondatoare ale A.M.I., a se vedea: Jose Orval, *op. cit.*, p. 315.

[159] René Souriac, Patrick Cabanel, *op. cit.*, p. 178.

[160] Achille Ricker, Jean-André Faucher, *op. cit.*, p. 396.

[161] Serge Bernstein, Pierre Milza, *op. cit.*, p. 56.

[162] Gustav Stresemann chiar a folosit noţiunea de Marele Arhitect al Universului într-un discurs rostit imediat după aderarea Germaniei la Liga Naţiunilor; pentru detalii, a se vedea: Albert Gallatin Mackey, H. L. Haywood, *op. cit.*, p. 1288. În literatura de specialitate, există indicii potrivit cărora Gustav Stresemann a fost iniţiat în 1923 (n.a.).

obţinea din partea Parisului şi Londrei pe linie diplomatică şi masonică, situaţia României a continuat să depindă în privinţa reglementării chestiunii basarabene de evoluţia relaţiilor dintre marile puteri şi U.R.S.S., care se înscria pe o traiectorie sinuoasă, cu foarte multe variante şi necunoscute pentru ţara noastră. Perspectiva unei ameliorări s-a conturat pe fondul agravării raporturilor Londrei cu Moscova. Punctul culminant al tensiunilor a fost atins în timpul afacerii „Arcos", în care Uniunea Sovietică a fost acuzată că folosea cea mai importantă societate de intermediere a relaţiilor comerciale cu Anglia în activităţi de spionaj şi acţiuni subversive, determinând Londra să suspende legăturile diplomatice şi economice cu Moscova (1927)[163].

N. Titulescu a încercat să profite de context pentru a apropia România de Londra, chiar dacă acest fapt a implicat situarea ţării pe poziţii divergente cu Cehoslovacia în cadrul Micii Înţelegeri[164]. În 1927, între Bucureşti şi Moscova continua războiul propagandistic, iar situaţia era cu atât mai gravă cu cât acest conflict mediatic putea fi alimentat de reglementarea altor chestiuni litigioase pe plan internaţional în care România era implicată. Nu întâmplător, în cadrul discuţiilor sale cu Austen Chamberlain, N. Titulescu sublinia că propaganda U.R.S.S., prin care se urmărea generarea unor tulburări în mediul rural din ţara noastră, putea fi favorizată de modul de reglementare, de către Consiliul Societăţii Naţiunilor, a chestiunii optanţilor maghiari întrucât punea în discuţie reforma socială. De asemenea, N. Titulescu acuza agitaţiile existente în rândul comunităţii evreieşti, provocate de propaganda sovietică, care viza agresarea sentimentului naţional[165]. Bucureştiul însă avea să culeagă roade importante din tensiunile anglo-sovietice, deoarece

---

[163] Alan Farmer, *Marea Britanie: politica externă şi colonială, 1919-1939*, Editura All, Bucureşti, 1996., p. 30.

[164] Astfel, în timp ce Eduard Benes intenţiona să nu ţină seama de tensiunile existente, pentru a accepta recunoaşterea U.R.S.S., N. Titulescu a refuzat acest lucru, urmărind să consolideze legăturile Bucureştiului cu Londra; pentru detalii, a se vedea: A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. II, 1927-1929, f. 625-626. Telegramă descifrată din data de 9 martie 1927.

[165] *Ibidem*, f. 626-627.

Italia decisese să sprijine Londra în conflictul cu Moscova şi, implicit, se pare că această hotărâre a influenţat opţiunea Romei de a ratifica Pactul privind recunoaşterea Unirii Basarabiei cu România[166]. Succesul nu a fost suficient, deoarece, deşi Anglia (1922), Franţa (1924) şi Italia (1927) ratificaseră Pactul basarabean, Japonia, urmare a tratatului încheiat cu U.R.S.S., a preferat să nu-şi tensioneze relaţiile cu Moscova, motiv pentru care nu a ratificat niciodată acordul. Nerecunoaşterea de către Uniunea Sovietică a Pactului basarabean a făcut ca acesta să aibă doar o valoare morală, N. Titulescu atrăgând atenţia că strict juridic acordul nu ne garanta provincia, deoarece pentru Rusia acesta constituise *res inter alia acta*[167]. De altfel, diplomatul aprecia că valoarea pactului a fost anulată chiar de partea română, deoarece a condiţionat însuşirea lui ca sursă juridică de ratificarea acestuia de către semnatari, context în care s-a comis eroarea să nu se solicite Japoniei să confirme pactul atunci când chestiunea basarabeană îi era indiferentă sau chiar agreabilă[168].

d. Agravarea conflictului cu Uniunea Sovietică. Loialitatea faţă de ţară, cu privire la reglementarea chestiunii basarabene, avea să devină, în cazul lui N. Titulescu, indiscutabilă în 1930, odată cu implicarea sa în respingerea agresiunilor sovietice la adresa României. Poziţia ostilă faţă de Bucureşti fusese adoptată în secret de Moscova chiar din debutul anului, când România fusese inclusă de U.R.S.S. printre zonele-ţintă prioritare împotriva cărora serviciile de informaţii sovietice trebuiau să deruleze ample acţiuni de spionaj[169]. Intenţiile agresive ale Moscovei se manifestau pe

---

[166] *Ibidem*, f. 626.

[167] Ion Constantin, *op. cit.*, p. 25-26; pentru detalii, a se vedea: şi Dan Constantin Mâţă, *Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România;* la adresa de internet:

http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html

[168] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, Documente, vol. VI, 1936-1941, f. 2659-2660. Telegrama lui N. Titulescu către regele Carol al II-lea din data de 11 septembrie 1939.

[169] La 30 ianuarie 1930, Biroul Politic, forul politic efectiv al P.C.U.S. şi al U.R.S.S., întrunit pentru a analiza operaţiunile externe de spionaj, a ordonat intensificarea obţinerii de informaţii din trei zone-ţintă: a) Anglia, Franţa şi Germania;

fondul desfăşurării unui adevărat război împotriva intereselor economice ale ţării noastre, prin aplicarea, în contextul agravării crizei mondiale, a unei politici de *dumping* faţă de principalele trei produse româneşti de export: cereale, petrol şi lemn, care, de altfel, alături de minerale şi textile, constituiau principalele mărfuri de export şi ale U.R.S.S.[170]. În paralel, repetându-se episodul tensionat din 1924, s-a reprofilat spectrul unei posibile invazii militare a României de către U.R.S.S., care îşi intensifica pregătirile armate la frontiera cu Basarabia şi în Marea Neagră (1930)[171]. În realitate, iniţiativa Moscovei a intervenit urmare a eşuării tentativei de destabilizare internă a României, prin regizarea grevei miniere de la Lupeni de către agentura sovietică (1929)[172]. Raportat la 1924, constatăm că agresiunea nu se mai limita doar la frontiera Basarabiei, ci viza şi frontul Mării Negre, însă Moscova putuse să acceseze această opţiune militară, într-o anumită măsură, şi datorită Franţei care, aşa cum am observat, îi restituise flota generalului albgardist Petru Wrangel.

N. Titulescu a sondat, şi în 1930, pe atunci în calitate de preşedinte al Societăţii Naţiunilor, diplomaţia occidentală, însă aceasta nu era favorabilă intervenţiei de partea României în conflictul cu U.R.S.S.. Observăm însă că, spre deosebire de 1924, diplomatul român şi-a concentrat eforturile mai ales pentru atragerea sprijinului englez, situaţie pe care o explicăm prin prisma faptului că, pentru contracararea agresiunii sovietice pe frontul Mării Negre, se viza obţinerea sprijinului uneia dintre cele mai puternice flote militare din lume. În cadrul discuţiilor purtate cu

---

b) statele vecine de la frontiera de apus a U.R.S.S., respectiv, Finlanda, ţările baltice, Polonia şi România; c) Japonia; pentru detalii, a se vedea: Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *op. cit.*, p. 54.

[170] Archives Départementales du Bas-Rhin (A.D.B.R.), Fonds 98 AL, cutia 636, *Articole de presă despre situaţia politică în Europa Orientală, Rusia, România etc.*, revista *Entente Internationale contre la III-e Internationale*, articol nesemnat, intitulat *Le dumping sovietique et la Roumanie*, pp. 12-13.

[171] Frederic C. Nanu, *Politica externă a României (1919-1933)*, Editura Institutul European, Iaşi, 1993, p. 154.

[172] Vladimir Alexe, *România secretă*, Editura Elit Bucureşti, 2004, p. 62-64.

William Tyrrell, ambasadorul britanic la Paris, N. Titulescu avea să constate că Anglia era dispusă să sprijine România doar în calitate de membru al Ligii Naţiunilor. În niciun caz, Londra nu lua în calcul trimiterea flotei sale la Marea Neagră, deoarece un astfel de gest putea fi considerat de către Moscova o provocare, iar consecinţele nefaste ar fi fost suportate, în caz de război, de Bucureşti. Diplomatul englez încerca să-l asigure pe N. Titulescu că, în realitate, U.R.S.S. se limita numai la declanşarea unui război psihologic împotriva României pentru a afecta ţara din punct de vedere economic. Dacă Bucureştiul se înarma în mod deschis, Uniunea Sovietică avea posibilitatea de a pretinde că era ameninţată, urmând să treacă la ofensivă, iar dacă se înarma în mod discret, România era obligată să cheltuiască importante sume de bani în scopuri neproductive, iar sărăcia rezultată ar fi fost exploatată de propaganda comunistă[173].

Pentru a sonda diverse medii diplomatice în privinţa posibilei agresiuni sovietice împotriva României, N. Titulescu s-a deplasat şi în Italia, unde a discutat nu doar cu B. Mussolini, ci chiar şi cu Papa Pius al XI-lea. Dacă Ducele a încercat să calmeze Bucureştiul, fiind convins că Moscova nu va ataca, în cele din urmă, România[174], Suveranul Pontif a îndemnat ţara noastră la rezistenţă acerbă împotriva regimului ateist, prin luptă pentru pace, dar şi la patriotism şi dreptate socială fără ură[175].

În special, eforturile diplomatului au continuat să fie direcţionate pe linia convingerii Londrei să sprijine militar România ameninţată de invazia sovietică. Pentru a-i face pe britanici să conştientizeze dimensiunea pericolului, N. Titulescu a invocat procesul accelerat de înarmare al U.R.S.S. Situaţia era cu atât mai

---

[173] Frederic C. Nanu, *op. cit.*, p. 154-155. Menţionăm că răspunsul Parisului a fost identic, iar Praga, deşi a avertizat Moscova că, în caz de atac militar asupra României, era nevoită să intervină în calitate de aliat al Bucureştiului, a condiţionat furnizarea de armament pe credit de negocieri suplimentare; pentru detalii în acest sens, a se vedea: *Ibidem*, p. 155.

[174] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. III, doc. nr. 485, f. 1. Telegramă din data de 5 noiembrie 1930.

[175] Jaques de Launay, *op. cit.*, pp. 62-63.

gravă cu cât acest proces se derula pe fondul menţinerii revendicărilor Moscovei la adresa Angliei în Asia, şi la adresa României şi Poloniei în Europa[176]. Avertizările lui N. Titulescu nu au impresionat Londra, care ţinea să asigure Bucureştiul de atitudinea paşnică a Moscovei, preocupată, mai ales, de dezvoltarea industrială, prin realizarea planului cincinal. De altfel, în concepţia diplomaţiei engleze, înarmarea nu constituia o probă a intenţiilor agresive ale Uniunii Sovietice, exemplificând cazul S.U.A., care se înarmaseră cel mai mult începând de la sfârşitul războiului mondial şi nu reprezentau un pericol în mod real[177].

Deşi reacţia Londrei nu era încurajatoare, România a făcut o altă încercare pentru obţinerea sprijinului britanic, prin punerea Lacului Taşaul, de pe coasta Mării Negre, la dispoziţia Angliei, în vederea folosirii acestuia ca bază navală. Bucureştiul a fost nevoit să abandoneze acest proiect, întrucât cabinetul britanic persista în ideea de nu întreprinde niciun demers care ar fi putut provoca regimul sovietic, în timp ce guvernul francez a solicitat României drepturi anterioare în calitate de aliat şi furnizor de împrumuturi[178]. De altfel, negocierile iniţiate de N. Titulescu privind instalarea flotei engleze la Marea Neagră se derulau pe un fond nefavorabil României, din cauza afacerii „Stewart". În cadrul tratativelor, Londra ţinea să sublinieze existenţa unei stări de nemulţumire la adresa Bucureştiului deoarece România a reziliat contractul referitor la construcţia de drumuri de către firma engleză „Stewart", preferând, ulterior, o societate franceză[179]. Eşecul lui N. Titulescu

---

[176] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. III, doc. nr. 488. f. 1. Telegramă descifrată din data de 16 noiembrie 1930.

[177] *Ibidem*, doc. nr. 488., f. 1-2.

[178] Frederic C. Nanu, *op. cit.*, p. 155. În 1930, nu se realizau decât prospectări pentru transformarea Lacului Taşaul în bază navală, care reprezenta, totuşi, cel mai favorabil loc pentru amplasarea unei asemenea construcţii. Lucrările au debutat mai târziu, în 1938, pe vremea lui Carol al II-lea, însă au fost stopate, în 1940, de generalul I. Antonescu; pentru detalii, a se vedea: I. Ciupercă, *Problema construirii unei baze navale în România (1919-1939)*, în *România în faţa recunoaşterii unităţii naţionale. Repere…*, p. 89-90.

[179] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. III, 1930-1931, doc. nr. 488, f. 3. Telegramă descifrată din data de 16 noiembrie 1930.

ne demonstrează limitele influenţei diplomatice şi, eventual, iniţiatice deţinute de Bucureşti în capitala Angliei şi la nivelul masoneriei internaţionale.

e. Poziţia faţă de camarilă. Având în vedere implicarea lui N. Titulescu în apărarea intereselor româneşti faţă de atacurile sovietice, apreciem nepotrivite speculaţiile referitoare la calitatea sa de membru al unor structuri oculte ce ar fi servit cauza sovietică ori scopuri evreieşti. În special, contestăm posibilitatea apartenenţei sale la oculta de stânga, subordonată cercului de influenţă reprezentat de Elena Lupescu[180], care era strâns legat atât de un plan masonic internaţional menit să conserve România ca platformă pentru supravieţuirea sau afluxul evreilor, cât şi de unul sovietic vizând extinderea sferei de influenţă a Moscovei asupra ţării noastre[181].

Este adevărat că, în ce priveşte opţiunea politică, N. Titulescu a cunoscut o evoluţie de la centru-dreapta spre centru-stânga şi că interesele sale au interferat, conjunctural, cu ale Elenei Lupescu. Aşa s-a întâmplat în situaţia când, din motive diferite, cei doi au urmărit să-l elimine din camarilă pe Constantin (Puiu) Dumitrescu în contextul asasinării premierului liberal I.G. Duca (decembrie 1933)[182]. Însă pot fi identificate o serie de argumente care contrabalansează valabilitatea unei asemenea ipoteze, care se profilează eronat pe fondul acestor precizări. Astfel, diplomatul nu beneficia de încredere în rândul socialiştilor români, fiind calificat drept un conservator tipic, aproape retrograd în mentalitate şi în concepţie generală asupra vieţii şi politicii[183]. Este cunoscut că N. Titulescu a fost un opozant vehement al Elenei Lupescu, pe care a supus-o unui filaj permanent, în ţară şi în străinătate, printr-un birou

---

[180] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 84. Astfel de acuzaţii au fost formulate de reprezentanţii mişcării legionare şi continuă să fie preluate, în prezent, de simpatizanţi ai acestei ideologii (n.a.).

[181] Nu se ştie cât de conştient era regele Carol al II-lea de planurile ocultei reprezentate de Elena Lupescu; pentru detalii, a se vedea: Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 50.

[182] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 318.

[183] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 84.

de informaţii condus de colaboratorul său, Savel Rădulescu. Însă ministrul Afacerilor Străine nu doar a urmărit-o pe Elena Lupescu, ci a iniţiat o campanie de propagandă pentru a o denigra în străinătate şi l-a avertizat, în permanenţă, pe Carol al II-lea, cu privire la consecinţele nefaste pentru ţară din cauza legăturilor sale cu Duduia[184]. Privit din acest unghi, o apartenenţă a lui N. Titulescu la cercul de interese reprezentat de Elena Lupescu devine imposibilă. Dacă diplomatul român ar fi fost aservit Duduii, aşa cum s-a întâmplat, după cum vom vedea, cu Jean Pangal, s-ar fi atenuat sau chiar estompat orice stare conflictuală a ministrului Afacerilor Străine cu regele Carol al II-lea. În schimb, relaţia cu suveranul s-a agravat, în mod constant, culminând cu demiterea lui din poziţia de titular al portofoliului de externe. De asemenea, este necesară menţionarea afirmaţiilor sale potrivit cărora nu era nici comunist[185], şi nici nu trebuia considerat un filosemit. În acest ultim caz, sublinia că avea oroare de evreii bogaţi, consideraţi nişte speculanţi, arătându-şi, totodată, compasiunea faţă de iudeii din ghetouri. N. Titulescu îşi exprima indignarea cu privire la faptul că antisemitismul românesc se manifesta cu virulenţă împotriva iudeilor din ghetouri, în timp ce marea finanţă evreiască avea să fie ferită, ca întotdeauna, de aceste pericole[186].

f. Influenţe oculte străine. Deşi acceptăm numai ipoteza apartenenţei, pe filieră franceză, a lui N. Titulescu la elita masonică internaţională, nu putem determina influenţa concretă exercitată asupra activităţii sale diplomatice de o eventuală înţelegere realizată de această elită cu structuri, inclusiv oculte, ce reprezentau interese sovietice sau evreieşti. De altfel, o analiză a situaţiei internaţionale, ne evidenţiază probabilitatea realizării unei astfel de înţelegeri între aceste cercuri de influenţă. Motivul îl putea constitui crearea unui

---

[184] Constantin Cernăianu şi Ion Pitulescu, *D-sa continuă să constituie şi pentru dvs. duşmanul de moarte*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 135-136; pentru detalii, a se vedea şi: Miruna Munteanu, *Serviciul privat de informaţii al Elenei Lupescu*, cotidianul „Ziua” / 15.02.2009.

[185] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 100.

[186] Jaques de Launay, *op. cit.*, p. 12.

front împotriva adversarului comun ireductibil, aflat în plină ascensiune în Europa: mişcarea ultranaţionalistă cu o retorică profund antimasonică, antisemită şi antisovietică. Pentru partea de răsărit a continentului, consecinţa politică indirectă a acestei apropieri a presupus exercitarea de către Franţa a unor presiuni asupra României şi Poloniei ca să-şi normalizeze relaţiile cu Moscova (1931)[187]. Sesizăm că, încă din 1932, anumite loji franceze îşi exprimau, în mod public, îngrijorarea cu privire la pericolul reprezentat de extrema dreaptă, pentru ca, în 1933, la conventul anual al M.O.F., să fie analizată necesitatea identificării unor mijloace de combatere a fascismului[188].

Originile imediate ale acestei înţelegeri ar trebui identificate în pactul de neagresiune franco-sovietic din 1932, însă, după câte am văzut, interesul faţă de Rusia data încă din 1917 şi s-a materializat în 1924 prin oficializarea relaţiilor cu Moscova. Desigur, nu ne surprinde faptul că acest pact s-a semnat, sub mandatul de premier a lui Edouard Herriot al cărui guvern număra 12 masoni importanţi (1931-1932)[189]. Însăşi victoria dificilă a lui N. Titulescu împotriva lui Albert Appony, pentru realegerea sa în funcţia de preşedinte la conducerea Ligii Naţiunilor (1931), demonstra, pe fondul agravării crizei economice, ascensiunea forţelor revizioniste sprijinite de regimurile autoritare şi extremismul ideologic în detrimentul curentului de menţinere a *statu-quo*-ului, promovat de regimurile democratice şi elita masonică. Astfel, în pofida acestei victorii, remarcăm că succesul a fost înregistrat la limită, candidatul forţelor revizioniste beneficiind, spre deosebire de tentativa precedentă (1930), de o susţinere

---

[187] Într-o discuţie cu Grigore Gafencu, ministrul Poloniei la Bucureşti, Ian Szembeck, avea să precizeze că, pe fondul materializării negocierilor franco-sovietice pentru semnarea unui pact de neagresiune, Parisul împingea Bucureştiul şi Varşovia în braţele Moscovei, motiv pentru care România şi Polonia trebuiau să negocieze cu U.R.S.S.; pentru detalii, a se vedea: Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 285.

[188] Jose, Orval, *op. cit.*, pp. 322-324.

[189] Christian Jacq, *op. cit.*, p. 241.

considerabilă din partea delegaţiilor statelor participante[190]. Nu a fost decât un semn al cursului agravării continue a acestui raport de forţe în defavoarea statelor ce urmăreau menţinerea ordinii internaţionale, printre care se număra şi România.

În pofida deteriorării situaţiei internaţionale, şi în 1932, N. Titulescu a continuat să reziste Franţei, care îşi intensificase presiunile asupra ţării noastre de a face unele compromisuri Moscovei, pentru a se putea semna tratatul de neagresiune româno-sovietic[191]. Refuzul de a accepta teza sovietică privind conceptul de *litigiu existent*, cu referire indirectă la Basarabia, pe care Edouard Herriot dorea să o impună României, îl situează pe diplomat în afara suspiciunilor de subordonare faţă de interesele U.R.S.S.[192]. Însă 1932 a fost anul în care sistemul de securitate colectivă conceput de către România pentru menţinerea *statu-quo*-ului a fost serios afectat de anularea eficacităţii alianţei Bucureştiului şi Varşoviei împotriva U.R.S.S. prin semnarea pactului de neagresiune polono-sovietic, imitând gestul diplomatic similar realizat între Paris şi Moscova. Însă, mai gravă era degradarea climatului de menţinere a ordinii internaţionale, atât prin ascensiunea revizionismului în Germania, cât, mai ales, prin decredibilizarea Ligii Naţiunilor, care şi-a demonstrat incapacitatea în timpul agresiunii japoneze în China (1931). De altfel, credem că, ţinând seama de aceste realităţi, aliaţi importanţi ai Bucureştiului, respectiv Varşovia şi Parisul, au considerat necesar de a-şi consolida poziţia pe scena europeană, ferindu-se de spectrul revizionismului, în special german, prin realizarea unor tratate

---

[190] În 1930, N. Titulescu a obţinut 46 de voturi dintr-un total de 51, înregistrând cea mai categorică victorie din istoria Ligii Naţiunilor. Apreciind că au şanse minime să candideze împotriva lui N. Titulescu, A. Appony şi Hjalmar Procope s-au retras din cursă. În 1931, în schimb, N. Titulescu a obţinut 25 de voturi dintr-un total de 49, în timp ce A. Appony – 21; pentru detalii, a se vedea: Petre Bărbulescu, *România la Societatea Naţiunilor*, Bucureşti, Editura Politică, 1975, p. 132-133, 138-139.

[191] A.N.I.C., Fond Microfilme Belgia, R 0059 A, cadrul 75. Scrisoarea baronului Guillaume, ministrul Belgiei la Bucureşti, către P. Hymans, ministrul Afacerilor Străine de la Bruxelles, din data de 19 septembrie 1932 (lb. franceză).

[192] Nicolae Titulescu, *Basarabia, pământ românesc*, Editura Rum – Irina, Bucureşti, 1992, p. 67-69.

de neagresiune cu sovieticii (1932). Şi Moscova era interesată de o apropiere de Franţa şi aliaţii săi rasariteni, confruntându-se cu o multitudine de riscuri externe atât în Europa, cât şi în Asia: accederea la putere a nazismului, teama faţă de o eventuală intervenţie străină, îngrijorarea faţă de o posibilă agresiune japoneză în Orientul Îndepartat, neîncrederea Angliei în eficacitatea Pactului Briand-Kellog[193].

Este, pentru noi, momentul în care intransigenţa lui N. Titulescu se nuanţează în relaţiile cu Moscova şi par să se manifeste, în activitatea sa, semne ale influenţei cercurilor de interese franco-sovietice, inclusiv pe filieră masonică. Din 1933, identificăm la N. Titulescu o astfel de posibilă influenţă, dată fiind implicarea lui activă în adoptarea Convenţiei internaţionale de definire a agresiunii şi a agresorului. Semnarea convenţiei, în acord cu eforturile diplomaţiei, dar şi ale masonerei internaţionale de a conserva pacea, reprezentând o continuare a liniei promovate prin Pactul Briand-Kellog, a constituit, totodată, un context exploatat de N. Titulescu pentru a relua discuţiile cu sovieticii în vederea normalizării relaţiilor bilaterale şi reglementării chestiunii basarabene. Pentru a se apropia de U.R.S.S., N. Titulescu nu a ezitat să intervină pe lângă unele delegaţii aliate şi prietene în vederea susţinerii punctului de vedere sovietic în cadrul conferinţei cu privire la definiţia agresorului[194].

Este posibil ca presiunea exercitată asupra lui N. Titulescu, de către aceste cercuri politico-masonice, să fi influenţat şi modul cum diplomatul s-a raportat la mişcarea legionară de care Parisul se temea că putea direcţiona politica externă a României spre Germania sau Italia[195]. Într-un registru al intenţiilor masoneriei franceze de a-şi consolida poziţia în

---

[193] Walter Meredith Bacon Jr., *Nicolae Titulescu şi Politica externă a României. 1933-1934*, Editura Institutul European, Iaşi, 1999, p. 93-94.

[194] Nicolae Titulescu, *Basarabia, pământ românesc...*, p. 77.

[195] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 311; pentru detalii suplimentare, a se vedea şi: Nicolae Mărgineanu, *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Editura Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, 2002, p. 119.

România, putem înscrie decizia premierului liberal I.G. Duca, susţinută de N. Titulescu, privind dizolvarea Gărzii de Fier (1933)[196]. Asasinarea preşedintelui Consiliului de Miniştri, în urma hotărârii, avea să marcheze profund conştiinţa ministrului Afacerilor Străine[197] şi să-l situeze definitiv pe acesta de partea intereselor franceze ce vizau realizarea unei înţelegeri cu sovieticii.

Opţiunea sa putea fi motivată şi subiectiv, dat fiind că ultranaţionalismul european afişa o profundă atitudine rasistă, care, de altfel, avea să se manifeste şi împotriva lui N. Titulescu din cauza trăsăturilor sale antropologice de origine mongoloidă. Nu întâmplător, îl întâlnim pe ministrul Afacerilor Străine combătând orice tendinţă de promovare a tezelor rasiste, mai ales în cadrul forului de la Geneva, de către reprezentanţii statelor revizioniste. Un astfel de episod s-a consumat cu prilejul dezbaterilor din cadrul Societăţii Naţiunilor cu privire la condamnarea statelor vinovate de asasinarea regelui Alexandru I al Iugoslaviei (1934). În context, Tibor Eckhardt, delegatul maghiar, a cărui ţară era suspectată că i-a sprijinit pe atentatori, a încercat să pretindă o superioritate ungară pe criterii rasiale, stârnind o virulentă reacţie din partea lui N. Titulescu[198]. Nu credem că trăsăturile lui mongoloide se datorau unui presupus adulter în familia sa, aşa cum insinuau publicaţiile fasciste, care în realitate nu vizau decât să-l discrediteze pe diplomatul român pentru faptul că susţinuse cauza Etiopiei în faţa Ligii Naţiunilor în cadrul dezbaterilor privind conflictul italo-abisinian (1935)[199].

---

[196] Pe acest fond, devine plauzibilă ipoteza că, beneficiind de susţinerea lui N. Titulescu, I.G. Duca a dizolvat Garda de Fier la presiunile masoneriei franceze; pentru detalii cu privire la subiect, a se vedea: Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 99-100.

[197] *Ibidem*, p. 90.

[198] De altfel, diplomatul român avea să ironizeze teza omologului maghiar, precizând că nu putea garanta pentru sine însuşi numărul de rase reprezentate deoarece strămoşii lui au venit în ţara noastră tocmai din Asia; pentru detalii, a se vedea: Bohuslav Benes, *Un om de stat care apare într-o naţiune doar o dată la o sută de ani*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 50.

[199] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. VI, 1936-1941, f. 2422. Telegramă descifrată din data de 2 iulie 1936.

Însuşi N. Titulescu recunoştea, chiar dacă o făcea într-un spirit de glumă, linia antropologică de origine asiatică moştenită de la ascendenţii săi[200]. În consecinţă, nu excludem ca trăsăturile antropologice ale diplomatului român să se fi datorat unei ascendenţe turanice în familia sa, cel mai probabil cumană, şi nu pecenegă, cum invoca, într-o formă sarcastică, Mihail Sturdza[201]. Ascendenţa a survenit pe fondul procesului de metisare dintre reziduuri ale triburilor cumane şi populaţia autohtonă, care pare să fi cunoscut un grad accentuat în zona de câmpie dintre Olt şi Argeş, unde, în general, sunt consemnate numeroase toponime de origine turcă pre-otomană[202]. De altfel, particularizat la locul de origine a lui N. Titulescu, observăm că, pe valea mijlocie a Vedei şi pe afluentul său Plapcea, în zona unde se situează comuna Tituleşti, exista un sat numit Tătărăi (Tătarii răi), aparţinând, în prezent, oraşului Scorniceşti.

g. Normalizarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. 1934 a fost anul în care politica lui N. Titulescu pare să fi fost angrenată unei strategii franceze complexe a cărei tentativă de materializare a corespuns numirii la conducerea portofoliului de externe a lui Louis Barthou. Era perioada când se încerca soluţia unei axe Paris-Moscova, legată prin partenerii Franţei din Europa Centrală şi Răsăriteană, cunoscută sub numele de Locarno Oriental (1934), care să asigure securitatea în răsăritul continentului[203]. Iniţiativa pare să fi influenţat inclusiv evoluţia structurilor iniţiatice din

---

[200] Înfăţişarea sa asiatică avea să-i deruteze şi pe jurnaliştii europeni acreditaţi la Geneva în timpul dezbaterilor asupra agresiunii japoneze împotriva Chinei (1931). În context, diplomatul român a fost confundat cu un oficial chinez, căruia i s-au solicitat date de către ziarişti; pentru detalii, a se vedea: Bohuslav Benes, *op. cit.*, p. 50.

[201] Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 515.

[202] Pentru detalii cu privire la existenţa toponimelor cumane în spaţiul românesc şi a posibilelor înrâuriri ale acestui factor etnic asupra populaţiei autohtone, a se vedea: Răzvan Theodorescu, *Pe urmele cumanilor…*, revista „Historia" nr. 68 / 2007, p. 3-6.

[203] I. Ciupercă, *Locarno Oriental. Semnificaţia unui eşec (1925-1937)*, Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" Iaşi, XXIV/2, 1987, p. 209-211.

România, care s-au repoziţionat în funcţie de aceste interese. Astfel, M.L.N.R. s-a scindat în aripa Jean Pangal şi aripa Mihail Sadoveanu (decembrie 1933), pentru ca aceasta din urmă să constituie, alături de M.O.R., Francmasoneria Română Unită (ianuarie 1934)[204]. La Bucureşti, nici măcar Carol al II-lea nu putea face abstracţie de influenţa M.O.F. la nivel internaţional, pentru a-şi realiza ambiţiile politice. Prin intermediul lui Jean Pangal, regele a sondat cercurile masonice din Franţa cu privire la oportunitatea instaurării în România a unui regim autoritar opus Gărzii de Fier, pentru care a obţinut un răspuns favorabil (ianuarie 1934)[205].

Nu întâmplător, constatăm că în 1934, în plin mandat exercitat la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, se înregistrează o modificare radicală a poziţiei lui N. Titulescu faţă de U.R.S.S.. Astfel, ministrul se transformase dintr-un critic sever al politicii comuniste într-un partizan al normalizării raporturilor dintre Bucureşti şi Moscova, care se va materializa chiar în cursul anului respectiv. N. Titulescu avea să precizeze că normalizarea raporturilor cu U.R.S.S. constituia unul dintre cele mai importante acte politice din întreaga sa carieră diplomatică, evidenţiind că nu doar condiţiile geografice şi istorice au determinat apropierea româno-sovietică, ci şi existenţa unei concepţii comune cu privire la organizarea sistemului de menţinere a stabilităţii la nivel internaţional[206]. În paralel, sublinia importanţa acestui fapt pentru consolidarea poziţiei României pe scena internaţională, aşezând restabilirea legăturilor cu Moscova la temelia edificiului de securitate al ţării. În acest sens, ministrul afirma că statutul de membru al Micii Antante şi al Înţelegerii Balcanice, precum şi

---

[204] Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 188. Interesant este de stabilit în ce măsură schimbul de mesaje cu Eduard Benes (septembrie 1933) avea să fie decisiv pentru schimbarea poziţiei M.O.R. din perspectiva unificării cu disidenţa M. Sadoveanu şi, mai ales, dacă aceasta corespundea intereselor strategice ale Franţei, reprezentate de M.O.F. (n.a.).

[205] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III, *Carol al II-lea*, Bucureşti, 2001, p. 171.

[206] A.M.A.E., fond N. Titulescu, vol. V, 1934-1935, f. 1964. Declaraţie de presă acordată de N. Titulescu publicaţiei sovietice „Izvestia" în data de 19 ianuarie 1935.

alianţa cu Franţa reprezentau baza politicii de securitate, iar prietenia României cu U.R.S.S. şi cea a Franţei cu Uniunea Sovietică asigurau funcţionarea normală a alianţelor care garantau stabilitatea în această parte a continentului. În context, N. Titulescu releva necesitatea dezvoltării relaţiilor româno-sovietice din perspectiva importanţei pe care Moscova o acorda legăturilor sale cu Parisul[207].

De fapt, N. Titulescu nu făcea decât să afirme că politica ţării cu privire la U.R.S.S. era în realitate consecinţa dependenţei securităţii României faţă de Franţa, unde M.O.F. viza o alianţă cu Moscova menită să stopeze ascensiunea revizionismului german în Europa. Astfel, deşi, pe fondul asasinării lui Louis Barthou, de către forţele revizioniste, proiectul înfiinţării unui Locarno Oriental a eşuat, tentativa de apropiere dintre Paris şi Moscova avea să se concretizeze, într-o primă fază, în pactul de asistenţă mutuală franco-sovietic (1935)[208]. Într-o a doua etapă, eforturile de coalizare s-au materializat odată cu accederea la putere a lui Leon Blum şi a Frontului Popular din Franţa (1936), aprobată şi susţinută de M.O.F.[209]. Ne raportăm la o perioadă în care P. Cot avea să constate că numeroşi scriitori de extremă dreaptă aveau să identifice Franţa celei de a treia republici cu iudeo-masoneria, mai ales, în timpul guvernului condus de Leon Blum[210]. Un scenariu politico-masonic similar a fost regizat şi la Madrid, unde alegerile au fost câştigate de către Frontul Popular din Spania (1936)[211].

---

[207] *Ibidem*, f. 1964-1965.

[208] Doar opoziţia lui Pierre Laval, succesorul lui L. Barthou la conducerea externelor franceze, a stopat acest curs care tindea, la insistenţa Moscovei, să extindă şi în plan militar (n.a.); pentru detalii, a se vedea: Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, pp. 125-126.

[209] Christian Jacq, *op.cit.*, p. 242. Victoria Frontului Popular în Franţa a însemnat, pe de o parte, accesul a numeroşi masoni în forul legislativ (35 de deputaţi masoni la grupul radical, 41 – la grupul socialist, 1 – la grupul comunist, şi 14 – provenind din alte partide), iar pe de altă parte se înregistrează foarte multe cereri de aderare la structurile iniţiatice; pentru detalii, a se vedea: Achille Ricker, Jean-Andre Faucher, *op. cit.*, p. 421.

[210] Albert Gallatin Mackey, H. L. Haywood, *op. cit.*, p. 1298

[211] Jose Orval, *op. cit.*, p. 324.

Indubitabil, N. Titulescu s-a situat de partea acestei coaliţii de interese strategice şi în perioada războiului civil din Spania. Altfel nu ne putem explica faptul că P. Cot, ministrul radical al Aerului de la Paris, şi-a permis să-i ceară diplomatului român să renunţe la cele 10 bombardiere, achiziţionate de ţara noastră din Franţa, în favoarea republicanilor din Spania[212], iar că Walter Roman, comandant de artilerie în brigăzile roşii internaţionale, i-a trimis o scrisoare de apreciere după demiterea sa de la conducerea externelor (1937)[213].

Pe fondul concluziilor menţionate, ar fi eronat ca N. Titulescu să fie judecat exclusiv prin prisma acestui episod, fără să se ia în calcul o privire de ansamblu asupra vieţii şi operei sale. Însă, oricât am identifica argumente în favoarea sa, totuşi, rămâne important de clarificat motivul real pentru care acesta şi-a schimbat radical poziţia într-un singur deceniu: de la intransigenţa sa, în 1924, faţă de Moscova, la apropierea de U.R.S.S. în 1934. Exceptând efectele profunde provocate, în plan personal, de asasinarea lui I.G. Duca şi caracterul rasist al ultranaţionalismului european, pe care le-am menţionat anterior, credem că N. Titulescu evaluase, la modul cel mai serios, riscurile privind interesele naţionale. Diplomatul nu mai dorea repetarea evenimentelor periculoase pentru ţara noastră din 1924, mai ales că situaţia României pe scena internaţională, în 1934, era şi mai precară din cauza ascensiunii curentului revizionist. Se resimţea din plin ineficienţa sistemului de conservare a *statu-quo*-ului, motiv pentru care Bucureştiul nu putea să mai rişte încă o dată izolarea europeană în faţa Moscovei. Dependenţa faţă de Franţa pe care o percepea era evidentă şi avea să o transpună, mai târziu, într-o scrisoare către Carol al II-lea, sub formula că prietenia franco-sovietică reprezenta o axiomă, iar consecinţa acesteia era prietenia

---

[212] Pentru detalii, cu privire la acest context al discuţiilor, a se vedea: Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 123.

[213] Walter Roman, *Salutul şi expresiunea recunoştinţei sincere*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 473.

româno-sovietică[214].

Credem, totodată, că hotărârea sa putea fi influenţată şi de ameliorarea relaţiilor masoneriei române cu cea franceză, odată cu asocierea dintre M.O.R. şi grupul dizident din M.L.N.R., condus de M. Sadoveanu (1934). De asemenea, se pare că însăşi moţiunea secretă adoptată la Conferinţa universală a Supremelor Consilii confederate de Ritul Scoţian (Bruxelles, 15-19 iunie 1935), care l-a impresionat profund pe N. Titulescu, a jucat un rol important în determinarea sa. Astfel, în contextul luptei cu autoritarismul şi totalitarismul, masoneria internaţională dorea să-şi recâştige poziţia în statele unde ordinele naţionale fusese anihilate şi să se consolideze în ţările unde structurile iniţiatice erau active pentru a preveni suprimarea lor[215].

Indiferent de multitudinea nuanţelor surprinse în tabloul motivaţiei personale, cert este că preţul acestei decizii a fost scump plătit de N. Titulescu, costându-l funcţia de ministru al Afacerilor Străine şi imaginea unui diplomat aservit puterii sovietice, fapt ce nu corespunde însă realităţii. Această stare de fapt constituie o injusteţe faţă de memoria lui N. Titulescu, deoarece, raportat la realităţile istorice din perioada respectivă, politica sa de apropiere a României faţă de U.R.S.S. a fost corectă. Nu trebuie să omitem că, după desăvârşirea procesului de unitate naţională, ţara noastră era interesată de menţinerea *statu-quo*-ului, fapt ce presupunea normalizarea relaţiilor cu toate statele vecine. Realizarea unei alianţe cu Uniunea Sovietică era cu atât mai imperios necesară cu cât Moscova, spre deosebire de Sofia şi Budapesta, reprezenta capitala unei puteri revizioniste capabilă să atenteze nu doar la integritatea teritorială, ci şi la statalitatea României.

h. Erori în gestionarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. Deşi respingem categoric acuzaţiile privind apartenenţa sa la structuri oculte sau informative coordonate de Moscova, totuşi, nu putem să observăm existenţa unor greşeli probate de N. Titulescu în

---

[214] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. VI, 1936-1941, f. 2659.

[215] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I, Ediţie îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Machiaveli, Bucureşti, 1998, p. 103-105.

gestionarea relaţiilor cu U.R.S.S. Într-o măsură considerabilă, aceste erori au fost generate de încrederea lui puternică în forţa convenţiilor, mărturisind, de altfel, adesea că urmărea să asigure pacea, împânzind continentul cu o reţea de pacte bilaterale[216]. Desigur, scopul acestui deziderat se circumscria exact nu doar intereselor masoneriei, ci mai ales celor naţionale, având în vedere că ministrul urmărea ca prin impunerea păcii să conserve *statu-quo*-ul. Însă N. Titulescu a exagerat în această privinţă, dovedind o adevărată pactomanie, care s-a profilat, în cele din urmă, ca o eroare tactică, speculată de adversari. În cazul său, această vulnerabilitate o putem califica drept o naivitate, dată fiind experienţa de viaţă şi profesională, constituind, totodată, un factor care să explice multe dintre greşelile imputate. Situaţia este perfect plauzibilă, dacă analizăm personalitatea diplomatului. În descrierile unor apropiaţi ai săi, N. Titulescu era prezentat ca un amestec între o inteligenţă superioară şi o naivitate puerilă[217]. De altfel, ne aflăm în prezenţa unei personalităţi complexe care s-a manifestat între limite extreme, începând cu seducătoarea sa inteligenţă abstractă, ce-l făcea să se creadă, şi chiar să fie, în felul lui un filosof[218], şi sfârşind cu straniile sale superstiţii ce stârneau uimirea rafinatei lumi a diplomaţiei mondiale. Era cunoscut că niciodată N. Titulescu nu s-a pornit la drum, în numeroasele deplasări oficiale, într-o zi de marţi sau de vineri[219] ori în data de 13, iar atunci când călătorea era însoţit de o serie de icoane de argint, pe care, imediat ce ajungea la destinaţie, la expunea în camera unde se caza[220].

Încrederea în forţa convenţiilor şi-a pus amprenta decisiv asupra negocierilor purtate cu Maxim Litvinov pentru normalizarea

---

[216] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura Politică, Bucureşti, 1967, p. 643.

[217] Constantin Xeni, *op. cit.*, p. 594. Constantin Xeni a fost membru al P.C.D., după care s-a înscris în P.N.L., făcând parte chiar, pentru o perioadă, din guvernul Gh. Tătărescu. (n.a.)

[218] Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 14.

[219] Henri Geraud, *Cel mai elocvent purtător de cuvânt al securităţii colective*, în *Pro şi contra Titulescu...*, p. 234.

[220] Constantin Xeni, *op. cit.*, pp. 594 şi 596.

relaţiilor româno-sovietice (1932-1934), tensionate de evenimentele chiar de dinaintea şi imediat după sfârşitul conflagraţiei mondiale având Basarabia în centrul acestei dispute. Evoluţia cursului istoric avea să demonstreze că diplomatul român se înşelase, iar în acest sens credem că este suficient a ne raporta la Pactul Molotov-Ribbentrop (1939), pentru a constata natura convenţiilor pe care urmărea I.V. Stalin să le semneze şi modul cum înţelegea să-şi respecte angajamentele luate faţă de alte state. Din păcate, N. Titulescu a crezut, iar Maxim Litvinov l-a încurajat să spere, că după o înţelegere între Bucureşti şi Moscova pe tema chestiunii litigioase a Basarabiei, U.R.S.S. urma să recunoască frontiera de pe Nistru şi nu ar mai fi avut pretenţii asupra provinciei[221]. Subliniem că duplicitatea politicii lui Maxim Litvinov în relaţiile cu N. Titulescu se datora şi unor grave deficienţe ce afectau societatea civilă românească şi care, în cele din urmă, erau consecinţa fragilităţii sistemului democratic. Astfel, comisarul sovietic pentru Afaceri Străine nu ezita să desconsidere Bucureştiul, referindu-se la România ca la o ţară clasică a corupţiei[222].

Credem că această eroare a lui N. Titulescu reliefează imaturitatea diplomaţiei româneşti din perioada interbelică, iar în mod explicativ pot fi reţinute aspecte întemeiate privind atât structura internă a naţiunii şi a statului, cât şi pe cea a diriguitorilor săi. În context, poate fi avută în vedere însăşi mentalitatea societăţii noastre, influenţată de lupta îndelungată a ţăranilor pentru

[221] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 356.

[222] Blandine Geneviève Pensée Andrée Madembo, *Nicolae Titulesco et la politique extérieure de la Roumanie: les espoirs et les illusions dans la recherche d'une paix régionale en vue de d'un sécurité globale de 1927 à 1936,* Université des Sciences Humaines de Strasbourg, coordonator de Jean Nouzille, iunie 1990, p. 26. Se citează din consultarea unei surse a Service historique de l'armée de terre (S.H.A.T.), Vincennes, série 7 N, carton 3055: les relations entre la Roumanie et l' U.R.S.S.. Compte rendu des renseignements militaires nr. 23 (n.a.)

confirmarea stăpânirii lor asupra pământului, motiv pentru care întotdeauna poporul român, inclusiv elita politică, s-a încrezut pe deplin în documentele întocmite de diferitele autorităţi, chiar străine, ce îi recunoşteau proprietatea[223]. Trebuie să adăugăm şi faptul că, după război, în capitalele marilor puteri învinse sau nemulţumite de tratatele de pace a fost adoptată o atitudine revizionistă, fiind vizate sfere de influenţe în care erau incluse teritorii ale altor state naţionale, în special cele aparţinând micilor puteri. În faţa tendinţei marilor puteri de a întrebuinţa forţa, singurul mijloc de apărare al statelor mici era dreptul[224]. În acelaşi cadru, apreciem că poate fi invocat ca element justificativ şi lipsa experienţei diplomaţiei româneşti în negocierea unor tratate cu diferitele puteri, care să-i fi permis înţelegerea complexităţii mecanismului ce reglementa scena politică internaţională, date fiind dobândirea relativ târzie a independenţei şi excluderea de la conferinţele importante.

Într-un plan strict personal, nu trebuie omis nici aspectul că reprezentantul diplomaţiei româneşti, N. Titulescu, era de profesie jurist, format la una dintre cele mai renumite facultăţi din Occident, unde i s-a inoculat un respect deosebit faţă de lege şi contract, ca bază a capitalismului[225]. Însuşi N. Titulescu, mărturisea că era un liberal-democrat, burghez convins, pentru care respectarea proprietăţii şi libertăţii individuale reprezenta chiar temelia existenţei[226]. Încredere absolută în norme şi convenţii poate fi justificată şi din perspectiva educaţiei însuşite, în timpul studenţiei din Franţa, şi întărită de victoria principiilor Revoluţiei din 1789 în perioada interbelică, inspirate de gândirea raţionalistă a iluminismului. În vederea înţelegerii corecte a situaţiei, trebuie subliniat şi faptul că Franţa, principalul aliat al

[223] De pildă, trebuie amintit cât de mult a negociat şi I.I.C. Brătianu cu Antanta condiţiile participării României la război, convins fiind că angajamentele luate de aliaţi vor fi respectate – în acest sens, a se vedea: Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 356.

[224] I. Ciupercă, *Nicolae Titulescu şi rolul statelor mici în viaţa internaţională*, în *Titulescu şi strategia păcii...*, p. 134.

[225] În literatura de specialitate, se apreciază că trăsătura definitorie a capitalismului este schimbul, care prin natura sa este o învoială liberă, ceea ce presupune negocierea şi semnarea unui contract – în acest sens a se vedea: Ştefan Zeletin, *Burghezia română: originea şi rolul ei istoric*, Editura Nemira Bucureşti, 1997, p. 66.

[226] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României...*, p. 100.

României, după cum constatase chiar N. Titulescu, îşi fundamenta politica pe instrumente diplomatice, luând forma convenţiilor internaţionale[227]. Mai mult decât atât, aşa cum rezultă din însemnările lui, deosebit de important, pentru explicarea opţiunii sale politice, era faptul că însuşi Parisul solicitase ţării noastre, ca, alături de celelalte state aliate din regiune, să semneze un tratat cu Moscova, similar celui franco-sovietic (1932)[228]. O asemenea solicitare nu putea fi ignorată de România, care, temându-se de revizionismul sovietic, nu putea conta la nivel regional, în caz de război, pe sprijin cehoslovac şi iugoslav, ci doar pe o susţinere limitată din partea Poloniei. Privit strict sub acest unghi, pentru Bucureşti, Franţa devenea un aliat necesar[229], faţă de care statul român ajunsese să fie dependent pe scena politică internaţională. Însă, deşi nu putea fi ignorată, solicitarea Parisului privind realizarea unei apropieri între Bucureşti şi Moscova era practic imposibil de realizat, având în vedere puternicul sentiment rusofob existent la nivelul societăţii româneşti[230]. Observăm că imposibilitatea concilierii sentimentului rusofob şi a celui francofil, care se manifestau la fel de intens în rândul populaţiei, a constituit în cele din urmă cauza demiterii lui N. Titulescu. Eşecul demonstra că, în realitate, pentru societatea românească din perioada interbelică, teama faţă de U.R.S.S. era mai puternică decât admiraţia faţă de Franţa. De altfel, nu excludem ca insistenţa Parisului de a împinge Bucureştiul în braţele Moscovei nu a făcut decât să erodeze constant încrederea românilor faţă de Franţa şi să consolideze curentul germanofil. O situaţie asemănătoare se înregistra în Polonia şi avea să se materializeze prin semnarea unui pact de neagresiune cu Berlinul (1934), Germania obţinând astfel un important succes psihologic asupra Franţei prin destructurarea sistemului de securitate colectivă a Parisului în Europa

[227] *Ibidem*, p. 118.
[228] *Ibidem*, p. 115.
[229] Blandine Geneviève Pensée Andrée Madembo, *op. cit.*, p. 26.
[230] *Ibidem.*

Orientală[231]. Această realitate se reflecta în modul cum partidele românești identificau soluţiile pentru realizarea intereselor naţionale[232], fond pe care s-au conturat două curente politice, opunând pe Carol al II-lea şi partidele de dreapta lui N. Titulescu şi partidelor de stânga şi de centru[233]. Situaţia lui N. Titulescu a fost îngreunată de faptul că nici în Franţa nu exista un mod de gândire şi acţiune unitar în politica externă[234].

În explicarea greşelilor diplomatice ale lui N. Titulescu, reţinem şi faptul că spiritul vremii, care pretindea existenţa unor lideri puternici în fruntea popoarelor, a determinat ca un moment de inspiraţie fastă sau nefastă al lor să influenţeze într-o măsură considerabilă chiar soarta naţiunii reprezentate[235]. Urmând firul acestei logici, se poate spune că o eroare individuală a lui N. Titulescu în practica diplomatică s-a resimţit în politica statului, iar consecinţele acesteia, într-o perioadă dominată de un subiectivism

---

[231] Aristotel Chistol, *N. Titulescu – victimă a eşecului politicii de securitate colectivă?*, la adresa de internet:
http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=831&Itemid=97

[232] Deşi beneficia de avantaje – protecţia asigurată de către una din cele mai importante armate, susţinerea financiară acordată de cea mai stabilă economie a Europei şi imaginea apartenenţei la cel mai puternic grup – numeroşi politicieni români erau nemulţumiţi de subordonarea aproape totală a securităţii ţării faţă de Franţa; pentru detalii, a se vedea: Walter Meredith Bacon Jr., *op. cit.*, p. 201.

[233] Regele Carol şi partidele de dreapta ar fi dorit, ca după modelul Poloniei, să impună neutralitatea ţării, extrăgând România treptat sau brusc din sfera de influenţă a Franţei, pentru a-şi asigura protecţia Germaniei sau Italiei, şi contracarând astfel sprijinirea revizionismului maghiar şi bulgar de către Roma şi Berlin. N. Titulescu, împreună cu partidele de stânga şi de centru, viza obţinerea unei independenţe în cadrul sistemului francez; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, p. 201-202.

[234] Astfel, diplomaţia lui Paul-Boncour, continuată de L. Barthou şi reunind de partidele de stânga şi de centru-dreapta, milita pentru realizarea unei apropieri a statelor aliate din Europa Centrală şi Orientală cu U.R.S.S., dar tinzând să ajungă la o reconciliere cu Italia în zona Dunării. În schimb, pentru a contracara Anglia şi a evita o alianţă cu U.R.S.S., P. Laval, susţinut de partidele dreapta, considera oportun ca Franţa să se apropie Germania şi Italia; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, p. 202.

[235] Cu titlu exemplificativ, este suficient să-i amintim pe cei doi oameni de stat ai Germaniei interbelice, care şi-au pus amprenta asupra destinului ţării: Gustav Stressemann şi Adolf Hitler (n.a.).

absolut[236], variau în funcţie de percepţia realităţii istorice de către fiecare contemporan al său. Astfel, N. Titulescu s-a afirmat pe scena politică internaţională într-o perioadă în care stilul diplomatic s-a modificat radical printr-o accelerare procesului de personalizare a relaţiilor dintre ţări. Cauza acestui fapt a reprezentat-o inexistenţa unei baze geopolitice a noii ordini mondiale instaurate în perioada interbelică, motiv pentru care oamenii de stat au fost puşi în situaţia de a apela la legăturile interpersonal stabilite în cadrul procesului de cooperare internaţională[237]. De altfel, în justificarea realizării diferitelor convenţii, s-a invocat atmosfera generată de semnarea tratatelor şi s-au acordat chiar concesii pentru susţinerea anumitor lideri` individuali care îşi exercitau mandatul[238].

Dacă vorbim din punct de vedere strict tehnic, ne referim la o greşeală tactică de negociere, dat fiind că, tocmai în această situaţie, N. Titulescu ar fi trebuit să uzeze de manevrele diplomatice imorale de care fusese acuzat de către adversarii săi[239], întrucât Maxim Litvinov nu era decât un simplu instrument în aplicarea politicii dictate de I.V. Stalin. În explicarea cauzelor ce l-au determinat pe N. Titulescu să adopte o asemenea tactică de negociere, înşelându-se în privinţa sincerităţii lui Maxim Litvinov, am putea reţine lipsa unui factor esenţial: cunoaşterea reală a părţii adverse, sub o multitudine de aspecte, care să permită identificarea corectă a intereselor sale strategice şi, implicit, a poziţiei exacte, deţinută în cadrul tratativelor. Este vorba de o abordare modernă a practicii diplomatice, creând un avantaj enorm părţii care-şi însuşeşte maniera respectivă de lucru. Această cunoaştere presupune a sonda amănunţit fiinţa statului şi a poporului, cu ai

---

[236] Prin subiectivism absolut, avem în vedere faptul că în acea perioadă soarta unui om putea depinde de originea sa rasială ori socială şi chiar de convingerile lui ideologice (n.a.).

[237] Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 240.

[238] De exemplu, s-a invocat existenţa unui aşa-zis spirit de la Locarno, cu prilejul semnării acordului cunoscut sub acelaşi nume din 1925; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*.

[239] Mihail Sturdza, *op. cit.*, pp. 512-522.

căror reprezentanţi se negociază, studiindu-le istoria, cultura, geografia, obiceiurile, mentalităţile, evoluţia sistemului politic şi a naturii regimului. Din păcate, se pare că diplomaţia românească nu a acordat importanţa cuvenită acestei chestiuni esenţiale, astfel încât, în privinţa U.R.S.S., nu a sesizat că, deşi acest puternic stat trecuse prin profunde transformări interne, obiectivele politicii externe şi metodele de promovare au rămas neschimbate, mai ales în vremea lui I.V. Stalin. De altfel, însuşi N. Titulescu, dacă nu a fost consecinţa unei politeţi specifice mediului diplomatic, a probat o cunoaştere eronată a evoluţiei şi naturii relaţiilor româno-sovietice, afirmând, pe de o parte, că exista o identitate a intereselor celor două ţări[240] şi, pe de altă parte, evocând istoria potrivit căreia Rusia a fost întotdeauna aliatul, şi nu inamicul României[241].

De asemenea, există posibilitatea ca, la nivelul mentalului colectiv, tocmai acea frică iraţională a clasei politice româneşti, în frunte cu regele Carol al II-lea, faţă de Rusia[242] să fi împiedicat orice demers serios pentru înţelegerea corectă a imperativelor strategice ale Moscovei şi să explice opoziţia vehementă a unei părţi însemnate a societăţii faţă de tentativa de apropiere de această putere. Astfel, poate că N. Titulescu nu s-ar fi lăsat înşelat de aparenţele seducătoare ale pacifismului propovăduit de U.R.S.S. în lume, printr-o propagandă eficientă, şi şi-ar fi dat seama că Maxim Litvinov nu era decât reprezentantul politicii duplicitare a lui I.V. Stalin.

Cooperarea diplomatică între N. Titulescu şi Maxim Litvinov a intervenit într-un moment de modificare a strategiei de către Moscova, prin care se urmărea formarea unei alianţe cu statele democratice, în tentativa de a descuraja Berlinul, cu o puternică retorică anticomunistă susţinută de Adolf Hitler. În acest sens,

---

[240] N. Titulescu, *Politica externă a României...*, p. 101.

[241] *Ibidem*, p. 102.

[242] Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 466. În cazul de faţă, suntem parţial de acord cu această constatare, întrucât teama faţă de Rusia era perfect logică, având în vedere procesul accentuat de deznaţionalizare din provinciile româneşti anexate imperiului, precum şi regimul sever de ocupaţie militară la care a fost supus teritoriul ţării în cursul războaielor (n.a.).

U.R.S.S. a chemat toate popoarele care doresc pacea să i se alăture, a iniţiat şi şi-a însuşit diverse instrumente diplomatice de condamnare a războiului, a acceptat să devină membră a Ligii Naţiunilor, a încurajat crearea fronturilor populare şi a sprijinit sistemul securităţii colective. Exponentul acestei noi politici nu putea fi decât o persoană care, prin manierele şi preocupările sale, trebuia să inspire încredere ţărilor democratice: Maxim Litvinov, având o înfăţişare ce se potrivea unui duşman de clasă decât unui diplomat sovietic[243]. La nivelul relaţiilor personale, credem că este posibil ca înfăţişarea occidentală a lui Maxim Litvinov să-l fi derutat pe N. Titulescu în privinţa perceperii corecte a intenţiilor omologului său. Atât timp cât interlocutorul avea trăsături intelectuale similare, nu-i exclus ca ministrul român să fi crezut că acesta împărtăşea o viziune similară în legătură cu respectul faţă de responsabilităţile asumate în cadrul negocierilor şi consemnate prin tratate. De altfel, suntem dispuşi să acceptăm că la N. Titulescu factorul personal juca un rol decisiv[244] şi că, în anumite momente, acest subiectivism presupunea reacţii exagerate. Semnificativ ni se pare în acest ultim caz conflictul cu Ion Moţa, care a survenit pe fondul susţinerii la Universitatea Grenoble, de către liderul mişcării legionare, a tezei de doctorat „La sécurité juridique dans la Société des Nations" (1932). În această lucrare, Ion Moţa sublinia ineficienţa Ligii Naţiunilor în protecţia statelor mici şi mijlocii, precum şi pericolul de a fi privită ca o oficină evreiască. De fapt, implicit, erau puse în discuţie principiile securităţii colective susţinute de N. Titulescu. Pe acest fond, diplomatul român l-a denunţat pe Ion Moţa ca terorist în timpul participării sale la Congresul Fascist de la Montreaux, astfel că autorităţile elveţiene l-au arestat şi percheziţionat pe liderul legionar (1934)[245].

[243] Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 295.

[244] În mod direct, acest fapt l-a subliniat în memoriile sale şi Grigore Gafencu; pentru detalii, a se vedea: Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 312.

[245] Deoarece fusese un denunţ calomnios, poliţia elveţiană a fost nevoită să-şi prezinte scuze, iar Ion Moţa i-a trimis lui N. Titulescu o scrisoare de ameninţare; pentru detalii, a se vedea: Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 121-122.

Trebuie să acceptăm că inducerea în eroare a lui N. Titulescu în relaţiile cu Moscova a fost cauzată şi de aspecte care ţin de modul cum însăşi o parte a societăţii civile europene se raporta, în perioada respectivă, la Uniunea Sovietică. Împărtăşim punctul de vedere potrivit căruia există posibilitatea ca politica de apropiere a Bucureştiului faţă de Moscova, pe care o promova diplomatul român, să fi fost influenţată de absenţa, la nivelul intelectualităţii franceze, a unei abordări critice a regimului sovietic şi chiar a respingerii oricărei astfel de iniţiative. Într-un asemenea registru se pot înscrie reacţiile negative ale lui Romain Rolland şi Henri Barbusse, intelectuali care, de altfel, acuzaseră armata română în timpul evenimentelor de la Tatar-Bunar (1924), la publicarea cărţilor „Spovedaniei unui învins" de Panait Istrati şi „Întoarcerea din U.R.S.S." de André Gide, ce denunţau abuzurile săvârşite de regimul comunist[246].

4. Conotaţii masonice ale demiterii

a. Contextul demiterii. Deşi N. Titulescu a încercat să nu se implice în afacerile interne ale ţării, garantând obiectivitatea politicii sale externe prin neapartenenţa la un partid, tocmai acest fapt avea să reprezinte pretextul invocat de premierul liberal Gh. Tătărescu pentru demiterea lui din fruntea diplomaţiei româneşti (29 august 1936). Astfel, pretinzând necesitatea finalizării ultimei părţi a mandatului, premierul îl înştiinţa pe ministrul Afacerilor Străine că a remaniat guvernul, din cauza evoluţiei situaţiei politice pe plan intern. Pe acest fond, a avut în vedere crearea unui nou cabinet format, în exclusivitate, din membri ai Partidului Naţional Liberal, pentru a-i asigura unitatea şi omogenitatea[247]. Gh.

---

[246] La momentul când N. Titulescu a conceput structura relaţiilor româno-sovietice, George Orwell, Hannah Arendt, Milovan Djilas, Zbigniew Brzezinski sau Leszek Kolakowski nu publicaseră încă operele dedicate studiului totalitarismului; pentru detalii, a se vedea: Nicolae Drăguşin, *Nicolae Titulescu: patriot sau trădător?*, articol publicat în cotidianul „România liberă" / 15.08.2009.

[247] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. VI, 1936-1941, doc. nr. 1120, f. 1. Telegramă trimisă de Gh. Tătărescu lui N. Titulescu din data de 29 august 1936.

Tătărescu a anticipat, cu doar o lună mai devreme, cauzele reale ale demiterii lui N. Titulescu, modul în care se va asigura succesiunea la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, precum şi consecinţele unui asemenea act politic atât pe plan intern, cât şi extern, printr-un referat înaintat lui Carol al II-lea privind intenţia diplomatului român de a demisiona în urma unui conflict cu premierul (iulie 1936). În document, era relevată existenţa unui complex de factori interni, favorizaţi de evoluţia situaţiei internaţionale, care i-au permis regelui de a-l înlătura pe ministrul Afacerilor Străine şi, implicit, de a-şi aservi conducerea politicii externe[248]. Gh. Tătărescu aprecia că adevărata cauză a demisiei lui N. Titulescu o constituia situaţia dificilă pe care diplomatul şi-a creat-o în străinătate, fiind nevoit să-şi asume responsabilitatea pentru atitudini ce au generat stări conflictuale cu oficialităţile şi opinia publică italiană, cu autorităţile şi opinia publică poloneză, cu o parte a opiniei publice franceze, precum şi tensionarea relaţiilor cu anumiţi conducători ai statelor aliate şi prietene. La această cauză de ordin extern, se adăuga şi una de natură internă, dat fiind că exagerările fostului ministru al Afacerilor Străine, în chestiunea relaţiilor cu Uniunea Sovietică, au atras nemulţumirea unei părţi a opiniei publice româneşti. De asemenea, era posibil ca intenţia de a demisiona (iulie 1936), pe care N. Titulescu şi-o exprimase cu numai o lună anterior demiterii sale, din cauza conflictului cu Gh. Tătărăscu, să se justifice şi din perspectiva eşuării unor sisteme şi practici internaţionale în elaborarea cărora diplomatul român se implicase cu pasiune[249]. Apreciem că Gh. Tătărescu a punctat foarte bine cauza externă a demiterii lui N. Titulescu – coagularea unor forţe străine ostile, respectiv Germania, Italia, Polonia şi chiar o parte a spectrului politic francez. Însă cauza esenţială consta în eşuarea mecanismului de securitate european creat pentru menţinerea noii ordini internaţionale şi care beneficiase de o

[248] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, Editura Paidea, Bucureşti, 1999, p. 297.

[249] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. VI, 1936-1941, f. 2434-2435.

susţinere şi chiar de un aport semnificativ din partea fostului ministru al Afacerilor Străine. Acest faliment de sistem a fost provocat de ascensiunea pe continent a regimurilor totalitare cu un pronunţat caracter revizionist, care au alimentat politica forţelor de dreapta împotriva politicii lui N. Titulescu, reprezentând, totodată, una dintre cauzele interne ale înlăturării sale din guvern. La nivel internaţional, înscriem demiterea pe linia unui şir de evenimente, precum asasinarea lui Louis Barthou şi a regelui Alexandru I, care erodau iremediabil edificiul securităţii colective construit de Franţa pentru menţinerea *statu-quo*-ului. De altfel, potrivit declaraţiei fostului director al Serviciului Special de Informaţii (1940-1944), Eugen Cristescu, din timpul procesului său (1946), regimul nazist planificase asasinarea lui N. Titulescu şi a regelui Albert I al Belgiei, aşa cum s-a întâmplat în cazul ministrului francez de externe şi al suveranului iugoslav[250].

Însuşindu-ne pe deplin fondul acestor cauze ale demiterii sale, totuşi, ţinem să precizăm că, în continuare, nu dorim decât să surprindem unele aspecte strâns legate de anumite loji naţionale şi membri ai acestora, care pun într-o nouă lumină înlăturarea din guvern a ministrului Afacerilor Străine, completând direcţiile de cercetare pe tema menţionată. În special, intenţionăm să subliniem că unele structuri şi personalităţi a căror implicare s-a conturat într-un plan secundar la 29 august 1936 par să fi avut, în realitate, o contribuţie mult mai importantă, dacă nu principală.

b. Cauze externe. O privire de ansamblu asupra vieţii lui N. Titulescu ne îndreptăţeşte să pretindem că importanţa calităţii iniţiatice a jucat un rol special pe întreg parcursul carierei sale diplomatice, observând că declinul diplomatului a coincis cu

---

[250] De asemenea, Eugen Cristescu sublinia că, din acest motiv, diplomatul român a fost foarte bine păzit, însă, în cele din urmă, a fost înlăturat din guvern din cauza Germaniei; pentru detalii, a se vedea: Cristian Troncotă, *Omul de taină al mareşalului*, Editura Elion, 2005, p. 350.

regresul masoneriei la nivel naţional[251] şi internaţional[252]. Se pare, totuşi, că în 1936, pe plan extern, ministrul Afacerilor Străine nu mai beneficia de încredere în cercurile masonice franceze. Nu ştim cum să ne explicăm altfel faptul că demiterea unui francofil convins din portofoliul externelor la Bucureşti nu a implicat nicio reacţie oficială la Paris, unde M.O.F. deţinea puterea deplină prin guvernul condus de Leon Blum (1936). A protestat numai U.R.S.S.[253], însă credem că Moscova căuta un pretext ca să nu-şi mai respecte promisiunile faţă de Bucureşti cu privire la realizarea pactului de asistenţă mutuală, negociat de Maxim Litvinov şi N. Titulescu, care conţinea recunoaşterea *de jure* a Basarabiei[254]. Pe de o parte, Uniunea Sovietică nici nu avea nevoie de un pact cu Bucureştiul, care să fi permis o consolidare a României pe plan extern, mai ales că suspecta o apropiere a ţării faţă de Germania[255]. Pe de altă parte, nu trebuie să omitem că ne aflăm în 1936, când I.V. Stalin începuse epurările masive în armată, astfel că, pentru a-şi consolida poziţia pe plan intern, Moscova nu dorea să realizeze niciun fel de înţelegere cu Bucureştiul. Credem că, pentru a-şi justifica atât campania de teroare, cât şi acuzaţiile formulate împotriva conducerii armatei, I.V. Stalin avea nevoie să se creeze impresia, la nivelul partidului şi forţelor militare, că Uniunea Sovietică era într-un real pericol pe plan internaţional. Din acest motiv, este posibil ca Moscovei să nu-i fi convenit normalizarea relaţiilor cu state, considerate burgheze, precum România, acuzată de propaganda

---

[251] Divizarea masoneriei naţionale – disidenţa Jean Pangal şi disidenţa Mihail Sadoveanu (1933); A.C. Cuza a solicitat Parlamentului României interzicerea masoneriei (1934); iniţiativa lui Carol al II-lea de a desfiinţa lojile masonice care-l criticau (1936); autodizolvarea masoneriei naţionale (1937); pentru detalii a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, pp. 188, 189, 192 şi 193-194.

[252] Interzicerea francmasoneriei în Portugalia (1931); interzicerea francmasoneriei în Germania (1933); iniţierea unei ample campanii antimasonice în Franţa (1935); promovarea unor amendamente antimasonice în Franţa de către anumiţi politicieni (1935); pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, pp. 181,188 şi 192.

[253] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 83-84.

[254] N. Titulescu, *Basarabia, pământ românesc...*, pp. 92-95.

[255] A.M.A.E., fond N. Titulescu, vol. VI, 1936-1941, f. 2521-2522. Telegramă descifrată din data de 14 septembrie 1936.

comunistă că anexase un teritoriu sovietic.

De asemenea, se conturează chiar ipoteza ca înlăturarea din guvern a ministrului Afacerilor Străine să fi fost realizată cu acordul masoneriei franceze. În acest cadru, un alt indiciu se profilează în favoarea ipotezei, dacă ne explicăm posibilitatea ca Parisul să nu fi protestat, întrucât cunoştea că la conducerea portofoliului de externe avea să fie numit un alt francofil, respectiv Victor Antonescu. În absenţa unor date concrete, nu reuşim decât să intuim motivul pentru care N. Titulescu ajunsese indezirabil în cercurile masonice franceze: încremenirea gândirii sale în proiectul naţional, şi nu în cel internaţionalist al M.O.F. O nemulţumire personală care se suprapunea, totuşi, peste una generală, având în vedere că, probabil, din cauza ascensiunii curentului naţionalist în ţara noastră, A.M.I. constatase că românii şi ortodocşii erau ostili organizaţiei (1935)[256].

Un indiciu al indezirabilităţii sale l-ar putea constitui, aşa cum am văzut, faptul că demiterea coincidea cu izbucnirea războiului civil în Spania, unde Franţa sprijinea cauza republicană, cu profunde conotaţii masonice, alături de U.R.S.S.. Deşi se situase de partea alianţei franco-sovietice, formată pentru a-i sprijini pe republicanii spanioli, credem că N. Titulescu nu era profund implicat cauzei internaţionaliste, rămânând ataşat intereselor naţionale. Acceptăm, mai degrabă, teza că diplomatul român nu a fost de acord cu solicitarea lui P. Cot de a ceda armament românesc în favoarea republicanilor[257], decât afirmaţiile echivoce făcute de Walter Roman în plin comunism[258], când la Bucureşti imaginea ministrului Afacerilor Străine se exploata deformat, exclusiv în scopuri propagandistice. O ipoteză care ar putea confirmată, indirect, de faptul că nici la Paris şi nici la Bucureşti nu au fost

[256] Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 191.

[257] În acord, cu ministrul Aerului, Nicolae Caranfil, N. Titulescu a cerut şi obţinut din partea guvernului şi a regelui un răspuns negativ, nedorind ca, prin susţinerea republicanilor din Spania, să afecteze procesul de înarmare a României; pentru detalii, a se vedea: Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 123.

[258] Walter Roman, *Salutul şi expresiunea recunoştinţei sincere*, în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 467-472.

[259] Jacques de Launay, *op. cit.*, pp. 123-124.

identificate documente care să ateste veridicitatea operării unei astfel de tranzacţii[259]. Trebuie să avem în vedere şi posibilitatea ca, prin acest refuz, N. Titulescu să nu fi indispus doar Franţa, ci şi U.R.S.S., dată fiind calitatea dovedită de agent sovietic a lui P. Cot, care prin solicitarea adresată diplomatului român ar fi putut reprezenta atât interesele Parisului, cât şi ale Moscovei.

Un motiv pentru care diplomatul a refuzat să ţină seama de cererea franceză constă în faptul că nu dorea să afecteze înzestrarea armatei române[260]. O afirmaţie verosimilă, dacă ne gândim că N. Titulescu ştia că unul dintre cele mai dificile capitole negociate la Paris îl constituia dotarea armatei române, care reprezenta, totodată, una dintre nemulţumirile profunde ale Franţei la adresa Bucureştiului[261]. De asemenea, din punct de vedere ideologic, ministrul Afacerilor Străine pare să fi fost incompatibil cu această alianţă internaţională ce susţinea cauza republicanilor spanioli. Identificăm foarte repede argumente în discursul public al lui N. Titulescu (1937), care ni-l prezintă, aşa cum vom vedea, partizanul ideii de Europa Unită fondată pe valorile democratice, şi nu pe cele totalitariste de extremă dreapta sau stânga[262]. Observăm că împărtăşea ideea europeană sub forma sa masonică tradiţională, care coincidea, totodată, cu interesele naţionale, deoarece reclama conservarea *statu-quo*-ului. Însă un indiciu solid al nesusţinerii necondiţionate a intereselor masoneriei franceze, reprezentate de guvernul Leon Blum, constă în temerea sa că ascensiunea comunismului în Franţa ar fi implicat o apropiere a lui I.V. Stalin de Adolf Hitler[263], fapt ce ar fi determinat, aşa cum se va şi întâmpla, reorganizarea sferelor de influenţă în Europa Centrală şi Orientală

---

[260] *Ibidem*, p. 123.

[261] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. V, 1934-1935, f. 2026. Telegramă descifrată din data de 03 aprilie 1935.

[262] Pentru detalii, a se vedea capitolul al II-lea al acestei lucrări.

[263] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 365. Credem că N. Titulescu a sugerat faptul că Moscova nu dorea să amplifice adversitatea lui Adolf Hitler împotriva Uniunii Sovietice, pentru că susţinuse Frontul Popular, care manifesta o accentuată opţiune comunistă din punct de vedere politic. (n.a.)

prin semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop.

Pe acest fond, nu excludem ca la Paris să se fi consimţit, în mod intenţionat, la crearea unui pretext care să-i permită Moscovei, aliatului din războiul civil spaniol, să nu-şi onoreze promisiunile faţă de România. Credem că a fost vorba de o sancţiune diplomatică aplicată Bucureştiului, care se dovedise un partener de negocieri extrem de dificil nu doar pentru U.R.S.S., ci chiar pentru Franţa, în pofida presiunilor exercitate pe linie politică şi masonică. O ipoteză de lucru care ar putea să se bazeze şi pe realitatea că ţara noastră nu juca un rol important în strategia franceză, de unde şi discriminarea Bucureştiului în raport cu Praga şi Varşovia, în momentul semnării tratatelor bilaterale (1925-1926), precum şi în cadrul A.M.I. (1925). Desigur, concluzia noastră nu se doreşte exclusivă, ci, aşa cum am precizat, doar vizează să completeze gama variată a cauzelor externe, care au stat la baza demiterii lui N. Titulescu, unde Germania, Italia şi chiar Polonia au avut o contribuţie importantă.

c. Cauze interne. Pe plan intern, determinarea exactă a influenţei masonice în înlăturarea din guvern a lui N. Titulescu este foarte complicată, din cauza poziţiei duplicitare a unor politicieni implicaţi în eveniment şi, mai ales, a evoluţiei ordinului naţional de la conducerea lui Constantin M. Moroiu la cea a lui Jean Pangal. M.L.N.R. a fost înfiinţată (1880) în scopul consolidării independenţei ţării (1877), fiind circumscrisă puterii prin calitatea de iniţiat a numeroşi demnitari. Apartenenţa la masonerie a unor importante personalităţi şi atmosfera discretă ce învăluia această organizaţie au făcut din M.L.N.R. un instrument eficient de promovare a intereselor naţionale. De asemenea, după modelul francez, loja naţională a fost strâns legată de armată, astfel că nu doar întemeietorul ordinului, ci şi mulţi alţi ofiţeri superiori au făcut parte din conducerea M.L.N.R.[264].

Observăm însă că, în perioada interbelică, masoneria naţională a regresat continuu, cel mai probabil această involuţie

[264] De exemplu, alături de Constantin M. Moroiu, au mai făcut parte din conducerea M.L.N.R. şi alţi ofiţeri superiori, precum Theodor Maltopol, Ioan T. Ulic (n.a.); pentru detalii, a se vedea Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, pp. 420 şi 570.

fiind într-o strânsă corelaţie cu starea precară a democraţiei din ţară. Realitatea nu se manifesta doar în plan naţional, ci şi la nivel european, unde masoneria, în special franceză, s-a compromis prin ingerinţa în războiul ideologic dintre totalitarismul comunist şi cel nazist. Cert este însă că masoneria românească şi-a diminuat, gradual, importanţa de factor ponderat în echilibrul puterilor, ajungând, într-un final, să fie înlocuită de camarilă drept centru ocult de putere în stat şi asociat unor structuri iniţiatice internaţionale[265]. Un exemplu semnificativ în acest sens îl identificăm în evoluţia Marelui Maestru Jean Pangal, care, după câte am văzut, în 1924, înfrunta, pentru interesele naţionale, chiar M.O.F., însă care, în 1934, figura pe lista persoanelor aservite Elenei Lupescu[266]. Subordonarea unei părţi însemnate a masoneriei faţă de camarilă s-a datorat nu doar modului oportunist de raportare a clasei politice faţă de ordinul naţional[267], ci, în opinia noastră, şi a eliminării influenţei armatei asupra structurii iniţiatice. Desigur, exista riscul ca, prin intermediul masoneriei, armata să fie angrenată în regizarea unor scenarii politice, aşa cum de altfel s-a întâmplat în cazul Restauraţiei (1930). Nu trebuie să uităm că, în 1929, au fost semnalate loji, dominate se pare de evrei, care făceau propagandă în rândul ofiţerilor iniţiaţi asupra necesităţii preluării tronului de către Carol al II-lea[268]. În această situaţie, apartenenţa la masonerie a numeroşi ofiţeri a constituit un punct vulnerabil nu doar al ordinului naţional, ci chiar al statului, pe care camarila l-a exploatat în mod eficient. Însă odată cu extinderea influenţei camarilei asupra masoneriei în detrimentul armatei, interesului naţional, urmărit de

[265] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 116.

[266] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi...*, p. 171. De altfel, Jean Pangal va fi numit, mai târziu, ministrul Propagandei (1938), implicându-se în crearea unei aure legendare lui Carol al II-lea; pentru detalii, a se vedea: Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 25.

[267] Este cunoscut cazul lui C. Argetoianu, care i-a solicitat lui Jean Pangal, subordonat politic, dar Mare maestru al M.L.N.R., de a-i acorda cel mai înalt grad (33), pentru a discuta de pe poziţii de egalitate cu Gustav Stresemann, deţinător al aceluiaşi grad în Germania (1926); pentru detalii, a se vedea: Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 297.

[268] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, pp. 174-175.

M.L.N.R., i s-a substituit cel de grup al ocultei din jurul Elenei Lupescu. Paradoxal, deşi anumite loji, unde activau ofiţeri, sprijiniseră preluarea tronului de către Carol al II-lea, în timpul regimului său, asupra cadrelor superioare s-au exercitat presiuni, pentru ca acestea să renunţe la calitatea de masoni. În 1931, a fost consemnată retragerea din masonerie a unor importanţi ofiţeri superiori, cel mai probabil, ca urmare a sugestiei conducerii armatei[269]. Situaţia ne confirmă, de fapt, preocuparea camarilei de a elimina influenţa armatei asupra lojii naţionale pentru a-şi putea aservi complet M.L.N.R.. Ordinul pare a fi în totalitate subordonat încă din 1933, când, la Conventul anual al M.L.N.R., s-a votat o moţiune prin care se cerea ca masoneria să facă un zid de nepătruns în jurul lui Carol al II-lea [270].

Afirmarea camarilei drept centru ocult de putere în detrimentul ordinului a presupus o diminuare a importanţei respectării ierarhiilor în interiorul structurii iniţiatice, afectând poziţia lui N. Titulescu. Nu excludem ca o astfel de realitate să fi fost constatată de însuşi N. Titulescu în cadrul relaţiilor cu alţi miniştri masoni din Guvernul Gh. Tătărescu (1934-1937). Ne referim la cazul lui I. Inculeţ, titular al portofoliului de interne, aflat într-un conflict permanent cu ministrul Afacerilor Străine pe parcursul lui 1936, anul demiterii sale[271]. Nu întâmplător, I. Inculeţ figura pe lista persoanele promovate în guvern de către Elena Lupescu, cu misiunea de a o ţine la curent cu intrigile împotriva Duduii[272]. Însă I. Inculeţ nu a fost un caz singular, pentru că un alt ministru, pe deplin subordonat Elenei Lupescu şi care a încercat în

---

[269] Încă din perioada 1928-1929, conducerea armatei ordonase o anchetă asupra ofiţerilor care aveau calitatea de membri ai lojilor din România; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, p. 180.

[270] *Ibidem*, p. 187.

[271] De altfel, în scrisoarea publică a lui Jean Pangal, care motiva decizia autodizolvării masoneriei naţionale, acesta acuza, printre altele, insubordonarea faţă de conducerea ordinului a lui I. Inculeţ; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, p. 194 şi 376.

[272] Se pare însă că I. Inculeţ nu era pe deplin aservit intereselor Elenei Lupescu; pentru detalii, a se vedea nota lui I. Pitulescu către E. Lupescu: Miruna Munteanu, *Serviciul privat de informaţii al Elenei Lupescu*, cotidianul „Ziua” nr. 2635 / 15.02.2009.

permanenţă să-l elimine din guvern pe N. Titulescu, era Richard Franasovici, titular al portofoliului lucrărilor publice şi comunicaţiilor[273].

Interesant este faptul că Richard Franasovici şi I. Inculeţ, alături de alte personalităţi, au protestat împotriva aşa-zisei politici rusofile a ministrului de externe (1935)[274]. Având în vedere apartenenţa lor la oculta patronată de Elena Lupescu, suspectată că reprezenta interese sovietice şi evreieşti, se profilează astfel din nou ideea că Moscova nu dorea în niciun caz semnarea unui tratat cu România şi că s-a folosit în acest sens de pretextul demiterii lui N. Titulescu pentru a nu-şi onora promisiunile. Desigur, nu trebuie să excludem nici varianta că atât I. Inculeţ, cât şi R. Franasovici au urmărit să profite de un context defavorabil lui N. Titulescu, fără a fi interesaţi de natura acestuia, pentru a-l compromite pe diplomat. Totuşi, credibilitatea acestei ipoteze este diminuată de faptul că I. Inculeţ şi R. Franasovici, reprezentând în guvern nu interese personale, ci de grup, ar fi fost anormal să susţină o iniţiativă ce afecta oculta Elenei Lupescu.

Pe acest fond, se conturează posibilitatea ca Uniunea Sovietică să fi fost mai degrabă interesată de menţinerea unei guvernări de dreapta, ostile comunismului, mai ales, aşa cum am observat, în condiţiile interne specifice anului 1936 din U.R.S.S.. De altfel, dacă analizăm opţiunea politicienilor aflaţi sub influenţa regelui sau a camarilei, nu ar trebui să ne surprindă că întâlnim foarte mulţi exponenţi ai spectrului de dreapta, dintre care o parte, inclusiv cu grad masonic, l-au sprijinit pe Carol al II-lea din perspectiva instaurării regimului autoritar (1938)[275]. În context, avansăm ipoteza ca oculta patronată de Elena Lupescu să fi urmărit, cu prioritate,

[273] *Ibidem.* Un ministru a cărui influenţă avea să se evidenţieze odată cu numirea, la sugestiile sale, a lui Gh. Tătărescu la conducerea guvernului de către regele Carol al II-lea; pentru detalii, a se vedea: Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 315.

[274] Tadeus Romer, *Contra lui Titulescu,* în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 474.

[275] De pildă, C. Argetoianu, Jean Pangal, Richard Franasovici, Gh Tătărescu, I. Inculeţ, Octavian Goga, Gheorghe Brătianu (n.a.).

controlul eşichierului politic de dreapta nu doar pentru a se conforma eventual intereselor sovietice, ci mai ales pentru a preveni potenţiale manifestări ostile împotriva evreilor din România. De altfel, dacă privim strict din acest ultim punct de vedere, planul pare să fi reuşit, dat fiind că până la abdicarea regelui Carol al II-lea (1940), în pofida existenţei unui curent antisemit, totuşi, nu a fost suprimat niciun evreu de către legionari[276].

Acest fond de concluzii reprezintă un argument solid ce îl situează încă o dată pe ministrul Afacerilor Străine în afara cercului de interese al Elenei Lupescu, care reuşise să-şi aservească importante pârghii de influenţă politice şi masonice. Consecinţa logică a preluării controlului asupra ordinului de către camarilă a fost autodizolvarea masoneriei româneşti (1937), fapt posibil şi datorită tendinţei unor importanţi reprezentanţi ai lojii naţionale de a se subordona regimului. Reprezentanţi de seamă ai masoneriei române, precum Jean Pangal, Mihail Sadoveanu şi Constantin Argetoianu, au susţinut regimul autoritar instituit de regele Carol al II-lea (1938), unde au ocupat demnităţi importante. Observăm că liderii ambelor fracţiuni ale M.L.N.R., respectiv Jean Pangal şi Mihail Sadoveanu, au devenit loiali regimului carlist, ceea ce ne face să credem că divizarea ordinului ar putea să fi fost impusă de camarilă pentru anumite scopuri, printre care se numără şi exercitarea unui control eficient asupra masoneriei. O astfel de ipoteză devine credibilă dacă avem în vedere că cele două fracţiuni s-au unit cu obedienţe exponente ale unor interese străine pe teritoriul României, în perioada 1933-1934, când ordinul naţional pare să fi fost aservit complet regimului Carol al II-lea. Astfel, în 1933, Federaţia Lojilor Simbolice de Rit Ioanit din Braşov se uneşte cu M.L.N.R., făcând parte, după divizare, din fracţiunea Jean Pangal, în timp ce, în 1934, fracţiunea M. Sadoveanu formează împreună cu M.O.R. Francmasoneria Română Unită[277].

---

[276] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 138.

[277] Pentru detalii cu privire la acest ultim aspect, a se vedea: Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, p. 186-188.

Pentru ca regele Carol al II-lea să-şi împlinească aspiraţiile politice (1938), ordinul naţional, promotor al unor idei democratice, incompatibile cu un regim autoritar, trebuia suprimat. Ambiţii politice pentru care obţinuse, aşa cum am văzut, acordul M.O.F. şi care au presupus excluderea din sfera puterii a persoanelor cu viziuni democratice, precum N. Titulescu (1936). De fapt, contextul ne reconfirmă poziţia duplicitară faţă de România adoptată de către M.O.F., care, deşi promova valorile democratice, sprijinea iniţiativa instaurării unui regim autoritar în ţară ce presupunea sacrificarea masoneriei naţionale şi a exponenţilor acesteia.

De asemenea, demiterea ministrului Afacerilor Străine trebuie privită în contextul european al epocii, marcat de ascensiunea fascismului, nazismului şi comunismului pe scena internaţională, nu doar ca o înfrângere a democraţiei în faţa totalitarismului, ci chiar ca o victorie a extremismului politic asupra masoneriei. Cauza este profundă şi se circumscrie nu doar duplicităţii M.O.F., ci şi realităţilor politice ale perioadei, unde remarcăm existenţa unui conflict disproporţionat între aceste forţe. Democraţia, pe fondul unui grad avansat de precaritate, nu se mai putea baza, la nivelul societăţii, decât pe elite, în timp ce totalitarismul reuşise să anime masele şi chiar să corupă o parte însemnată a intelectualităţii.

Opoziţia dintre N. Titulescu şi nucleul politico-masonic, coagulat în jurul lui Carol al II-lea şi Elenei Lupescu, a continuat să se manifeste şi pe timpul exilului (1936-1937; 1937-1941) ce a survenit ulterior demiterii din funcţia de ministru al Afacerilor Străine. Semnificativ este că, imediat după abdicarea regelui, la iniţiativa lui V.V. Tilea s-a format un grup al independenţilor din străinătate, din care făceau parte Richard Franasovici şi Jean Pangal, ce intenţiona constituirea unui guvern naţional la Londra (9 octombrie 1940). Deşi se zvonea că N. Titulescu urma să se alăture grupului de la Londra, fostul ministru al Afacerilor Străine ezita să sprijine o asemenea iniţiativă, deoarece era dirijată de Carol al II-

lea, şi nu dorea să-i creeze dificultăţi generalului I. Antonescu[278], care tocmai preluase conducerea statului.

*

Se poate spune că apartenenţa lui N. Titulescu la masonerie a influenţat profund cariera sa politică şi diplomatică, situându-l adesea pe acesta în centrul unor momente decisive pentru destinul României şi chiar al Europei. Calitatea de mason a reprezentat, în cazul lui N. Titulescu, o pârghie eficientă de care diplomatul s-a folosit, în activitatea sa, pentru realizarea intereselor naţionale. De altfel, acţiunile sale diplomatice, dublate de o filieră masonică, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul altor personalităţi, par să se fi circumscris unei strategii complexe a statului român ce viza realizarea obiectivelor naţionale inclusiv prin folosirea unor canale de influenţă de natură iniţiatică. Însă apartenenţa la elita masonică internaţională avea, totuşi, să vulnerabilizeze imaginea lui N. Titulescu, mai ales că la adresa diplomatului român s-au formulat grave speculaţii. O analiză atentă însă a faptelor sale, bazată pe studiul documentelor, îl situează pe N. Titulescu în afara oricăror suspiciuni ce îi pun la îndoială loialitatea faţă de ţară.

[278] Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, *Documente S.S.I. despre viaţa politică din România (6 septembrie 1940-23 august 1944)*, Editura INST, Bucureşti, 2005, p. 31. Se citează o sursă secretă din A.N.I.C., fond *P.C.M.-S.S.I.*, dosar 5 / 1940, f. 3.

II. Europa Unită, între ideal masonic şi interes naţional

a. Context internaţional. Justificarea tratării subiectului constă în faptul că ideea, fie în concepţia sa democratică – a unei Europe aparţinând tuturor naţiunilor, fie în viziunea totalitaristă – a unei Europe aflată sub dominaţia unui singur popor, a reprezentat una dintre dezbaterile politice semnificative ale secolului al XX-lea. De asemenea, apreciem că abordarea temei se dovedeşte de actualitate, mai ales că, în prezent, procesul de integrare europeană priveşte în mod direct atât România, cât şi Europa Orientală. Ideea deosebit de importantă, care s-a aflat, aproape în permanenţă, în centrul atenţiei întregii comunităţi europene din veacul anterior, nu avea cum să se sustragă şi preocupărilor lui N. Titulescu. Experienţa de viaţă, formaţia lui intelectuală şi apartenenţa la elita masonică internaţională l-au determinat să îmbrăţişeze cauza democratică a acestui impresionant proiect european.

Însă eforturile sale, depuse, alături de alţi politicieni democraţi ai vremii, pentru construcţia edificiului comun european, le privim într-un context istoric mai amplu. Din acest motiv, împărtăşim punctul de vedere că iniţiativele lui Aristide Briand, Eduard Benes sau N. Titulescu din perioada interbelică nu reprezentau decât tentative de materializare a unor preocupări filozofice. Ascendenţa ideii Europei Unite îşi avea originea în concepţiile lui Immanuel Kant, afirmându-se ca o reacţie la discursul privind declinul Europei. Nu întâmplător, criza identitară, ce afecta continentul după prima conflagraţie mondială, a asigurat cadrul reluării ideii la Edmund Husserl, Johan Huizinga, Nikolai Berdiaev, Georges Bernanos, Romano Guardini sau Luigi Sturzo. Aceşti gânditori insistau că nu trebuia căutată identitatea Europei doar în cuceririle ştiinţei şi tehnicii, ci în intuiţiile asupra omului:

raţionalitate, libertate, justiţie, drept, solidaritate[279].

Realităţile socio-politice din perioada interbelică au favorizat repunerea în discuţie a ideii filozofice, având în vedere că Europa declanşase un război mondial sinucigaş, care i-a afectat grav hegemonia mondială, fiind nevoită să suporte concurenţa unor centre de putere extracontinentale (Japonia şi, mai ales, Statele Unite)[280]. Totuşi, a fost vorba de o victorie a democraţiei, susţinută de masonerie, împotriva autoritarismului, fondată pe principiile revoluţionare de la 1789, promovate insistent de masonerie (libertate, egalitate şi fraternitate), fapt ce a permis dezvoltarea cadrului ideologic necesar manifestării proiectului european. De asemenea, observăm că pe ruinele unor imperii din Europa Centrală şi de Est, prăbuşite sub povara războiului, s-au clădit noi state, la temelia cărora era aşezat principiul naţionalităţilor (1918), aşa cum de altfel fusese proclamat în 1789. Aceste noi realităţi internaţionale au stimulat şi aplicarea unor formule inedite de cooperare interstatală, care urmăreau menţinerea păcii, prin asigurarea prosperităţii şi securităţii popoarelor, împiedicând repetarea şocului traumatizant al războiului. Concret, constatăm că reluarea ideii federale a îmbrăcat haina unor multiple proiecte regionale şi continentale, dintre care s-au remarcat: Confederaţia Danubiană (1918-1920), Mica Înţelegere (1920-1938), Uniunea Paneuropeană (1923), Uniunea Europeană (1929-1930), Uniunea vamală austro-germană (1931), Confederaţia Danubiană (1932) şi Înţelegerea Balcanică (1934-1940)[281]. Pe acest fond, se contura existenţa unei preocupări deosebite a statului român în susţinerea proiectului

[279] Coneliu Leu, *Reintroducere în personalism*, Editura „Realitatea”, Bucureşti, 2000, p. 46.

[280] Serge Bernstein, Pierre Milza, *op. cit.*, pp. 33-34.

[281] Precizăm că asemenea preocupări, cu implicaţii pentru destinul societăţii europene din secolul al XX-lea, s-au regăsit şi în gândirea românească. În acest sens, îl amintim pe Aurel C. Popovici, care reuşise să-l convingă şi pe moştenitorul tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, în legătură cu necesitatea restructurării statului dualist pe baze federaliste; pentru detalii, a se vedea: J. C. Drăgan, Otto de Habsburg, Marco Pons, Alexander Randa, Franz Wolf, *Aurel C. Popovici*, în colecţia „Les précurseurs de l’européenisme”, nr. 1, Fondation européenne Drăgan, Milano, 1977, pp. 13-26.

european deoarece reprezenta un instrument politico-diplomatic suplimentar ce asigura realizarea intereselor naţionale din mai multe puncte de vedere.

b. Interese politice: prevenirea revizionismului şi conservarea *statu-quo*-ului. Perioada interbelică marchează debutul tentativei de materializare în plan politic a idealului masonic de Europă Unită (1929), prin intermediul lui Aristide Briand, ministrul de Externe al Franţei[282]. Nu trebuie să uităm că proiectul Statelor Unite ale Europei a fost o idee masonică apărută în secolul al XIX-lea (1850) şi, nu întâmplător, a fost supusă dezbaterii inclusiv în cadrul unor loji româneşti în timpul lansării acesteia de către Aristide Briand[283]. De asemenea, se impune să remarcăm faptul că acest concept a fost promovat cu insistenţă de cercurile politico-masonice franceze într-un context istoric marcat de deteriorarea poziţiei Parisului pe scena internaţională.

N. Titulescu a fost un important susţinător al ideii lui Aristide Briand, de construcţie, pe baze federaliste, a Europei Unite, mai ales că aceasta reprezenta un instrument de conservare a *statu-quo*-ului pe continent[284]. Diplomatul român a avut o viziune similară lui Aristide Briand asupra proiectului european, dat fiind că prin crearea unui nou organism federal nu înţelegea realizarea unui suprastat, ci o asociere voluntară a ţărilor independente, care îşi asumau responsabilitatea de a respecta legile internaţionale, în virtutea propriei suveranităţi[285]. În pofida scopului nobil invocat, ideea lui Aristide Briand era vulnerabilă, fiind prezentată într-o formă imprecisă şi chiar nelipsită de contradicţii, în special cu privire la caracterul federal al structurii[286].

---

[282] Deşi există indicii privind apartenenţa lui Aristide Briand la masonerie, totuşi, în literatura de specialitate, calitatea de iniţiat a acestuia reprezintă un subiect controversat. (n.a.)

[283] Horia Nestorescu-Bălceşti, *op. cit.*, pp. 63 şi 185.

[284] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice…*, p. 329.

[285] Savel Rădulescu, *Titulescu*, în *Diplomaţi iluştri*, vol. I, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 406.

[286] Anne-Marie Saint-Gillep, *La „Paneurope": un débat d'idées dans l'entre-deux-guerres*, Presses Paris Sorbonne, 2003, p. 177. Discursul lui Aristide Briand de la

Însă preocuparea lui N. Titulescu faţă de proiect se justifica, într-o măsură importantă, aşa cum, de altfel, vom încerca să demonstrăm, prin faptul că menţinerea suveranităţii şi integrităţii teritoriale, reclamată de ideea europeană, nu făcea decât să favorizeze politica României de consolidare a unităţii naţionale. Din această perspectivă, am putea spune că, pentru N. Titulescu, conceptul de Europa Unită era privit, în principal, prin prisma realizării intereselor naţionale şi, în secundar, ca deziderat masonic. Poziţia lui N. Titulescu era favorizată, aşa cum se întâmplase în mod fericit pentru România în 1918, de existenţa pe această temă a unei convergenţe între obiectivele masoneriei internaţionale şi interesele româneşti.

Contextul în care a fost lansat proiectul lui Aristide Briand, pe fondul eşuării încercărilor de punere de acord a Pactului Braind-Kellogg cu Pactul Societăţii Naţiunilor[287], impunea statului român să se pronunţe categoric pentru Europa Unită. Nu excludem ca Bucureştiul să fi insistat, prin N. Titulescu, pentru promovarea soluţiei europene deoarece opta neechivoc în favoarea menţinerii ordinii internaţionale, spre deosebire de Pactul Briand-Kellogg, care generase serioase temeri în România, fiind interpretat de ţările revanşarde ca un instrument de revizuire legală a tratatelor de pace[288]. O asemenea ipoteză o susţinem inclusiv prin referirile la concepţia lui N. Titulescu asupra necesităţii punerii în aplicare a proiectului european. Pentru diplomatul român, crearea Uniunii Europene reprezenta o iniţiativă care facilita cooperarea dintre popoare în vederea rezolvării, pe cale paşnică, a problemelor, ferindu-le de spectrul războiului. Acest fapt ar fi permis, totodată, ţărilor europene să se consacre cu mai multă hotărâre şi mai multă

Societatea Naţiunilor (septembrie 1929), prin care lansa proiectul european nu era, din punct de vedere juridic, clar: formula „un fel de legătură federală" stabilită între state era imprecisă şi era contradictorie cu anumite expresii din text (asociere şi menţinerea suveranităţii, termeni ce sunt în contradicţie cu ideea federală); pentru detalii, a se vedea: Elisabeth du Reau, *L'idée d'Europe au XXe siècle: des mythes aux réalités*, Editions Complexe, 2001, pp. 102-103.

[287] Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 142.

[288] *Ibidem*, p. 139-142.

libertate pentru îndeplinirea obligaţiilor în calitate de membre ale Ligii Naţiunilor[289].

Era necesar ca iniţiativa lui Aristide Briand să fie sprijinită şi pentru că mijloacele de realizare a acesteia ar fi presupus semnarea unui pact general, care să funcţioneze similar Societăţii Naţiunilor[290]. Perspectiva nu făcea decât să consolideze poziţia Ligii Naţiunilor în mecanismul de conservare a *statu-quo*-ului, fapt deosebit de important, dat fiind că organismul internaţional juca un rol decisiv în strategia diplomaţiei româneşti. Pe acest fond, nu suntem surprinşi să-l vedem pe N. Titulescu implicat în promovarea ideii europene din fotoliul de preşedinte al Adunării forului de la Geneva. Astfel, cu prilejul închiderii celei de a XI-a sesiuni ordinare (1930), diplomatul român sublinia că, având în vedere importanţa sa, dezbaterea problemei Uniunii Federale a Europei urma să rămână pe ordinea de zi a lucrărilor organismului internaţional, pe acelaşi plan ca problemele arbitrajului, securităţii sau dezarmării, până în momentul în care va fi rezolvată în mod definitiv[291].

Se impune să subliniem că, deşi sprijinea proiectul lui Aristide Briand, punctele de convergenţă dintre concepţiile lui N. Titulescu şi diplomatul francez cunoşteau anumite limite, deoarece la Paris viziunea europeană se circumscria unui plan mai amplu. Imediat după sfârşitul războiului mondial, Aristide Briand era ferm convins că Franţa devenise incapabilă să-şi mai impună politica la nivel mondial, astfel că Europa trebuia să se unească pentru a rezista ascensiunii puterilor extracontinentale[292]. Nucleul în jurul căruia trebuia să se coaguleze uniunea se baza pe reconcilierea franco-germană, promovând o politică având un profund caracter

---

[289] Nicolae Titulescu, *Progresul ideii de pace*, în *Discursuri…*, p. 362.

[290] Pactul general urma să funcţioneze prin trei organe: Conferinţa europeană, Comitetul politic permanent şi Secretariatul, fiind o copie fidelă a Ligii Naţiunilor; pentru detalii, a se vedea: Viorica Moisuc, *op. cit.*, p.143.

[291] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice...*, p. 333.

[292] Elisabeth du Reau, *op. cit.*, pp. 98-99. Constatăm că, la originea ideii, Aristide Briand nu făcea decât să reia discursul lui Immanuel Kant privind declinul Europei. (n.a.)

continental[293]. Credem însă că această iniţiativă nu a făcut decât să afecteze relaţiile Franţei cu Anglia, mai ales că Londra suspectase, în permanenţă, Parisul că urmăreşte să promoveze o politică hegemonică pe continent[294]. În realitate, apreciem că Franţa căuta, pe lângă consolidarea Europei, mai degrabă, o formulă pacifistă pentru a se feri de spectrul revizionismului german, care să completeze soluţia de încercuire militară a Berlinului cu sprijinul aliaţilor răsăriteni[295]. În acest ultim punct, observăm că interferează viziunea lui Aristide Briand cu cea a lui N. Titulescu, care au înţeles eficienţa ideii europene pentru prevenirea revizionismului, chiar dacă aceasta îmbrăca evident haina masonică a dezideratului de pace universală.

În concepţia diplomatului român, materializarea ideii europene nu se putea realiza decât prin spiritualizarea frontierelor, formulă care ar fi facilitat schimbul cultural, în sensul larg al cuvântului, dintre popoare şi care poate fi identificată, în prezent, ca unul dintre fundamentele Uniunii Europene. Ideea de spiritualizare a frontierelor presupunea crearea unei noi Europe, care să reprezinte o patrie unică a tuturor naţiunilor, întemeiată pe sentimentele de afecţiune pe care oamenii de pretutindeni le aveau pentru propria ţară[296]. Credem că, prin aplicarea acestei formule, N. Titulescu dorea să prevină tendinţele izolaţioniste ale unor ţări, care afectau colaborarea dintre naţiuni şi, implicit, periclitau stabilitatea în relaţiile interstatale. Însă o particularitate a gândirii diplomatului român, pe care o surprindem, constă în faptul că dorea, într-o măsură importantă, să se folosească de ideea europeană pentru a estompa intenţiile revizioniste manifestate la frontierele ţării.

Din perspectiva combaterii revizionismului sovietic, interesul naţional pentru susţinerea planului francez se justifica din

---

[293] *Ibidem.*

[294] *Ibidem*, p. 110.

[295] De altfel, la Paris, se aprecia că prin reconcilierea franco-germană se asigura, mai întâi, securitatea Franţei şi, apoi, cea a Europei; pentru detalii, a se vedea: Elisabeth du Reau, *op. cit.*, p. 99.

[296] Corneliu Coposu, *Iuliu Maniu – Nicolae Titulescu: o mare prietenie,* în *Pro şi contra Titulescu…*, p. 152.

nevoia de a beneficia de solidaritate internaţională, pe care o implica Europa Unită. Constatăm că, la Bucureşti, se dorea integrarea într-un sistem care să asigure României securitatea pe fondul derulării, de către Moscova, a unor acţiuni de destabilizare economică a Europei, în general, şi a ţării noastre, în particular. Nu întâmplător, preocuparea Bucureştiului faţă de proiectul lui Aristide Briand s-a manifestat pe fondul politicii de *dumping* aplicată de sovietici împotriva principalelor produse de export românesc: cereale, petrol şi lemn (1930). Pe cale de consecinţă, *dumpingul* sovietic devenise o armă ingenioasă şi perfidă, mai puţin costisitoare, dar mult mai eficientă decât propaganda Cominternului. Din acest motiv, Bucureştiul considera că apariţia contextului internaţional favorabil desfăşurării negocierilor în vederea creării uniunii economice ar fi permis dejucarea manevrelor destabilizatoare ale Moscovei prin afirmarea solidarităţii statelor europene. În vederea contracarării politicii de *dumping* a Uniunii Sovietice, România viza să-şi intensifice derularea acţiunilor economice spre Marea Neagră, sens în care intenţiona să întreprindă lucrări de amploare pentru extinderea portului Constanţa[297]. Agresiunile economice la adresa României surveneau imediat zvonurilor lansate de Moscova în mediul diplomatic internaţional cu privire la iminenţa unui atac militar sovietic împotriva ţării noastre[298]. În continuarea eforturilor depuse pe această linie, N. Titulescu a încercat să profite de contextul dezbaterilor din cadrul comisiei de studii pentru Uniunea Europeană formată la nivelul forului de la Geneva, pentru a atenua agresivitatea sovietică împotriva României. Astfel, cu prilejul discuţiilor de la nivelul comisiei, diplomatul român se pronunţa în favoarea cooptării unor ţări din afara continentului sau a Ligii Naţiunilor în edificarea sistemului european, printre care U.R.S.S.,

[297] A.D.B.R., Fonds 98 AL, cutia 636, *Articole de presă despre situaţia politică în Europa Orientală, Rusia, România etc.*, revista *Entente Internationale contre la III-e Internationale*, articol nesemnat, intitulat *Le dumping soviétique et la Roumanie*, p. 12-13.

[298] Pentru detalii, a se vedea capitolul I al prezentei lucrări.

dar şi Turcia[299]. Nu excludem chiar ca, prin această iniţiativă, delegatul român să fi urmărit doar să sublinieze intenţiile pacifiste ale Bucureştiului şi, implicit, să pună Moscova într-o situaţie incomodă. În susţinerea ipotezei, ar putea fi reţinut faptul că, în numele internaţionalismului, regimul comunist respingea ideea europeană pe care o considera un instrument al imperialismului capitalist[300]. Astfel, Evgheni Gnedin, colaborator la Comisariatului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., a publicat un articol în care aprecia că ideea europeană urmărea, în realitate, trei obiective: înfiinţarea unei alianţe militare sub hegemonia franceză, crearea unui bloc de state industriale din Europa Occidentală împotriva U.R.S.S. şi contracararea expansiunii comunismului pe mapamond[301].

Observăm că, deşi proiectul lui Aristide Briand eşuase, odată cu desfiinţarea Comisiei de studiu din cadrul Ligii Naţiunilor, care a survenit imediat după dispariţia diplomatului francez (1932)[302], N. Titulescu a continuat să aplice soluţia europeană pentru a combate revizionismul împotriva statului român, chiar din poziţia de coordonator al portofoliului de externe (1932-1936). Astfel, ministrul Afacerilor Străine a urmărit să exploateze contextul dezbaterilor publice referitoare la rezolvarea problemelor economice în cadrul Europei Unite, pentru a atenua pretenţiile revanşarde ale Ungariei. În acest sens, cu prilejul unui interviu acordat presei maghiare, N. Titulescu

---

[299] În opinia sa, membrii comisiei de studii pentru Uniunea Europeană formată la nivelul forului de la Geneva, care analizau chestiunea în cauză, nu trebuiau să se pronunţe, în mod exclusiv, împotriva unui stat ce putea, din diferite motive, să pretindă că făcea parte din Europa. De altfel, diplomatul român ţinea să precizeze că membrii comisiei nu fuseseră mandataţi de a defini ce reprezintă Europa, pentru că aceasta constituia o controversă, ce nu putea fi rezolvată niciodată; pentru detalii, a se vedea: Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice...*, p. 355-356.

[300] Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, p. 312.

[301] Sabine Dulline, *Litvinov, les diplomates soviétiques et l'Europe au seuil des années 1930*, în *L'URSS et l'Europe dans les années 20: actes du colloque organisé à Moscou les 2 et 3 octobre 1997. Mondes contemporains*, coord. Mikhail Matveevich Narinskii, Presses Paris Sorbonne, 2000, p.161.

[302] Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, p. 178.

afirma dorinţa României de a întinde o mână prietenească Ungariei pentru împlinirea visului european ce presupunea asigurarea păcii între ţărilesituate în partea centrală a continentului. Prin satisfacerea reciprocă a necesităţilor economice,prin tratamentul echitabil aplicat minorităţilor naţionale, prin starea de spirit creată de comunitatea activă de interese, Bucureştiul şi Budapesta puteau realiza, într-o perioadă marcată de grave tensiuni, unul dintre cele mai de seamă deziderate ale timpului, respectiv spiritualizarea frontierelor[303]. Nu putem însă să desprindem contextul internaţional în care N. Titulescu a făcut această propunere Ungariei, şi anume reorganizarea Micii Înţelegeri, ce urmărea consolidarea *statu-quo*-ului (1933). Credem că ministrul Afacerilor Străine a încercat să profite de acest moment, în care România se situa pe o poziţie consolidată la nivel regional, pentru a coopta Ungaria în sistemul de cooperare din Europa Centrală, ce ar fi însemnat menţinerea ordinii internaţionale în bazinul dunărean. Prin dezvoltarea unui cadru de colaborare cu Ungaria se compensa eşecul planului André Tardieu (1932) şi s-ar fi prevenit direcţionarea politicii maghiare spre Italia şi, mai ales, Germania, care manifesta atitudini revizioniste violente, odată cu accederea la putere a lui Adolf Hitler (ianuarie 1933).

Soluţia Europei Unite pentru contracararea revizionismului nu putea să nu privească şi pretenţiile revanşarde ale Sofiei. Formula a fost invocată de diplomatul român cu prilejul creării Înţelegerii Balcanice (ianuarie 1934), unde sesizăm trimiterea indirectă pe care a făcut-o la adresa Bulgariei. Şi cu acest prilej, ideea centrală a lui N. Titulescu se baza pe convingerea sa asupra necesităţii înlăturării barierelor dintre oameni, adică a frontierele politice dintre statele Antantei Balcanice. Un demers nobil, pe care era dispus să-l întreprindă, alături de ţările ce recunosc definitiv şi loial graniţele alianţei regionale, printr-o vastă muncă politică şi

[303] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. IV, 1932-1933, f. 1525. Interviu acordat corespondentului cotidianului maghiar „Az Est", de către N. Titulescu, şi publicat în ziarul „Lupta" din data de 28 ianuarie 1933.

economică în scopul devalorizării graduale a frontierelor, până la spiritualizarea lor[304]. Subliniem, şi în acest caz, că, pentru înţelegerea motivaţiei reale a propunerii lui N. Titulescu, trebuie să ne referim la contextul internaţional. Urmărind consolidarea *statu-quo*-ului şi descurajarea revizionismului, ministrul Afacerilor Străine a vizat să extindă sistemul de securitate în partea de sud-est a continentului, susţinând înfiinţarea, după modelul Micii Înţelegeri, a unei alianţe regionale similare, Antanta Balcanică, din care ar fi trebuit să facă parte Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România şi Turcia. Însă alianţa nu s-a putut realiza în formula preconizată, din cauza refuzului Albaniei şi a Bulgariei urmare a presiunilor italo-germane exercitate asupra Sofiei, şi italiene, în cazul Tiranei[305]. Pe acest fond, remarcăm intenţia lui N. Titulescu, care, prin invocarea ideii europene, sublinia varianta diplomatică, ce ar fi permis Bulgariei aderarea, în perspectivă, la Antanta Balcanică. De fapt, credem că, implicit, ministrul român urmărea prevenirea transformării Sofiei, de către Roma şi Berlin, într-un instrument contra intereselor celorlalte state aliate din regiune, care se pronunţau ferm pentru menţinerea ordinii internaţionale în Balcani.

Analizând modul cum diplomatul român s-a raportat la prevenirea revizionismului sovietic, maghiar şi bulgar prin spiritualizarea frontierelor, se impune să nuanţăm concepţia sa asupra proiectul european. Pe de o parte, considerăm evident faptul că reorganizarea Micii Înţelegeri şi înfiinţarea Antantei Balcanice, care s-au legat strâns de numele ministrului Afacerilor Străine, erau circumscrise ideii europene ca deziderat masonic de asigurare a păcii universale. Aceste iniţiative le acceptăm şi prin prisma parcurgerii unor etape la nivel regional, pentru crearea Europei Unite, mai ales că urmăreau să impună o uniformizare a instituţiilor politico-economice în partea centrală şi răsăriteană a continentului.

---

[304] *Ibidem*, vol. V, 1934-1935, f. 1799-1801. Discurs rostit de N. Titulescu la dineul oficial oferit de guvernul elen cu ocazia semnării Pactului de Înţelegere Balcanică din data de 9 februarie1934.

[305] Ion Calafeteanu, *Politică şi interes naţional*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 151.

De altfel, concluzia este justificată atât timp cât, parţial, aceste sisteme se înscriau pe linia gândirii lui Aristide Briand şi se inspirau din proiectul său referitor la Uniunea Europeană[306]. Însă, pe de altă parte, posibilitatea realizării intereselor naţionale prin folosirea pârghiilor masoneriei şi democraţiei internaţionale este singurul unghi din care privim şi acceptăm concluzia că N. Titulescu a reuşit să rămână român, fiind în acelaşi timp european[307].

N. Titulescu a rămas profund ataşat de proiectul european chiar şi după îndepărtarea sa de la conducerea portofoliului de externe. Observăm că fostul ministru al Afacerilor Străine a continuat să privească ideea europeană ca o soluţie pentru contracararea revizionismului şi totalitarismului. De altfel, temerile sale erau strâns legate de ascensiunea regimurilor totalitare, care nu doar periclita afirmarea ideii europene, ci îndrepta umanitatea cu paşi repezi spre o nouă conflagraţie. Era vorba, în concepţia lui N. Titulescu, de o profundă criză internaţională cauzată de: a) pasivitatea faţă de lupta dintre ideologiile totalitariste, care afecta încrederea societăţii în democraţie, apreciată ca fiind mult prea slabă pentru a fi victorioasă într-o confruntare cu doctrinele extremiste; b) încălcarea, în mod repetat, a legii internaţionale, fără sancţionarea statelor vinovate; c) erodarea credibilităţii Ligii Naţiunilor, ca punct de sprijin şi ca instrument pentru menţinerea stabilităţii la nivelul relaţiilor interstatale[308].

Pentru N. Titulescu, efectul pasivităţii, mai ales a opiniei publice din Franţa, consta în faptul că Parisul, care reprezenta o putere garantă a sistemului internaţional şi promotoare a ideii europene, se afla pe punctul de a-şi pierde poziţiile deţinute în Europa Centrală şi Orientală[309]. Constatăm că diplomatul român

---

[306] Campus Eliza, *Statele mici şi mijlocii din centrul şi sud-estul Europei în relaţiile internaţionale*, Editura Politică, Bucureşti, 1988, pp. 90, 96 şi 102.

[307] Adrian Năstase, *Nicolae Titulescu – contemporanul nostru*, Editura Metropol, Bucureşti, 1995, p. 145.

[308] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. V, 1934-1935, f. 2596. Conferinţă ţinută de N. Titulescu la Bordeaux, la data de 27 iunie 1937, la Congresul *Asociaţiei mutilaţilor şi a foştilor luptători.*

[309] *Ibidem.*

continua să se raporteze la dezideratul european ca fiind un proiect francez strâns legat de situaţia aliaţilor săi din centrul şi estul continentului, ceea ce însemna că N. Titulescu a rămas fidel ideii realizării intereselor naţionale cu sprijin francez şi după înlăturarea sa din guvern.

Riscurile la adresa Franţei se datorau faptului că, în răsăritul Europei, societăţile civile erau ademenite să creadă ca fiind mai puternice ţările autoritare / totalitare şi revizioniste, pe care diplomatul român le descria subtil ca state care ţineau discursuri energice, se pregăteau de război în timp ce negociau şi considerau dreptul de a-şi face singure dreptate ca fiind un postulat de onoare naţională. Impresia lui N. Titulescu era că Europa îşi căuta unitatea fie prin impunerea totalitarismului de extremă dreaptă, fie a celui de extremă stângă[310] şi în niciun caz în jurul ideii europene promovate de masoneria internaţională. În context, subliniem că diplomatul român nu făcea decât să-şi exprime temerile cu privire la perspectiva războiului pe care ar fi impus-o extremismul politic. În argumentare, reţinem că unul dintre scopurile esenţiale urmărite de proiectul lui Aristide Briand consta în faptul că se dorea inaugurarea unei altfel de căi la soluţiile propuse de internaţionalismul comunist şi mişcările şovine de pe continent[311].

Pe acest fond, devine explicabilă poziţia intransigentă a fostului ministru al Afacerilor Străine, care solicita opiniei publice franceze să respingă doctrinele extremiste, militând ca unitatea Europei să se realizeze prin invocarea democraţiei, aşa cum, de altfel, se practica în numeroase ţări, precum Statele Unite, Elveţia, Olanda, statele scandinave. În niciun caz, nu trebuia ca, în schimbul disciplinei impresionante pe care o presupuneau regimurile totalitare, să se sacrifice libertatea de gândire şi acţiune, deoarece, pentru N. Titulescu, se puteau obţine ambele în acelaşi timp, aşa cum era cazul Angliei[312].

c. Interese economice: rezolvarea problemelor din

[310] *Ibidem*, f. 2596-2597.
[311] Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, p. 185.
[312] A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, Documente, vol. VI, f. 2597.

agricultură. O particularitate care a reţinut atenţia diplomaţiei româneşti a constat în faptul că planul francez îşi propunea să amelioreze criza economică, insistând pentru subordonarea chestiunilor de ordin politic celor de natură financiară. Acest proiect urma să pună accentul pe ideea de uniune, şi nu de unitate, evidenţiind faptul că suveranitatea fiecărui stat membru era respectată şi că solidaritatea dintre ţări ar fi permis înfiinţarea unei pieţe comune şi o politică vamală adecvată[313].

N. Titulescu acorda importanţă deosebită intensificării schimburilor economice dintre state, ca parte importantă a procesului de integrare politică, mai ales între ţările membre ale structurilor regionale. Cooperarea economică reprezenta principala modalitate de asigurare a stabilităţii relaţiilor pe plan internaţional, apreciind că exista o interdependenţă între colaborarea economică şi situaţia politică. Prin realizarea de acorduri comerciale era facilitată apropierea dintre state şi, în mod implicit, cooperarea internaţională pentru menţinerea păcii. De altfel, considera că prin iniţierea de relaţii economice se puteau stabili raporturi politice între ţări, iar mai mult decât atât, acordurile comerciale reprezentau chiar preludiul relaţiilor dintre state având concepţii politice diferite[314]. Poate că nu întâmplător îl întâlnim pe N. Titulescu încercând, în discuţiile sale cu B. Mussolini, să-l convingă pe Duce referitor la utilitatea ideii europene, insistând asupra faptului că frontierele trebuiau spiritualizate prin acorduri economice[315]. N. Titulescu era, totuşi, conştient că schimburile economice internaţionale presupuneau respectarea personalităţii şi a capacităţii creatoare a fiecărei naţiuni, fără niciun fel de ingerinţă în afacerile interne ale vreunei ţări[316]. Afirmaţia ne sugerează existenţa unei anumite rigidităţi, la diplomatul român, care îşi exprima temerea că, prin cooperarea economică în cadrul Europei Unite, să se poată influenţa situaţia politică internă a uni stat. Desigur, această

[313] Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă…*, p. 106.
[314] Savel Rădulescu, *op. cit.*, pp. 408- 409.
[315] Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 64.
[316] Savel Rădulescu, *op. cit.*, p. 409.

interpretare ni-l înfăţişează într-o nouă ipostază de avocat intransigent al drepturilor statelor mici şi mijlocii, printre care se număra şi România. Însă suntem, mai degrabă, preocupaţi să ne exprimăm dubiile că N. Titulescu era dispus să accepte pe deplin aplicarea ideii europene, care presupunea, într-o mai mică sau mai mare măsură, afectarea suveranităţii României. De altfel, diplomatul avea să se înscrie pe linia gândirii majorităţii ţărilor implicate în dezbaterea proiectului european, având în vedere că numai Olanda se pronunţase neechivoc cu privire la faptul că, pentru a deveni funcţională, uniunea trebuia să se fondeze pe consimţământul statelor de a li se limita atributele[317].

Constatăm la N. Titulescu faptul că depresiunea economică ar fi trebuit să reprezinte un prilej de afirmare a solidarităţii dintre popoare şi nu, aşa cum, din păcate, avea să se întâmple, un context favorabil ascensiunii curentelor politice totalitare. Urmărind, evident, un scop naţional, observăm că, în concepţia sa, ameliorarea situaţiei economice presupunea ca statele să acţioneze cu prioritate în domeniul agricol, care presupunea abordarea imediată a două aspecte reale de reuşită: vânzarea stocurilor disponibile de cereale din recolta anului 1930 şi acordarea de credite agricole[318]. Latura economică a ideii europene reprezenta pentru N. Titulescu soluţionarea, cu sprijinul statelor dezvoltate din Europa Occidentală, a dificultăţilor ce afectau ţările agricole din centrul şi răsăritul continentului, printre care se număra şi România. Prin această colaborare, se asigura cadrul necesar realizării idealului de Europa Unită, motiv pentru care diplomatul român a propus luarea unor măsuri în vederea dezvoltări relaţiilor de cooperare interstatală[319].

Intervenţia diplomatului român, în cadrul dezbaterilor

---

[317] Elisabeth du Reau, *op. cit.*, p. 111.

[318] Cele două probleme trebuiau să formeze un tot indivizibil, deoarece rezolvarea lor concomitentă ar fi pus la dispoziţie statelor interesate mijloace diverse, specifice situaţiei economice a fiecăruia, şi ar fi asigurat realizarea unei forme de întrajutorare europeană. pentru detalii, a se vedea: Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice...*, p. 358.

[319] *Ibidem*, p. 359-360.

Comisiei de studiu a problemei Uniunii Europene înfiinţate la nivelul Ligii Naţiunilor (septembrie 1930-septembrie 1932), a survenit pe fondul discuţiilor referitoare la înfiinţarea pieţei unice europene[320]. Astfel analiza propunerilor sale evidenţiază preocuparea pentru crearea unui mecanism de colaborare între statele industrializate din vest şi cele agricole din estul continentului. Credem că necesitatea dezvoltării imediate a unui cadru de relaţionare economică era avută în vedere de N. Titulescu ca o prioritate. Iniţiativa sa era motivată de contextul dezbaterilor unde anumiţi specialişti făceau o distincţie clară între grupul ţărilor industrializate şi cel al statelor agricole, cu precizarea că numai cele din prima categorie se puteau asocia imediat pentru a forma piaţa comună europeană[321].

Înfiinţarea unui mecanism complex european de cooperare, care să se obţină, fără întârziere, rezultate concrete pentru rezolvarea problemelor din agricultură, permitea sprijinirea a numeroase ţări şi asigura o primă realizare parţială pe calea înfăptuirii ideii europene. Totodată, materializarea unui prim succes în domeniul agriculturii constituia premisele creării unui sistem de realizare pe etape a cooperării interstatale şi, implicit, de conservare a *statu-quo*-ului. În vederea concretizării imediate a propunerilor sale, diplomatul român insista asupra necesităţii formării, la nivelul Comisiei de studiu a problemei Uniunii Europene din cadrul Societăţii Naţiunilor, a unui comitet compus din reprezentanţii anumitor ţări, având sediul la Geneva şi lucrând în colaborare cu organismele tehnice ale forului internaţional[322].

În realitate, considerăm că diplomatul a urmărit, mai degrabă, să exploateze, în interes naţional, solidaritatea europeană reclamată de contextul economic internaţional. Pe fondul crizei financiare, ideea unificării economice pe continent se contura din perspectiva nevoii de a contracara strategia comercială a S.U.A., ce

[320] Elisabeth du Reau, *op. cit.*, pp. 117-118.
[321] *Ibidem*, p. 120.
[322] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice...*, p. 360.

viza consolidarea exportului masiv în Europa[323]. De altfel, concurenţa transoceanică, în special americană, afectase profund situaţia economică a numeroase state agricole din Europa, printre care se număra şi România, din cauza pătrunderii cu produse ieftine pe piaţa cerealieră[324]. Nu întâmplător, constatăm că măsurile propuse de delegatul român aveau un caracter protecţionist, astfel că iniţiativa lui se circumscria pe deplin unor tendinţe europene ce vizau limitarea influenţei economice americane pe continent[325]. Din acest motiv, credem că N. Titulescu a înţeles foarte bine beneficiile politice rezultate din aplicarea ideii europene din perspectiva economică. Solidaritatea presupusă de cooperarea interstatală, inclusiv prin adoptarea de măsuri protecţioniste, reciproc avantajoase între ţările industriale şi cele agricole din Europa, favoriza menţinerea *statu-quo*-ului, pe care se fundamenta, în cele din urmă, securitatea ţării noastre.

Însă tentativa de constituire a unui bloc agricol, format din Mica Înţelegere şi Polonia, legat de Franţa (1930)[326], pentru care milita diplomatul român în dezbaterile privind ideea europeană, o apreciem ca parte componentă a unei ample viziuni strategice elaborate la Paris de a-şi consolida poziţia în centrul şi răsăritul continentului. Reacţia imediată a constat în tentativa de înfiinţare a uniunii vamale austro-germane (1931), prin care se urmărea transpunerea în practică a conceptului de *Mittel Europa*[327]. Observăm că, la Berlin, se dorea crearea unui bloc economic germanofon care să contrabalanseze influenţa aliaţilor Franţei din Europa Centrală şi de Est. Poziţia germană se justifica prin prisma

---

[323] Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, pp. 193-194.

[324] I. Ciupercă, *România şi conferinţele agrare din 1930-1932*, Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", VII, 1970, p. 307.

[325] Au existat tendinţe protecţioniste franceze şi chiar franco-engleze împotriva produselor americane. Germania nu a dorit să susţină o asemenea politică pentru a nu a-şi afecta relaţiile cu S.U.A., mai ales că Washingtonul sprijinise Berlinul în reglementarea chestiunii reparaţiilor de război; pentru detalii, a se vedea: Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, p. 194.

[326] Serge Bernstein, Pierre Milza, *op. cit.*, p. 70.

[327] *Ibidem.*

faptului că ideea europeană, care reclama menţinerea *statu-quo*-ului, era incompatibilă cu soluţia revizionistă luată în calcul la Berlin, chiar dacă într-o variantă pacifistă. De fapt, însemna că Germania nu era dispusă să consimtă la realizarea unui Locarno Oriental[328], nici măcar în plan economic. Deoarece acest proces de integrare central-europeană, prezentat sub forma unui *anschluss* economic, ameninţa interesele franceze, Parisul s-a pronunţat în favoarea angajării unei proceduri în faţa Consiliului Societăţii Naţiunilor, pentru consultarea Curţii Internaţionale de Justiţie (1932) şi a propus un proiect alternativ la viziunea germană[329]. Însă, aşa cum avea să constate N. Titulescu, iniţiativa franceză nu beneficia de sprijin la Londra, care insista pentru adoptarea unui sistem ce oferea avantaje Germaniei, în vederea determinării Berlinului să renunţe din proprie iniţiativă la uniunea vamală cu Viena[330]. În pofida aspectelor de ordin tehnic invocate, pentru a-şi argumenta poziţia, credem că, în realitate, neîncrederea engleză se poate justifica în acelaşi cadru al suspiciunilor cu privire la tendinţele hegemonice ale Parisului. Subliniem că Londra nu se înşela că proiectul european era o idee politico-masonică franceză, pe care Parisul dorea să o promoveze prin intermediul unei organizaţii internaţionale similare, Societatea Naţiunilor. Însă Anglia nu percepea corect intenţiile Franţei, care prin conceptul de Europa Unită constatăm că viza interese strict defensive, privind conservarea *statu-quo*-ului şi prevenirea revizionismului, iar în niciun caz scopuri ofensive, legate de obţinerea hegemoniei pe continent. Pe acest fond, Londra era dispusă să susţină Berlinul în detrimentul Parisului, fără să conştientizeze că-şi periclita propria poziţie pe scena internaţională. De altfel, însuşi diplomatul român îi avertiza pe oficialii britanici asupra faptului că orice fel de sprijin oferit Germaniei în privinţa *anschlussului* economic însemna, în

[328] Anne-Marie Saint-Gillep, *op. cit.*, p. 193.

[329] Pentru detalii cu privire la proiect, a se vedea: A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. III, 1930 - 1931, f. 1197-1999. Telegramă descifrată din data de 2 mai 1931.

[330] *Ibidem*, f. 1200-1202. Telegramă descifrată din data de 8 mai 1931.

realitate, o afectare a intereselor engleze. Concret, N. Titulescu insista asupra ideii că extinderea Germaniei până în zona Triestului, care ar fi asigurat Berlinului accesul la Marea Adriatică, periclita poziţiile deţinute de Anglia în Marea Mediterană, prin controlul Gibraltarului şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele. Astfel, diplomatul român arăta că, prin această unire vamală, se creau premisele similare celor care au declanşat, în anul 1914, războiul mondial[331].

În cele din urmă, aşa cum sublinia N. Titulescu, proiectul de integrare central-europeană, bazat pe *anschlussul* economic, nu s-a mai materializat, din cauza solicitării Austriei de a i se acorda credit internaţional pentru a supravieţui crizei economice, gest ce a fost interpretat de Societatea Naţiunilor ca o renunţare la uniunea vamală[332]. Eşecul uniunii vamale austro-germane a permis Parisului să încerce punerea în aplicare a propriei viziuni asupra organizării unei unităţi economice în spaţiul Europei Centrale şi Orientale, prin lansarea planului A. Tardieu (1932). Era vorba de continuarea firului ideii europene, ce presupunea, din perspectivă economică, susţinerea statelor agricole aliate din centrul şi răsăritul continentului (1930). Însă, urmare a tentativei de materializare a conceptului de *Mittle Europa*, observăm că planul francez viza cooptarea Vienei şi Budapestei alături de Mica Înţelegere, pentru a elimina orice posibilă influenţă germană asupra Austriei şi Ungariei. Probabil că această modificare a fost sursa neîncrederii lui N. Titulescu cu privire la realele intenţii ale Parisului, pe care îl suspecta că urmărea să favorizeze Austria şi Ungaria în detrimentul Micii Antante. Suspiciunea nu făcea decât să accentueze opinia defavorabilă a diplomatului că uniunea statelor dunărene nu constituia un mijloc pentru rezolvarea definitivă a problemelor economice, deşi determina apariţia unei stări de spirit ce ar fi

[331] *Ibidem*, f. 1202.

[332] Astfel, apelul Austriei la Liga Naţiunilor presupunea exercitarea unui control financiar din partea forului internaţional, fapt ce devenea incompatibil cu înfăptuirea unei singure unităţi economice, alături de Germania; pentru detalii, a se vedea: N. Titulescu, *Documente diplomatice…*, p. 376.

facilitat identificarea unor soluţii de creditare, de care ar fi beneficiat şi Mica Înţelegere. Pe acest fond, în concepţia lui N. Titulescu s-a conturat ideea că Mica Înţelegere nu trebuia nici să se împotrivească, dar nici să susţină pe deplin planul A. Tardieu, ci doar să speculeze intenţia marilor puteri de a sprijini Budapesta şi Viena, pentru satisfacerea propriilor interese[333]. Nu întâmplător, N. Titulescu a încercat să-l convingă pe Eduard Benes ca iniţiativa realizării acordurilor economice cu statele dunărene să revină Micii Înţelegeri, mai ales că acest gest ar fi obligat moral Austria şi Ungaria faţă de alianţa regională în eventualitatea unei ameliorări a situaţiei lor economice, implicând astfel şi o destindere a relaţiilor politice[334].

*

Din păcate, în perioada interbelică, elita politică şi masonică internaţională, din care făcea parte şi N. Titulescu, nu a fost capabilă să identifice soluţiile necesare pentru realizarea proiectului european. A fost nevoie de încă o conflagraţie mondială pentru ca naţiunile europene să conştientizeze importanţa acestei idei, care, în prezent, stă la baza relaţiilor dintre popoarele continentului. După cataclismul politic, social şi economic, generat de război, ideea Europei unite va fi reluată ca soluţie pentru reconstrucţia continentului, de către Jean Monnet, care de altfel, în perioada interbelică, a fost secretar general adjunct al Societăţii Naţiunilor, unde l-a cunoscut pe N. Titulescu, în calitate de reprezentant permanent al României la Geneva şi preşedinte al forului internaţional[335]. Astfel, putem spune că preocupările pe linia

[333] N. Titulescu nu avea însă încredere deplină planul francez, pe care, de altfel, îl aprecia ca reprezentând un instrument pentru a sprijini, în mod special, Austria şi Ungaria prin acordarea de noi credite, pentru ca aceste state să-şi achite vechile împrumuturi; pentru detalii, a se vedea: A.M.A.E., fond Nicolae Titulescu, *Documente*, vol. IV, 1932-1933, f. 1288.

[334] De asemenea, potrivit diplomatului român, o astfel de iniţiativă ar fi permis ţărilor alianţei regionale să şteargă din impresia neplăcută de state „remorcate" la demersurile de organizare internaţională; pentru detalii, a se vedea: *Ibidem*, f. 1287. Telegramă descifrată din data de 16 martie 1932.

[335] Alain Poher, *Un mare prieten al ţării mele,* în *Pro şi contra Titulescu...,* p. 421.

construcţiei unui edificiu comun la nivel continental l-au înscris pe N. Titulescu în cadrul precursorilor ideii paneuropene, iar roadele gândirii sale sunt fructificate, în prezent, prin dezvoltarea unei structuri europene suprastatale în care este inclusă şi România.

Bibliografie

I. Izvoare

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), fond Nicolae Titulescu,

Documente, vol. I (1920-1926);
Documente, vol. II (1927-1929);
Documente, vol. III (1930-1931);
Documente, vol. IV (1932-1933);
Documente, vol. V (1934-1935);
Documente, vol. VI (1936-1941).

Arhivele Naţionale de Istorie Centrale (A.N.I.C.), fond Nicolae Titulescu (1907-1923).

***Arhivele Naţionale de Istorie Centrale* (A.N.I.C.),** Fond Microfilme Belgia, R 0059 A. *Scrisori ale baronului Guillaume, ministrul Belgiei la Bucureşti, către P. Hymans, ministrul Afacerilor Străine de la Bruxelles*, 1931-1932.

Archives Départamentales du Bas-Rhin (A.D.B.R.), Fonds 98 AL, cutia 636**,** *Articole de presă despre situaţia politică în Europa Orientală, Rusia, România etc.*, revista *Entente Internationale contre la III-e Internationale.*

II. Documente publicate

Dobrinescu, V.F., *Nicolae Titulescu şi Marea Britanie,* Editura Moldova, Iaşi, 1991.

Titulescu, N., *Discursuri,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

Titulescu, N., *Documente diplomatice,* Editura Politică, Bucureşti, 1967.

Titulescu, N., *Basarabia, pământ românesc,* Editura Rum – Irina, Bucureşti, 1992.

Titulescu, N., *Politica externă a României,* Editura

Enciclopedică, Bucureşti, 1994.

III. Lucrări şi studii generale

Alexe, Vladimir, *România Secretă,* Editura Elit, Bucureşti, 2004.

Agrigoroaie, I., *Iaşii în anii 1916-1918. Opinie publică şi stare de spirit în timp de război 1916-1917,* Editura Anteros, Iaşi, 1998.

Andrew Christopher; Gordievski Oleg, *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov,* Editura ALL, Bucureşti, 1994.

Bărbulescu, P., *România la Societatea Naţiunilor,* Editura Politică, Bucureşti, 1975.

Bold, Em.; Ciupercă, I., *Europa în derivă,* Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2001.

Calafeteanu, I., *Politică şi interes naţional,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997.

Campus, E., *Din politica externă a României 1913-1947,* Editura Politică, Bucureşti, 1980.

Campus, E., *Statele mici şi mijlocii din centrul şi sud-estul Europei în relaţiile internaţionale,* Editura Politică, Bucureşti, 1988.

Ciupercă, I., *Locarno Oriental. Semnificaţia unui eşec (1925-1937),* Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" Iaşi, XXIV/2, 1987.

Ciupercă, I., *Probleme ale relaţiilor internaţionale ale României după primul război mondial,* Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", XVIII, Iaşi, 1981.

Ciupercă, I., *Problema construirii unei baze navale în România (1919-1939),* în *România în faţa recunoaşterii unităţii naţionale. Repere,* Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1996.

Ciupercă, I., *România şi conferinţele agrare din 1930-1932,* Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", VII, 1970.

Constantin, I., *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995.

Constantiniu, F., *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997.

Daniel, John, *Two faces of freemasonry*, Day Publishing, Longview Texas, 2007.

Dobrescu, Emilian M., *Atlas masonic*, Editura Cartea de buzunar, Bucureşti, 2004.

Drăgan, J. C.; Otto de Habsburg; Marco Pons; Alexander Randa; Franz Wolf, *Aurel C. Popovici*, în colecţia *„Les précurseurs de l'européniste"*, nr. 1, Fondation européenne Drăgan, Milano, 1977.

Dulline Sabine, *Litvinov, les diplomates soviétiques et l'Europe au seuil des années 1930*, în *L'URSS et l'Europe dans les années 20: actes du colloque organisé à Moscou les 2 et 3 octobre 1997. Mondes contemporains*, coord. Mikhail Matveevich Narinskii, Presses Paris Sorbonne, 2000.

du Reau, Elisabeth, *L'idée d'Europe au XXe siècle: des mythes aux réalités*, Editions Complexe, 2001.

Farmer, A., *Marea Britanie: politica externă şi colonială, 1919-1939*, Editura All, Bucureşti, 1996.

Hill, Christopher, *The changing politics of foreign policy*, Palgrave Macmillan, 2003.

Hitchins, K., *România 1866-1947*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994.

Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, *Documente S.S.I. despre viaţa politică din România (6 septembrie 1940 - 23 august 1944)*, Editura INST, Bucureşti, 2005.

Kissinger, H., *Diplomaţia*, Editura All, Bucureşti, 2002.

Jacq, Christian, *Francmasoneria. Istorie şi Iniţiere*, Editura Venus & Schei, Braşov, 1994.

Landowski, J., *Red Symphony - Christian Rakovski*, Christian Book of America, 2002.

Leu, Corneliu, *Reintroducere în personalism*, Editura „Realitatea", Bucureşti, 2000.

Mackey, Albert Gallatin; Haywood, H. L., *Encyclopedia of Freemasonry*, Partea 3, Kessinger Publishing, 2003.

Mărgineanu, N., *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Editura Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, 2002.

Milza Pierre; Bernstein, Serge, *Istoria Europei*, vol. IV, Editura Institutul European, Iaşi, 1999.

Mitraşcă, Marcel, *Moldova: a Romanian province under Russian rule: diplomatic history from the archives of the great powers*, Algora Publishing, 2002.

Moisuc, Viorica, *Istoria relaţiilor internaţionale până la jumătatea secolului al XX-lea*, ediţia a III-a, Editura Fundaţiei „România de mâine", Bucureşti, 2007.

Nanu, F.C., *Politica externă a României (1919-1933)*, Editura Institutul European, Iaşi, 1993.

Nestorescu-Bălceşti, Horia, *Ordinul Masonic Român*, Casa de editură şi presă „Şansa", Bucureşti, 1993.

Orval, Jose, *Une histoire humaine de la Franc-Maçonnerie spéculative*, Editions du CEFAL, 2006.

Ricker, Achille; Faucher, Jean-Andre; *Histoire de la franc-maçonnerie en France. Lettre liminaire de Me Richard Dupuy*, Nouvelles Editions Latines.

Saint-Gillep, Anne-Marie, *La „Paneurope": un débat d'idées dans l'entre-deux-guerres*, Presses Paris Sorbonne, 2003.

Scurtu, I., *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III, *Carol al II-lea*, Bucureşti, 2001.

Scurtu, I., *Istoria contemporană a României (1918-2005)*, Editura Fundaţia „România de mâine", Bucureşti 2005.

Scurtu, I.; Buzatu, Gh., *Istoria Românilor în secolul XX*, Editura Paidea, Bucureşti, 1999.

Souriac, Rene; Cabanel, Patrick, *Histoire de France, 1750-1995: Monarchies et républiques*, vol. I, Presses Univ. du Mirail, 1996.

Stoenescu, A.M., *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. III, Editura RAO, Bucureşti, 2004.

Ştirban, Marcel; Iancu, Gh.; Ţepelea, I.; Racoviţan, M., *Istoria României. Transilvania*, Vol. II, Editura „George Barițiu", Cluj-Napoca, 1997.

Taylor, A.J.P., *Originile celui de-al doilea război mondial,* Editura Polirom, Iaşi, 1999.

Tănase, Stelian, *Clienţii lu' tanti Varvara,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Theodorescu, Răzvan, *Pe urmele cumanilor…*, revista „Historia" nr. 68 / 2007.

Troncotă, Cristian, *Omul de taină al mareşalului,* Editura Elion, 2005.

Tucker, Spencer; Roberts, Priscilla Mary*, World War I: encyclopedia,* vol. II, Publisher ABC-CLIO, 2005.

Verzijl, J.H.W., *The Juris Prudence Of the World Court,* Editor Brill Archive.

Zeletin, Şt., *Burghezia română: originea şi rolul ei istoric,* Editura Nemira Bucureşti, 1997.

IV. Memorialistică

Argetoianu, C., *Însemnări zilnice,* vol. I, Ediţie îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Machiaveli, Bucureşti, 1998.

Benes, Edvard, *My war memoirs,* Ayer Publishing, 1971.

Carol al II-lea al României*, Însemnări zilnice. 1937-1951,* vol. III *15 decembrie 1939-7 septembrie 1940,* ediţie de Nicolae Rauş, Editura Scripta, Bucureşti, 1998.

Călinescu, Armand, *Însemnări politice,* Ediţie îngrijită de Al. Gh. Savu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice (1929-1939),* ediţie îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991.

Iorga, N., *O viaţă de om aşa cum a fost*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984.

V. Lucrări şi studii de specialitate

Bacon, W.M., Jr., *Nicolae Titulescu şi Politica externă a României. 1933-1934*, Editura Institutul European, Iaşi, 1999.

Ciupercă, I., *Nicolae Titulescu şi rolul statelor mici în viaţa internaţională,* în *Titulescu şi strategia păcii,* coordonator Gheorghe Buzatu, Iaşi, Editura Junimea, 1982.

de Launay, Jacques, *A cincea valiză,* Editura Agni, Bucureşti, 1993.

Grecescu I., *Nicolae Titulescu. Concepţie juridică şi diplomatică,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982.

Hriscu, Marius*, Pledoarie pentru Titulescu,* revista „Historia", nr. 63/2007.

Ionaşcu, Traian, *Opera de drept civil şi de drept internaţional a lui Nicolae Titulescu,* în *Discursuri de recepţie,* Editura Academiei, Bucureşti, 1975.

Oprea, I., *Nicolae Titulescu,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

Madembo, Blandine Geneviève Pensée Andrée, *Nicolae Titulesco et la politique extérieure de la Roumanie: les espoirs et les illusions dans la recherche d'une paix régionale en vue de d'une sécurité globale de 1927 a 1936,* Université des Sciences Humaines de Strasbourg, coordonator de Jean Nouzille, iunie 1990.

Năstase, Adrian, *Nicolae Titulescu – contemporanul nostru,* Editura Metropol, Bucureşti, 1995.

Potra, G., coordonator, *Pro şi contra Titulescu,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002.

Rădulescu, Savel, *Nicolae Titulescu,* în *Diplomaţi iluştri,* vol. I, Editura Politică, Bucureşti, 1969.

Şandru, D., *Procesul optanţilor,* în *Titulescu şi strategia păcii,* coordonator Gh. Buzatu, Editura Junimea, Iaşi, 1982.

VI. Surse mediatice:

Budai, Florin; Simai, Dan, *Frăţia umbrelor*¸ articol publicat în săptămânalul „Bihoreanul" / 26.09.2006.

Drăguşin, Nicolae, *Nicolae Titulescu: patriot sau trădător?,* articol publicat în cotidianul „România liberă" / 15.05.2008.

Munteanu, Miruna, *Serviciul privat de informaţii al Elenei Lupescu,* cotidianul „Ziua" / 15.02.2009.

VII. Surse electronice

Beaurepaire, Pierre-Yves, *L'engagement pacifiste et internationaliste des Francs-maçons des Baléares (fin XIXe Siècle – debut XXe Siècle). Naissance et affirmation d'une culture politique*, articol publicat în revista „Cahiers de la Méditerranée", vol. 68/2004
http://cdlm.revues.org/index585.html.

Chistol, A., *N. Titulescu - victimă a eşecului politicii de securitate colectivă?*
http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=831&Itemid=97

Ionescu, Claudiu, *Istoria şi cultura României au fost profund marcate de masoni*, interviu realizat cu Marcel Schapira – Suveran Mare Comandor de Onoare ad vitam al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat
http://www.masonicforum.ro/ro/nr3/shap.html

Mâţă, D. C., *Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România;*
http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html

Pădureac, Lidia, *Activitatea diplomaţiei române în contextul relaţiilor sovieto-engleze (1924-1926)*
http://www.nationalmuseum.md/ro/pub/rev/pdf/vol_1_2/31_Padureac..pdf

Ruba, Radu Sergiu, *Masoneria română în exil*, interviu realizat cu Marcel Schapira, Suveran Mare Comandor de Onoare ad vitam al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat
http://atelier.liternet.ro/articol/523/Radu-Sergiu-Ruba/Masoneria-Romana-in-exil.html

Vuia, Ovidiu, *Sfârşit sub zodia cărţii şi a studiului (cu Pamfil Şeicaru în exil)*, vol. I, Editura Rita Vuia, 2007; www.ovidiu-vuia.de

Vă invităm să vizitaţi site-ul Editurii Junimea, la adresa
www.editurajunimea.ro,
unde puteţi comanda oricare din titlurile noastre, beneficiind de reduceri.

Redactor: Viorel Dumitraşcu
Tehnoredactor: Florentina Vrăbiuţă

Editura JUNIMEA, Iaşi – ROMÂNIA,
Strada Pictorului nr. 14 (Ateneul Tătăraşi),
cod 700320, Iaşi,
tel./fax. 0232-410427
e-mail: junimeais@yahoo.com
www.editurajunimea.ro

PRINTED IN ROMANIA